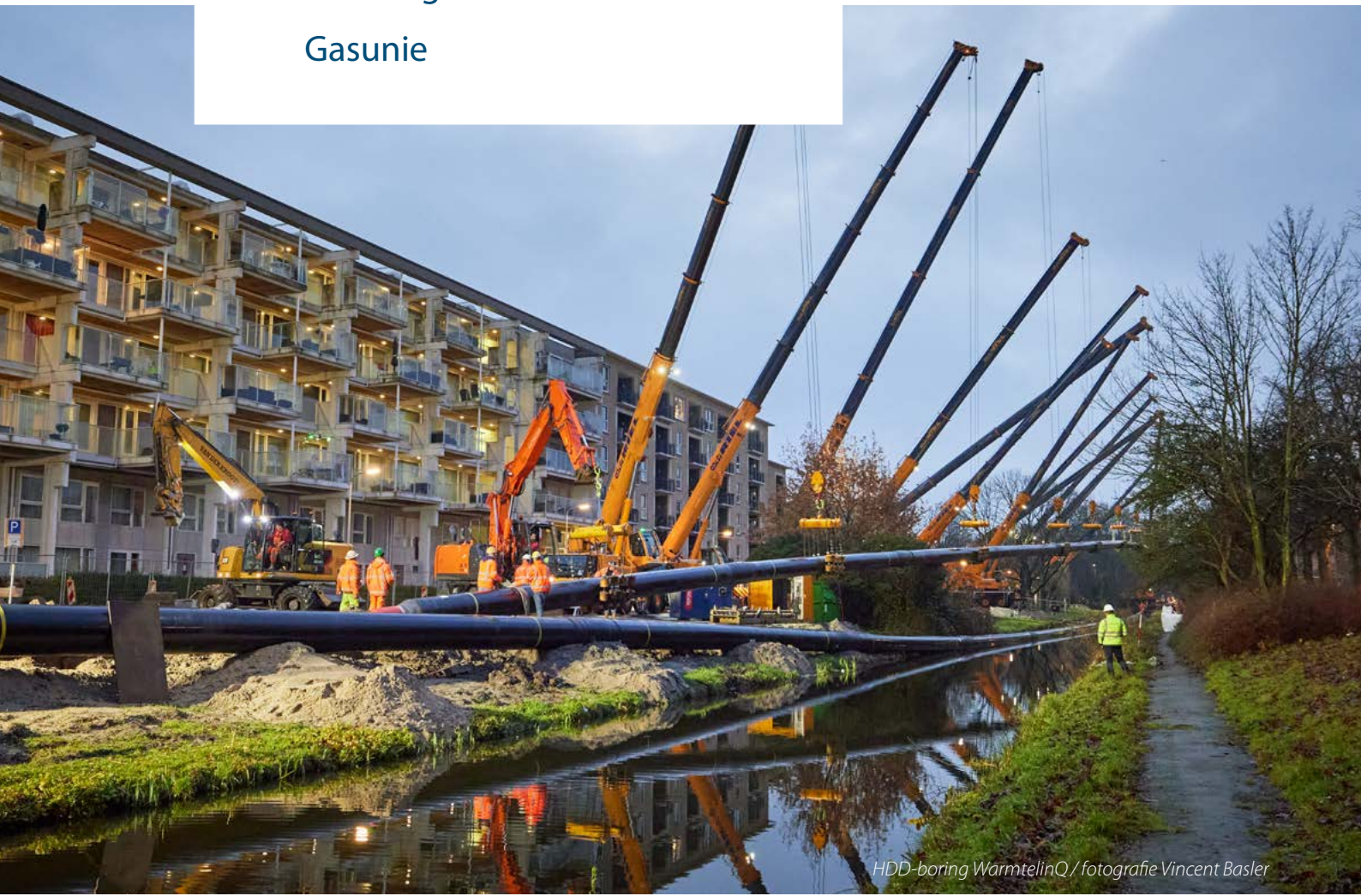

Jaarverslag

Stichting Pensioenfonds
Gasunie

HDD-boring WärmteInQ / fotografie Vincent Basler

2023

Stichting Pensioenfonds Gasunie

Stichting Pensioenfonds Gasunie
Concourslaan 17, 9727 KC Groningen
Telefoon 088 - 116 2160
info@pensioenfondsgasunie.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van de
Kamer van Koophandel onder nummer 41009373

Jaarverslag

1-1-2023 t/m 31-12-2023

Inhoud

	Pagina
Bestuursverslag	
Meerjarenoverzicht	7
1 Voorwoord	9
2 Algemene informatie	13
2.1 Profiel	13
2.2 Organisatie	13
2.3 Personalia	14
2.4 Bestuurscommissies en uitvoering	19
2.5 Missie, visie en doelstellingen	21
3 Financiële positie en beleid in 2023	24
3.1 Financiële positie	24
3.2 Status herstelplan	26
3.3 Haalbaarheidstoets en herstelkracht	26
3.4 Toeslagbeleid	27
3.5 Kostentransparantie	29
3.6 Besturing en toezicht	38
4 Integraal risicomanagement	41
4.1 Governance	41
4.2 Risico Management Systeem	43
4.3 Concrete risico's	44
4.4 Risicotolerantiegrenzen en beheersmaatregelen	45
4.5 Risicobeeld pensioenfonds	49
5 Beleggingen	53
5.1 Resultaten beleggingen	53
5.2 Beleggingsbeleid	54
5.3 Samenstelling beleggingsportefeuille	56
5.4 Afdekking van financiële risico's	61
5.5 Maatschappelijk verantwoord beleggen	62
6 Pensioenen	66
6.1 Pensioencommunicatie	66
6.2 Pensioenregeling en uitvoeringsovereenkomsten	67
6.3 Pensioenadministratie	68
7 Wet- en regelgeving en relevante ontwikkelingen	70
8 Actuariële analyse	71
Analyse van het resultaat	71

Pagina

9	Vooruitblik	75
10	Verslag Raad van Toezicht	77
	Reactie van het bestuur	81
11	Verslag Verantwoordingsorgaan	82
	Overlegstructuur	83
	Reactie van het bestuur	86

Jaarrekening

	Balans per 31 december	88
	Staat van baten en lasten	90
	Kasstroomoverzicht	93
	Toelichting op de jaarrekening	94
	Toelichting op de balans per 31 december	103
	Gebeurtenissen na balansdatum	112
	Toelichting op de staat van baten en lasten	113
	Resultaatbestemming	119
	Risicoparagraaf	120

Overige gegevens

		129
	Statutaire bepalingen van resultaatbestemming	129
	Actuariële verklaring	130
	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	132
	Annex IV	142

Bestuursverslag

Meerjarenoverzicht ¹⁾

	2023	2022	2021	2020	2019
Aantallen					
Actieve deelnemers	2.016	1.752	1.571	1.568	1.454
Gewezen deelnemers	738	737	766	770	803
Pensioengerechtigden	1.731	1.712	1.740	1.818	1.739
Totaal	4.485	4.201	4.077	4.156	3.996
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Toeslagen ²⁾					
Actieve deelnemers	16,10%	2,70%	0,00%	0,00%	0,00%
Gewezen deelnemers en ingegane pensioenen	16,10%	2,70%	0,00%	0,00%	0,00%
Premiebijdragen					
Kostendekkende premie	47.250	56.845	54.265	45.266	36.909
Gedempte kostendekkende premie	39.687	30.148	26.414	19.028	18.487
Feitelijke premie (jaarlijkse bijdrage)	46.341	36.806	31.731	30.008	29.807
Premiedekkingsgraad	122,5%	78,5%	70,2%	79,9%	99,4%
Pensioenuitkeringen	55.735	45.531	43.632	43.094	41.687

1) Aantallen en bedragen per ultimo jaar.

2) De gemiddelde stijging van de prijzen in de maanden augustus tot en met oktober in 2023 ten opzichte van diezelfde periode in 2022 is negatief, -0,6%. Het bestuur heeft daarom besloten om geen toeslag te verlenen per 1 januari 2024 (over het jaar 2023).

	2023	2022	2021	2020	2019
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	524.025	625.724	557.681	208.262	204.801
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	65.367	49.992	70.254	75.083	69.608
Vereist eigen vermogen (VEV)	389.461	301.200	374.886	390.762	361.471
Technische voorzieningen (TV)	1.523.095	1.206.916	1.662.096	1.793.795	1.633.988
Actuele dekkingsgraad	134,4% ³⁾	151,8%	133,6%	111,6%	112,5%
Beleidsdekkingsgraad	133,9%	144,3%	124,4%	103,5%	107,7%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,3%	104,3%	104,2%	104,2%	104,3%
Vereiste dekkingsgraad	125,6%	125,0%	122,6%	121,8%	122,1%
TBI-dekkingsgraad (Toekomst Bestendige Indexatie)	136,9%	132,7%	123,0%	121,5%	123,6%
Reële dekkingsgraad	97,8%	102,2%	101,1%	85,2%	87,1%
Gemiddelde duratie (in jaren) Technische voorziening	16,6	16,8	19,0	19,6	19,0
Gemiddelde marktrente (interne rekenrente)	2,34%	2,61%	0,55%	0,16%	0,71%
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Totale beleggingen voor risico pensioenfonds	2.038.387	1.838.145	2.200.972	2.002.321	1.839.107
Beleggingsopbrengsten	209.673	-376.523	230.446	176.415	350.651
Rendement op basis van total return	11,55%	-16,89%	11,60%	9,78%	23,52%
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	11,6%	10,0%	9,6%	9,6%	10,4%
Aandelen	46,9%	47,7%	49,1%	49,1%	48,5%
Vastrentende waarden	44,3%	43,9%	39,4%	35,9%	38,6%
Derivaten	-2,8%	-1,6%	1,9%	5,4%	2,5%
Beheerkosten ⁴⁾					
<i>Kosten pensioenbeheer</i>					
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	1.824	2.231	1.290	1.323	1.334
Pensioenbeheerkosten per deelnemer (in €)	487	644	390	391	418
<i>Kosten vermogensbeheer</i>					
Kosten vermogensbeheer	3.741	3.510	3.370	3.487	3.526
Vermogensbeheerkosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,20%	0,18%	0,16%	0,19%	0,21%
Transactiekosten	1.411	1.142	918	3.918	4.081
Transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,07%	0,06%	0,04%	0,21%	0,24%

3) De dekkingsgraad is als volgt berekend: $(524.025 + 1.523.095) / 1.523.095 \times 100\% = 134,4\%$.

4) Voor een nadere uiteenzetting van dit onderwerp zie paragraaf 3.5 Kostentransparantie

1 Voorwoord

Inleiding

Het jaar 2023 stond voor de Stichting Pensioenfonds Gasunie (hierna: het fonds) in het teken van de start van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. De Eerste Kamer heeft op 30 mei 2023 het wetsvoorstel over het nieuwe pensioenstelsel aangenomen en ons fonds zal naar verwachting op 1 januari 2027 de overgang maken. Wij werken er nu hard aan om de overgang zo soepel mogelijk te laten verlopen. In dit voorwoord gaan wij in op een aantal ontwikkelingen en gebeurtenissen die in 2023 hebben plaatsgevonden. Dit voorwoord wordt afgesloten met een vooruitblik naar 2024.

Ontwikkeling van de dekkingsgraad

Na een hoge inflatie in 2022 is de inflatie in 2023 weer gedaald. De lagere energieprijzen en de eerdere renteverhogingen van de centrale banken zijn hiervan de belangrijkste oorzaken. Deze daling had een positief effect op de financiële markten. In 2023 is de rente weer iets gedaald. Een dalende rente heeft een negatief effect op de dekkingsgraad, omdat het fonds daardoor meer vermogen moet aanhouden voor toekomstige verplichtingen. De beleggingsrendementen waren in 2023 een stuk beter dan in 2022. Ons vermogen is gestegen van € 1,8 miljard per eind 2022 naar € 2,0 miljard per eind 2023.

De dekkingsgraad was op 31 december 2022 151,8%. Alle pensioenen zijn per 1 januari 2023 met 16,1% omhooggegaan. Voor de inhaalindexatie was een bedrag gelijk aan 2,4% van de verplichtingen beschikbaar. Dit heeft gevolgen gehad voor de dekkingsgraad. Deze was op 31 januari 2023 128,8%. Gedurende het jaar is de dekkingsgraad weer gestegen naar 134,4% op 31 december 2023. Als gevolg van de toegekende indexatie in 2023 is het voortschrijdende (12 maands-) gemiddelde van de dekkingsgraad gedaald. Deze was 144,3% op 31 december 2022 en daalde naar 133,9% op 31 december 2023. Deze gemiddelde dekkingsgraad staat bekend als de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is bepalend voor onder andere het besluit om wel of niet te kunnen indexeren.

Volledige indexatie en gedeeltelijke inhaalindexatie

Het fonds heeft de ambitie de pensioenen te laten meegroeien met de stijgende prijzen. Dit noemen we indexatie of toeslagverlening. Voor de bepaling van de maximale indexatie gebruikt het fonds de consumentenprijsindex (CPI) van alle bestedingen (afgeleid) zoals vastgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslag per 1 januari van ieder jaar is maximaal de procentuele stijging van het rekenkundig gemiddelde van de CPI voor de maanden augustus, september en oktober van het voorgaande jaar. De dekkingsgraad was eind 2022 hoog genoeg om in 2023 de volledige indexatie van 16,1% toe te kennen.

Het fonds heeft de (opgebouwde) pensioenen van alle deelnemers per 1 januari 2023 verhoogd: van werknemers, oud-werknemers en gepensioneerden. Daarnaast was er nog financiële ruimte om een gedeelte van de verhogingen te betalen die in de voorgaande jaren gemist zijn. Dit noemen we inhaalindexatie. De ruimte was een bedrag gelijk aan 2,4% van de verplichtingen, circa € 33 miljoen. Afhankelijk van de verhogingen die deelnemers in het verleden hebben gemist, kregen zij per 1 januari 2023 een deel van dat bedrag als inhaalindexatie toegekend. Hiermee werd omgerekend 30,2% van de individuele indexatieachterstand ingehaald. Hierbij heeft het fonds het eigen, reguliere indexatiebeleid gevolgd. Het fonds heeft geen gebruik gemaakt van de versoepelde regelgeving voor het verlenen van indexaties.⁵⁾

In 2024 wordt geen indexatie toegekend. In 2023 waren de prijzen tijdens de maanden augustus, september en oktober 0,6% lager dan in 2022. Er was dus geen sprake van inflatie (stijgende prijzen) maar van deflatie (dalende prijzen). Dat betekent dat we de pensioenen eigenlijk moesten verlagen. Maar in ons beleid staat dat bij een daling van de prijzen de pensioenen niet worden verlaagd maar gelijk blijven. Het fonds zal de deflatie van 2023 in de toekomst wel verwerken in de pensioenen.

⁵⁾ Besluit 7 juni 2022 tot wijziging van Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen in verband met toeslag vanwege voorgenomen transitie.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

Het fonds is in 2022 samen met de werkgevers N.V. Nederlandse Gasunie en GasTerra B.V. en met de vakbonden gestart met de voorbereidingen voor de transitie naar een nieuwe pensioenregeling. De werkgevers, de vakorganisaties en het fonds hebben in 2023 de gezamenlijke aanpak vervolgd. De werkgevers en de vakorganisaties (samen de sociale partners) hebben in 2023 drie principekeuzes gemaakt:

1. De sociale partners willen de bestaande pensioenen meeverhuizen naar het nieuwe pensioenstelsel. Al het pensioen dat tot nu toe is opgebouwd, de pensioenuitkeringen inbegrepen, gaan mee naar de nieuwe regeling. Zo blijven de 'oude' en de 'nieuwe' pensioenen bij elkaar. We rekenen het 'oude' pensioen dan om naar 'nieuw' pensioen, onder de nieuwe regels. Dit noemen we 'invaren'.
2. De nieuwe wet biedt ons fonds de keuze uit twee soorten pensioenregelingen. De eerste is een flexibele premiereregeling. Hierbij bouwt iedere deelnemer een eigen pensioenpot op en heeft iedere deelnemer zijn eigen beleggingsmix voor het pensioen. De tweede is de solidaire premiereregeling. Daarbij wordt het pensioenvermogen collectief belegd. Het behaalde rendement wordt toebedeeld aan de leeftijdscohorten en vervolgens aan de persoonlijke pensioenvermogens. Dit gebeurt op basis van vooraf vastgestelde regels die rekening houden met de risicohouding per leeftijdscohort. De sociale partners hebben gekozen voor de solidaire premiereregeling.
3. De derde principekeuze die de sociale partners hebben gemaakt, is de nieuwe regeling door ons fonds te laten uitvoeren.

Het fonds is ter voorbereiding van de overgang naar de nieuwe pensioenregeling met verschillende projecten gestart. Zo is er een onderzoek gestart naar de juiste beleggingsmix in de nieuwe pensioenregeling. Ook is het project gestart om de beleggingsadministratie te gaan koppelen aan de pensioenadministratie, zodat in de pensioenadministratie voor iedere groep de juiste beleggingsrendementen worden toegerekend aan de deelnemers van die groep. Een ander belangrijk project is het project waarbij de datakwaliteit in de pensioenadministratie wordt gecontroleerd. Waar nodig worden de data in de administratie verbeterd. Het doel hiervan is om de overgang naar de nieuwe pensioenregeling op basis van de juiste gegevens te laten verlopen.

Deelnemersonderzoek

In 2023 hebben de drie partijen gezamenlijk een risicopreferentieonderzoek onder de deelnemers uitgevoerd. De drie partijen vinden het belangrijk dat het nieuwe pensioen zoveel mogelijk aansluit bij de wensen en voorkeuren van de deelnemers.

Dit onderzoek ging over drie thema's:

1. Keuzevrijheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid.
2. Risico's: hoeveel risico kunt u en bent u bereid te nemen met uw pensioengeld?
3. Beleggen: hoe staat u tegenover maatschappelijk verantwoord beleggen?

De uitkomsten van dit onderzoek zijn door de sociale partners meegenomen bij het maken van de drie principekeuzes die hierboven benoemd zijn. Het fonds gebruikt de uitkomsten van dit onderzoek ook bij de keuzes die moeten worden gemaakt in het kader van de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling en bij keuzes over maatschappelijk verantwoord beleggen.

Overleg met belanghebbenden

Het fonds vindt het belangrijk dat alle belanghebbenden worden meegenomen in het transitieproces. Het wordt een grote overgang met voor allen ingrijpende consequenties.

Het transitieproject wordt uitgevoerd samen met sociale partners. Onder leiding van een externe projectmanager (Montae & Partners) voerde het fonds in 2023 geregeld overleg met de sociale partners over de voorgenomen vorm en inhoud van de nieuwe regeling. Daarnaast informeerde het fonds de VGGasunie (de vereniging van gepensioneerden) en de VIG (de vereniging van inactieven) in 2023 geregeld over de stand van zaken. De VIG werd na een oproep van het fonds in 2023 aan de slapers formeel opgericht per begin 2024. Beide verenigingen hebben voldoende leden om het formele hoorrecht op grond van de Wtp te mogen uitoefenen over de inhoud van het transitieplan dat zal worden opgesteld door de sociale partners.

Ook heeft het fonds in 2023 regelmatig het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht geïnformeerd over alle ontwikkelingen.

Overgang aandelenportefeuille naar State Street

In 2023 heeft het fonds een belangrijke wijziging uitgevoerd: het beheer van de aandelenportefeuille is overgegaan van BlackRock naar State Street. Deze overgang is geheel volgens plan verlopen. De portefeuille moet beheerd worden volgens de daarvoor gemaakte afspraken. Dat wordt gemeten met behulp van een benchmark voor de koersen van bedrijven wereldwijd. Het fonds hanteert daarvoor sinds 2023 een eigen duurzaamheids-benchmark die gebaseerd is op de zogenoemde Climate Transition Benchmark (CTB). De CTB bestaat uit bedrijven die een significant lagere CO₂-uitstoot hebben dan andere bedrijven. Voor de specifieke benchmark voor het fonds zijn vervolgens die bedrijven geselecteerd die beter scoren op het gebied van ESG. ESG staat voor Environmental, Social en Governance.

Het fonds heeft met deze gewijzigde aandelenportefeuille een mooie stap kunnen zetten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Dit past goed bij de uitkomsten van het deelnemersonderzoek.

SFDR

Per 10 maart 2021 moeten pensioenfondsen voldoen aan een nieuwe Europese regelgeving: de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Het fonds moet volgens de SFDR extra informatie geven over de duurzaamheid van de beleggingen.

Het bestuur heeft in 2023 besloten het pensioenproduct te positioneren als artikel 8-product volgens de SFDR. Dit betekent dat onze pensioenregeling een financieel product is dat ecologische of sociale kenmerken promoot. Als wij informatie geven over onze duurzame beleggingen, dan valt dat onder promoten.

Duurzaam beleggen is niet het doel van onze pensioenregeling. Duurzaam beleggen is onderdeel van ons beleggingsbeleid. We geloven dat duurzaam beleggen het risico van beleggen op lange termijn kan verlagen. We geloven ook dat duurzaam beleggen op de lange termijn geen geld kost.

De keuze voor artikel 8 van de SFDR past bij de uitkomsten van het deelnemersonderzoek en bij de overgang van het beheer van de aandelenportefeuille van BlackRock naar State Street. Het merendeel van de beleggingen van het fonds is geclassificeerd als artikel 8 belegging.

Risicobeheersing

In 2023 is er aandacht geweest voor de risicobeheersing bij de implementatie van de Wtp, de beheersing van de risico's bij de overgang van de aandelenportefeuille naar State Street en op risicobeheersing bij onze uitbestedingspartijen.

Voor de implementatie van de Wtp is door het bestuur onder meer een sessie gehouden waarbij de risico's in kaart zijn gebracht. Deze risico's worden vervolgens periodiek tegen het licht gehouden. Ook is de sleutelfunctie risicobeheer steeds betrokken als er belangrijke stappen met betrekking tot de implementatie worden gezet.

Bij de overgang van de aandelenportefeuille naar State Street is diverse malen stilgestaan bij de beheersing van de risico's die bij een dergelijke overgang aan de orde zijn. Om deze risico's te beheersen zijn het bestuur en het bestuursbureau gedurende het hele proces intensief in contact geweest met zowel BlackRock als State Street.

De beheersing van de risico's bij onze uitbestedingspartijen is een continu proces. Daarbij maken we gebruik van informatie die de uitbestedingspartijen zelf aanleveren, maar we ondernemen ook zelf actie als we indicaties hebben dat risico's beter beheerst kunnen worden.

Tot slot zijn in 2023 de benodigde acties ondernomen naar aanleiding van de bevindingen van de audit, die de sleutelfunctie interne audit in 2022 heeft uitgevoerd. Het fonds heeft een management control raamwerk geïmplementeerd conform de aanbeveling van de sleutelfunctiehouder interne audit. In 2024 zal de sleutelfunctiehouder interne audit beoordelen of de genomen acties voldoende zijn.

Bestuurswijzigingen

In 2023 hebben geen wijzigingen binnen het bestuur van het fonds plaatsgevonden. Bij het bestuursbureau zijn wel twee nieuwe medewerkers gestart (vervanging van een vertrekkende medewerker en het zelf uitvoeren van voorheen uitbesteed werk). In 2024 zal het bestuursbureau verder worden uitgebreid.

Vooruitblik

Ook 2024 zal in het teken staan van de overgang naar de nieuwe pensioenregeling. De sociale partners zullen in 2024 in overleg met het fonds de transitiedoelen (de verdeling van de financiële buffer) bepalen. Hierbij wordt veel aandacht geschonken aan het evenwichtig afwegen van de belangen van alle belanghebbenden. De vakorganisaties raadplegen hun achterban. De Vereniging van Pensioengerechtigden en Postactieven van Gasunie en GasTerra (VGGasunie) en de Vereniging Inactieven Pensioenfonds Gasunie en GasTerra (VIG) zullen hun hoorrecht op het transitieplan uitoefenen. Ook in 2024 zal het fonds regelmatig het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht informeren over alle ontwikkelingen.

Het fonds gaat in 2024 verder met de nadere invulling van de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling. Een onderdeel hiervan is het uitvoeren van een ALM-studie. ALM staat voor Asset Liability Management. In zo'n ALM-studie wordt een grote hoeveelheid economische scenario's doorgerekend voor de beleggingen van het fonds. De ALM-studie helpt het fonds bij het bepalen hoe de nieuwe beleggingsportefeuille eruit moet komen te zien. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de mate waarin deelnemers risico kunnen en willen nemen. Hierbij worden de resultaten van het deelnemersonderzoek betrokken.

Het bestuur blijft ook in 2024 de ontwikkelingen en de risico's bij uitbestedingspartijen volgen. De ontwikkelingen op het gebied van de IT-vernieuwing bij pensioenuitvoeringsorganisatie AZL worden nauwlettend gevolgd. Ook met de andere uitbestedingspartijen zal regelmatig worden overlegd over de gang van zaken.

Groningen, 18 juni 2024

Het bestuur

2 Algemene informatie

2.1 Profiel

Stichting Pensioenfonds Gasunie

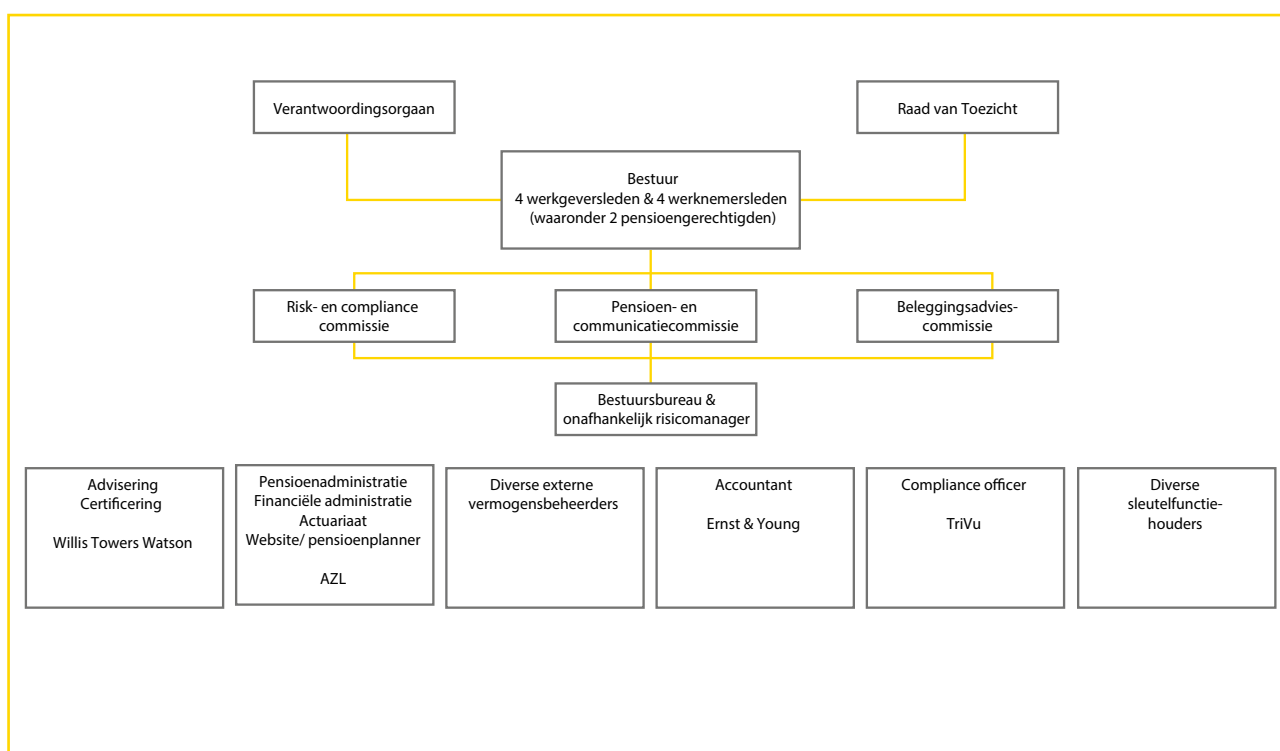
Het fonds is statutair gevestigd te Groningen en is opgericht op 15 september 1965. De laatste statutenwijziging was op 30 juni 2023. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41009373.

Statutaire doelstellingen

Het fonds heeft ten doel het zeker stellen en verstrekken van pensioenen en andere uitkeringen aan (gewezen) deelnemers en gepensioneerden en aan nagelaten betrekkingen van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden van N.V. Nederlandse Gasunie (hierna: Gasunie) en van de aangesloten onderneming GasTerra B.V. (hierna: GasTerra).

2.2 Organisatie

De samenhang van alle organen, commissies en externe partijen is in onderstaand schema visueel weergegeven.

2.3 Personalia

Bestuur

Naam	Functie	Voorgedragen door	Bestuurslid sinds	Einde zittingsduur
Dhr. A.J. Algra (1950)	plv. secretaris	Pensioengerechtigden	01-07-2017	01-07-2025
Dhr. A.J. den Herder (1967)	lid	Ondernemingsraden Gasunie/GasTerra	01-03-2015	01-07-2027
Dhr. J.S. Douma (1989)	secretaris	N.V. Nederlandse Gasunie	01-10-2019	01-10-2027
Dhr. J. Hooghiem (1982)	voorzitter	Ondernemingsraden Gasunie/GasTerra	01-07-2017	01-07-2025
Dhr. F.F. van Koten (1970)	lid	GasTerra B.V.	01-07-2018	01-07-2026
Mw. A.C.M. Melman (1974)	lid	N.V. Nederlandse Gasunie	01-11-2019	01-11-2027
Mw. B.K. van Boven (1978) ⁶⁾	plv. voorzitter	N.V. Nederlandse Gasunie	01-07-2022	01-07-2026
Dhr. C.D. Vermeulen (1951)	lid	Pensioengerechtigden	23-09-2020	23-09-2024 ⁷⁾

Vergoeding bestuursleden namens pensioengerechtigden

De bestuursleden die voorgedragen zijn door de pensioengerechtigden ontvangen een vergoeding van vierduizend en vijfhonderd euro per jaar. Alle onkosten worden geacht te zijn inbegrepen in deze vergoeding. De overige leden van het bestuur ontvangen geen vergoeding.

Bestuursbureau

Naam	Functie
Dhr. R.E. Boersma ⁸⁾	Finance & Control
Dhr. P.H.J. van der Pol	Vermogensbeheer
Mw. A. Sari	Pensioenbeheer
Dhr. S.J. Swaters	Manager Bestuursbureau
Mw. M.M. Smelter	Strategie & Beleid
Mw. T. den Braber ⁹⁾	Assistent bestuurszaken

⁶⁾ Mevrouw van Boven is per 23 maart 2023 tevens plaatsvervangend voorzitter.

⁷⁾ De heer Vermeulen heeft aangegeven zich niet te kandideren voor herbenoeming.

⁸⁾ De heer Boersma versterkt het bestuursbureau sinds 1 april 2023 en heeft de heer Hermans opgevolgd.

⁹⁾ Mevrouw den Braber versterkt het bestuursbureau sinds 1 mei 2023. Voorheen voerde zij haar werk deels uit bij een uitbestedingspartij.

Onafhankelijk risicomanager

Naam	Functie
Dhr. S.J. Swaters	onafhankelijk risicomanager

Beleggingsadviescommissie

Naam	Functie
Dhr. F.F. van Koten	voorzitter
Dhr. J. Hooghiem	lid
Dhr. J.S. Douma	lid
Dhr. G. Alserda	extern adviseur
Dhr. C. Tromp	extern adviseur

Pensioen- en communicatiecommissie

Naam	Functie
Dhr. A.J. Algra	voorzitter
Mw. A.C.M. Melman	lid
Mw. B.K. van Boven	lid

Risk- en compliancecommissie

Naam	Functie
Dhr. A.J. den Herder ¹⁰⁾	voorzitter
Dhr. C.D. Vermeulen ¹¹⁾	lid

10) Tevens toehoorder bij de pensioen- en communicatiecommissie.

11) Tevens toehoorder bij de beleggingsadviescommissie.

Compliance Officer

Naam	Organisatie
Dhr. H. Pullen	TriVu

Verantwoordingsorgaan

Naam	Functie	Voorgedragen door	Einde zittingsduur
Dhr. A.F. Elzinga (1961)	lid	werkgevers	01-07-2026
Dhr. A.E.C. Faas (1943) ¹²⁾	lid	pensioengerechtigden	28-01-2027
Dhr. E.S. Ekamper (1985) ¹³⁾	voorzitter	werknemers	28-01-2027

Raad van Toezicht

Naam	Functie	Einde zittingsduur
Dhr. M.J.G. Driessen (1958)	voorzitter	1-10-2025
Dhr. H. Hoos (1968)	lid	1-10-2026
Mw. D.J.M.P. Horsmeier (1951)	lid	1-10-2024 ¹⁴⁾

Sleutelfunctiehouders

Naam	Functie	Benoemingsdatum
Dhr. A.J. den Herder	risicobeheer	08-07-2020
Dhr. F.G.W. Boonstra	interne audit	16-07-2021
Dhr. R.T. Schilder ¹⁵⁾	actuarieel	21-11-2019

12) Per 28 januari 2023 is de heer Faas herbenoemd voor vier jaar.

13) Per 28 januari 2023 is de heer Ekamper herbenoemd voor vier jaar.

14) Per genoemde datum zal mevrouw Horsmeier aftreden. Begin 2024 is gestart met het zoeken van een opvolger voor mevrouw Horsmeier.

15) De heer R.T. Schilder wordt per 1 januari 2024 opgevolgd door de heer J.L.A. Schilder

Nevenfuncties per 31 december 2023

Naam bestuurslid	Nevenfuncties
Dhr. A.J. Algra	Bestuurslid - Stichting RK Kerkhof Groningen Bestuurslid - Stichting Oud Papier Actie – Groningen Zuid Juridisch commercieel adviseur – Hildegardparochie te Groningen Bestuurslid - Vermogensbeheerfonds Bisdom Groningen-Leeuwarden Eigenaar – Buro Adfysica
Mw. B.K. van Boven	Managing Director Gasunie Deutschland – MD Gasunie Deutschland Transport Services Holding GmbH – MD Gasunie Deutschland Transport Services GmbH – MD Gasunie Deutschland Verwaltungs GmbH – Lid Meeting of Owners Europese Gas-Anbindingsleiding – Lid Steering Committee Norddeutsche Erdgasleitung – Lid Shareholder Meeting Trading Hub Europe GmbH – Lid MD groep Vereinigung Fernleitungsnetzbetreiber Gas – Lid Bundesverband der Energie- und Wasserwirtschaft – Lid Shareholder meeting Prisma European Capacity Platform GmbH – Lid General Assembly European Network of Transmission System Operators for Gas Bestuurslid - Stichting AFS Nederland en AFS Vlaanderen
Dhr. A.J. den Herder	Manager Operations Techniek Nederland - N.V. Nederlandse Gasunie NEN - Voorzitter Beleidscommissie Energie NEN - Voorzitter normcommissie Transportleidingen NEN - Lid commissie Schemabeheer Voorzitter Europese normcommissie voor CCUTS (Carbon Capture, Utilization, Transport and Storage)
Dhr. J.S. Douma	Manager Business Development Hydrogen Import - N.V. Nederlandse Gasunie Voorzitter Commissie Algemeen Beheer bij Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt (Groningen Oost)
Dhr. J. Hooghiem	Directeur Waterstofnetwerk Nederland - N.V. Nederlandse Gasunie
Dhr. F.F. van Koten	CFO - GasTerra B.V.
Mw. A.C.M. Melman	Manager Corporate Legal & Compliance - N.V. Nederlandse Gasunie Company Secretary - N.V. Nederlandse Gasunie
Dhr. C.D. Vermeulen	Secretaris van Bridgeclub HBS

Externe accountant

Ernst & Young Accountants LLP

Dhr. J. Slager RA

Adviserend actuaris

Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Dhr. W. Eikelboom AAG

Certificerend actuaris

Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Dhr. J.L.A. Schilder AAG ¹⁶⁾

¹⁶⁾ Per 1 januari 2024 is Dhr. R.T. Schilder opgevolgd door J.L.A. Schilder.

2.4 Bestuurscommissies en uitvoering

Bestuur

Het bestuur voert het beheer van het fonds en is bevoegd alle zaken van het fonds te behandelen en beslissingen daaromtrent te nemen. Dit met inachtneming van wet- en regelgeving, de bepalingen in de statuten van het fonds, de uitvoeringsovereenkomsten met Gasunie en GasTerra en de pensioenreglementen. Het bestuur is, conform de Pensioenwet, altijd verantwoordelijk voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken.

Bestuursbureau

Het bestuur heeft een bestuursbureau ingesteld om alle werkzaamheden voor het fonds te coördineren en het secretariaat te voeren. Het bestuursbureau coördineert en bewaakt tevens alle uitbestede werkzaamheden.

De werkzaamheden van het bestuursbureau zijn verdeeld in de drie aandachtsgebieden van de commissies:

- vermogensbeheer;
- pensioenbeheer, communicatie en governance en
- risicomanagement en compliance.

Tevens draagt het bestuursbureau zorg voor de algehele ondersteuning van het bestuur, de commissies, het VO en de RvT. Het bestuursbureau is het eerste aanspreekpunt voor het fonds en beheert alle contracten. Het bestuursbureau volgt ook de ontwikkelingen op het gebied van pensioenbeheer, wet- en regelgeving en adviseert het bestuur hierover.

Het bestuur heeft een aantal bevoegdheden gedelegeerd aan het bestuursbureau. Deze bevoegdheden zijn vastgelegd in het document 'Delegatie van bevoegdheden'.

Uitvoering en financiële administratie

Het bestuur heeft alle dagelijkse werkzaamheden met betrekking tot het uitvoeren van de pensioenregelingen en de financiële administratie uitbesteed aan AZL. De beleggingsadministratie wordt uitgevoerd door CACEIS Bank, Netherlands Branch.

Vermogensbeheer

Het bestuur heeft het vermogensbeheer bijna volledig uitbesteed aan externe vermogensbeheerders.

Categorie	Vermogensbeheerder	Met ingang van
Aandelenportefeuille	BlackRock Advisors (UK) limited (BlackRock) ¹⁷⁾	08-12-2010 tot 12-09-2023
Aandelenportefeuille	State Street Global Advisors Europe Limited	12-09-2023
LDI-portefeuille en rentederivaten en afdekken valuta risico Collateral management	Cardano Risk Management B.V.	23-08-2016
Krediet obligatie portefeuille	Nationale Nederlanden Investment Partners	01-03-2020

¹⁷⁾ De aandelenportefeuille is overgedragen aan State Street op 12 september 2023.

Categorie	Vermogensbeheerder	Met ingang van
Woninghypotheken	DMFCO	21-05-2019
Beursgenoteerde vastgoedportefeuille	DWS	01-04-2016
Niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen	Altera, CBRE Global Investors & Syntrus Achmea	21-09-2010, 08-07-2016, 12-12-2016
Ondersteuning niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille	Sweco Capital Consultants ¹⁸⁾	12-12-2009 tot 30-06-2023
Ondersteuning niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille	Finance Ideas	01-10-2023
Grondstoffenportefeuille	Morgan Stanley	29-04-2010
Collateral management	CACEIS Bank, Netherlands Branch ¹⁹⁾	02-11-2011

Het bestuursbureau stelt eens per kwartaal 'factsheets' op voor de beleggingsadviescommissie en het bestuur. Deze factsheets geven een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen bij iedere vermogensbeheerder en bevatten onder andere informatie over behaalde rendementen, beheerskosten en in hoeverre de gemaakte afspraken worden nageleefd. Verder worden er door het jaar heen regelmatig overleggen gevoerd met de beheerders.

Voor zover activiteiten op beleggingsgebied niet zijn uitbesteed, worden zij beheerd door het bestuursbureau. Niet uitbesteed zijn een beperkt deel van het liquiditeitenbeheer, transacties die noodzakelijk zijn voor het beheersen van het renterisico en transacties voor de uitvoering van het pijngrensbeleid.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur over het strategische en operationele beleggingsbeleid, over de financiële risico's en over de uitgangspunten en uitkomsten van ALM-studies. Met inachtneming van het vastgestelde beleggingsbeleid brengt de beleggingsadviescommissie uit eigen beweging of op verzoek adviezen uit aan het bestuur. Dit betreft adviezen over onderwerpen uit de jaarplanning of over andere (actuele) onderwerpen.

Pensioen- en communicatiecommissie

De pensioen- en communicatiecommissie adviseert het bestuur over het te voeren pensioenbeleid, governance, de communicatie over het pensioen en het beheer en de uitvoering van de pensioenregelingen.

Risk- en compliance commissie

De risk- en compliancecommissie adviseert het bestuur over risicobeheersing en compliance en ondersteunt het bestuur bij het beleid rondom niet-financiële risico's. Daarnaast is de risk- en compliancecommissie verantwoordelijk voor het opstellen van het uitbestedingsbeleid, IT- en datakwaliteitsbeleid en risicomitigatie omtrent IT-risico's.

¹⁸⁾ Per 30 juni 2023 is het contract beëindigd en wordt de ondersteuning bij Finance Ideas afgenomen.

¹⁹⁾ Per 15 februari 2023 wordt het collateral management uitgevoerd door Cardano.

Verantwoordingsorgaan

Het fonds heeft een verantwoordingsorgaan dat uit drie leden bestaat. Het bestuur legt jaarlijks over het gevoerde beleid verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Naast de jaarlijkse verantwoording vinden door het jaar heen minimaal twee overleggen plaats over adviesplichtige onderwerpen en andere onderwerpen van belang.

Raad van Toezicht

De RvT oefent het interne toezicht uit op het bestuur van het fonds en is een verplicht orgaan voor pensioenfondsen met een belegd vermogen van meer dan één miljard euro. De RvT bestaat uit drie externe deskundigen. De taak van de RvT is om toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De RvT ziet er verder op toe dat het bestuur de risicobeheersing goed op orde heeft en bij de beslissingen een evenwichtige belangenafweging maakt.

Sleutelfunctiehouders

Pensioenfonds Gasunie geeft invulling aan de richtlijnen uit IORP II omtrent het invullen van sleutelfuncties. Het bestuur heeft de rollen als volgt ingevuld:

- De sleutelfunctiehouder actuarieel is uitbesteed aan de certificerend actuaris.
- De sleutelfunctiehouder risicobeheer wordt uitgevoerd door de voorzitter van de risk & compliancecommissie.
- De sleutelfunctiehouder interne audit wordt vervuld door een externe specialist op het gebied van audits.

Onafhankelijk risicomanager

Het bestuur heeft de onafhankelijk risicomanager benoemd als vervuller van de sleutelfunctie risicobeheer. De onafhankelijk risicomanager oefent zijn functie onafhankelijk van de commissies uit en ziet vanuit zijn rol toe op het naleven van het integraal risicomanagementbeleid bij de totstandkoming van adviezen van de commissies.

Compliance

De functie van compliance officer is uitbesteed aan TriVu. TriVu heeft de rapportage over 2023 verzorgd.

Overige externe ondersteuning

Het bestuur wordt bijgestaan door een externe adviserend actuaris van WTW. Daarnaast maakt het bestuur ten behoeve van de certificering van de jaarrekening gebruik van een certificerend actuaris (WTW) en een registeraccountant (Ernst & Young Accountants LLP). Ortec Finance B.V. ondersteunt het bestuur en de sleutelfunctie risicobeheer door middel van het eens per kwartaal opstellen van een integraal risicodashboard. Montae & Partners begeleidt het fonds bij verschillende werkzaamheden in het kader van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Indien nodig worden door het bestuur andere externe deskundigen geraadpleegd.

2.5 Missie, visie en doelstellingen

De missie, visie en doelstellingen worden eenmaal per jaar door het bestuur geëvalueerd bij de beoordeling van de Actuariële bedrijfsteknische nota (ABTN). De meest recente wijziging van de ABTN heeft plaatsgevonden op 21 maart 2024.²⁰⁾

Missie

De Stichting Pensioenfonds Gasunie wil de (oud)medewerkers van Gasunie en GasTerra een aanvullend inkomen voor later bieden. Wij voeren de pensioenregelingen uit die de sociale partners samen hebben afgesproken: ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen.

²⁰⁾ De vigerende missie, visie en doelstellingen worden met het oog op de naderende transitie in de loop van 2024 herijkt. Hierbij zal worden bepaald wanneer de herijkte missie, visie en doelstellingen in werking zullen treden.

Wij willen zorgen voor een pensioen dat zijn waarde behoudt. Daarvoor beheren wij het vermogen dat aan ons is toevertrouwd zo efficiënt mogelijk met aanvaardbare risico's en tegen redelijke kosten. Besluiten nemen wij op een evenwichtige manier: wij wegen de verschillende belangen zo goed mogelijk. Wij vinden het belangrijk dat onze deelnemers begrijpen wat we doen.

Visie

De wereld om ons heen verandert voortdurend. Wij blijven daarom op de hoogte van de ontwikkelingen in de markt en in de politiek zodat we kunnen inspelen op veranderingen. Wij proberen in elk geval de nominale pensioenen uit te keren. Een nominaal pensioen is het vastgelegde pensioenbedrag dat een deelnemer jaarlijks opbouwt op basis van het inkomen in dat jaar. Daarnaast willen we graag de pensioenrechten en -uitkeringen waardevast houden door die te corrigeren voor de effecten van inflatie, zodat de koopkracht behouden blijft.

Om dit te bereiken beleggen wij het kapitaal dat door het fonds beheerd wordt. Dat is nodig om voldoende rendement te behalen voor de uitkering van in elk geval een nominaal pensioen en bij voorkeur ook van een waardevast pensioen. Beleggen brengt wel risico's met zich mee. Het is geen zekerheid dat het pensioen door beleggen hoger wordt; het kan ook gelijk blijven of zelfs lager worden. Wij nemen maatregelen om de risico's te beperken en letten daarbij op de kosten.

Wij zijn een middelgroot ondernemingspensioenfonds. Daarom kennen wij de deelnemers en de deelnemers kennen ons. Wij vinden het belangrijk dat onze deelnemers begrijpen wat hun keuzemogelijkheden zijn. En ook dat zij realistische verwachtingen hebben over de hoogte van hun pensioen, zodat zij zo nodig aanvullende maatregelen kunnen treffen voor het inkomen na pensionering.

Doelstellingen

Op basis van de visie heeft het bestuur de volgende vier concrete doelstellingen geformuleerd. Daarbij is vermeld op welke manier in 2023 de doelstellingen zijn behaald.

Doelstelling 1: Het zeker stellen van de nominale pensioenaanspraken en pensioenrechten.

In 2023 zijn de nominale pensioenaanspraken en -rechten op peil gebleven. Een korting van nominale rechten en/of aanspraken is niet aan de orde geweest. Het fonds heeft verschillende beschermingsmaatregelen genomen om rechtenkortingen te voorkomen. Deze maatregelen zijn onder andere het uitvoeren van integraal risicomanagementbeleid en het pijngrensbeleid. De ontwikkelingen op dit gebied worden weergegeven in de risicoparagraaf. Het pijngrensbeleid wordt verder toegelicht in de beleggingsparagraaf, maar is in 2023 niet in werking getreden vanwege de goede financiële positie van het fonds. Aanvullend beschikt het fonds over een financieel crisisplan met daarin maatregelen die het fonds kan inzetten op het moment dat kortingen dreigen.

Doelstelling 2: Het waardevast houden van ingegane pensioenen en (premievrije) pensioenaanspraken.

Per 1 januari 2023 heeft het fonds een indexatie van 16,1% kunnen verlenen op de ingegane pensioenen en de (premievrije) pensioenaanspraken. De beleidsdekkingsgraad op 31 december 2022 bedroeg namelijk 144,3%. Dit was hoger dan de toekomstbestendige indexatie (TBI)-grens ²¹⁾ van 132,7%, waarboven volledig geïndexeerd mag worden. Hierdoor was het mogelijk om per 1 januari 2023 een indexatie van 16,1% toe te kennen. De indexatie komt overeen met de door het CBS becijferde stijging van het prijspeil ²²⁾. Ook is per 1 januari 2023 een deel van de in het verleden gemiste toeslagen toegekend. De achterstanden verschillen per persoon en het toegekende herstel daarvan is uitgekeerd in de eerste helft van 2023 (met terugwerkende kracht naar 1 januari 2023).

In 2023 waren de prijzen tijdens de maanden augustus, september en oktober 0,6% lager dan tijdens die maanden in 2022. Er was in die periode dus geen sprake van inflatie (stijgende prijzen) maar van deflatie (dalende prijzen). Dat betekent dat we de pensioenen

21) De TBI-dekkingsgraad is gelijk aan 110% vermeerderd met een vermogen voor de financiering van toekomstige toeslagen. Voor de berekening van dat vermogen wordt gerekend met een veronderstelde toekomstige jaarlijkse toeslag gelijk aan de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer zoals vastgelegd in artikel 23a van het Besluit FTK. Deze toekomstige jaarlijkse toeslagen worden contant gemaakt op een discontovoet gelijk aan het wettelijk maximaal toegestaan verwacht rendement op aandelen.

22) Hiervoor hanteert het fonds de afgeleide CPI (alle bestedingen) over de maanden augustus, september en oktober.

per 1 januari 2024 eigenlijk moesten verlagen. Maar in ons beleid staat dat bij een daling van de prijzen de pensioenen niet worden verlaagd maar gelijk blijven. Het fonds zal de inflatie van 2023 van -0,6% in de toekomst wel verwerken in de pensioenen. Op 31 december 2023 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 133,9%. Deze was hiermee lager dan de TBI-grens van 136,9%. Dit betekent dat er geen ruimte was voor inhaalindexatie.

Doelstelling 3: Het eigen pensioenbewustzijn en -verantwoordelijkheid vergroten door klantgericht en transparant te communiceren.

Er zijn diverse digitale nieuwsbrieven naar de actieve deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers verstuurd. Via de intranetten van Gasunie en GasTerra en de website van de VGGasunie worden de actieve deelnemers en gepensioneerden geattendeerd op nieuwsberichten die op de pensioenfondswebsite gepubliceerd worden. Om gewezen deelnemers (de slapers) te betrekken bij de transitie heeft het fonds hen in 2023 opgeroepen een eigen vereniging op te richten. De VIG (de vereniging van inactieven) is begin 2024 formeel opgericht. Via meerdere kanalen wordt geprobeerd alle belanghebbenden te bereiken en te informeren over de ontwikkelingen binnen het fonds. Op de website van het fonds is een speciale pagina toegevoegd over het nieuwe pensioenstelsel. De teksten op deze pagina komen in samenwerking tussen sociale partners en het fonds tot stand.

In 2023 heeft het fonds samen met de sociale partners een onderzoek onder de deelnemers uitgevoerd. Dit onderzoek betrof drie thema's:

1. Keuzevrijheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid
2. Risico's: hoeveel risico kunt u en bent u bereid te nemen met uw pensioengeld?
3. Beleggen: hoe staat u tegenover maatschappelijk verantwoord beleggen?

Ruim 36% van de deelnemers heeft deze vragenlijst ingevuld. Landelijk gezien is dat een goed percentage en het fonds is blij met dit resultaat.

In 2023 zijn door het bestuursbureau 19 workshops over pensioen georganiseerd waaraan 231 deelnemers hebben deelgenomen. In de workshops is algemene informatie over pensioen gegeven en zijn de keuzes die bij pensionering bestaan uitgelegd. Ook is aandacht besteed aan het nieuwe pensioenstelsel. Daarna is de gelegenheid geboden om onder begeleiding aan de slag te gaan met de individuele berekeningen in de pensioenplanner. De deelnemers hebben de workshops als goed beoordeeld. In 2024 worden opnieuw workshops georganiseerd.

Doelstelling 4: Het zorgdragen voor een adequate uitvoering van de pensioenregeling.

De doelstelling om te zorgen voor een adequate uitvoering van de pensioenregeling is in 2023 behaald. Sinds 2022 wordt de pensioenregeling door AZL geadministreerd en uitgevoerd. De dienstverlening van AZL aan deelnemers was begin 2023 nog niet op het gewenste niveau, maar is in de loop van het eerste kwartaal verbeterd. Over het gehele jaar is de dienstverlening adequaat geweest. Naast continue monitoring aan de hand van kwartaalrapportages vindt frequent overleg plaats met AZL en de overige dienstverleners.

3 Financiële positie en beleid in 2023

3.1 Financiële positie

De dekkingsgraad is een belangrijke maatstaf voor de financiële positie van een fonds. De dekkingsgraad geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen in de toekomst weer. De dekkingsgraden kunnen wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van de waarde van de beleggingen, de ontwikkeling van de rente, actuariële ontwikkelingen en veranderende regelgeving. Een financiële gezonde positie heeft het fonds indien de beleidsdekkingsgraad boven de vereiste dekkingsgraad van 125,6% ligt. Bij de vereiste dekkingsgraad is het pensioenvermogen even groot als de pensioenverplichtingen plus de verplichte risicobuffer. Deze verplichte risicobuffer heet ook wel het vereist eigen vermogen (VEV).

Actuele dekkingsgraad

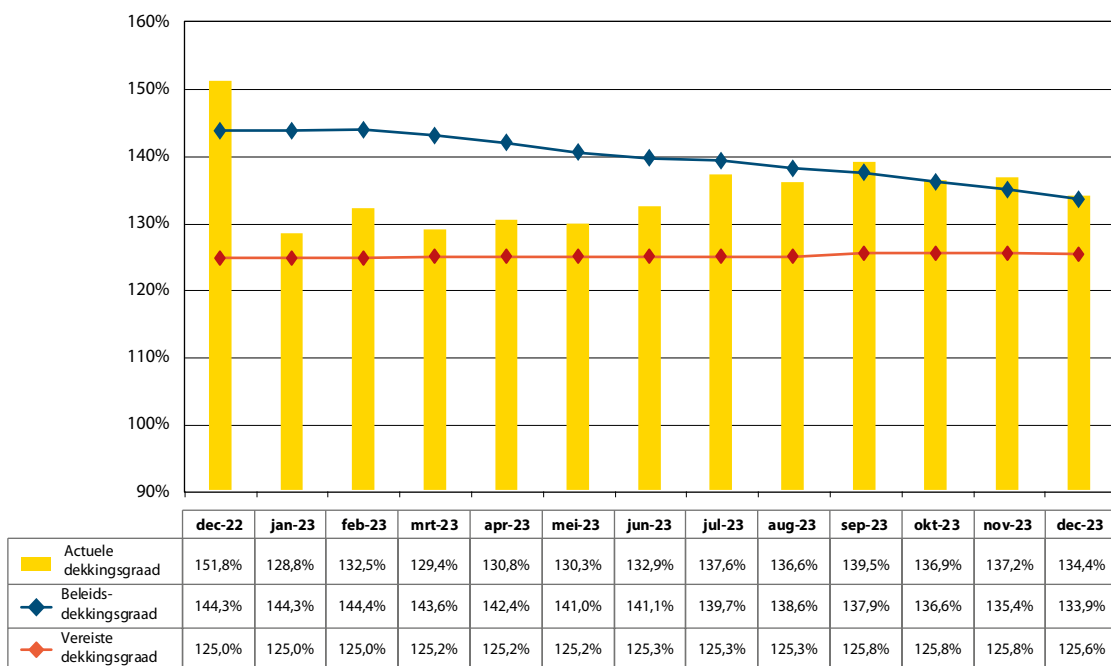
De actuele dekkingsgraad per ultimo 2023 was 134,4% (2022: 151,8%). Dit houdt in dat naar verwachting aan de huidige verplichtingen kan worden voldaan en dat er voldoende risicobuffer aanwezig is. De sterke daling van de dekkingsgraad in januari 2023 was het gevolg van de toekenning van indexatie (16,1%) en van inhaalindexatie (2,4% van de verplichtingen). De dekkingsgraad is in de loop van 2023 gestegen als gevolg van gunstige ontwikkelingen op de financiële markten.

Beleidsdekkingsgraad

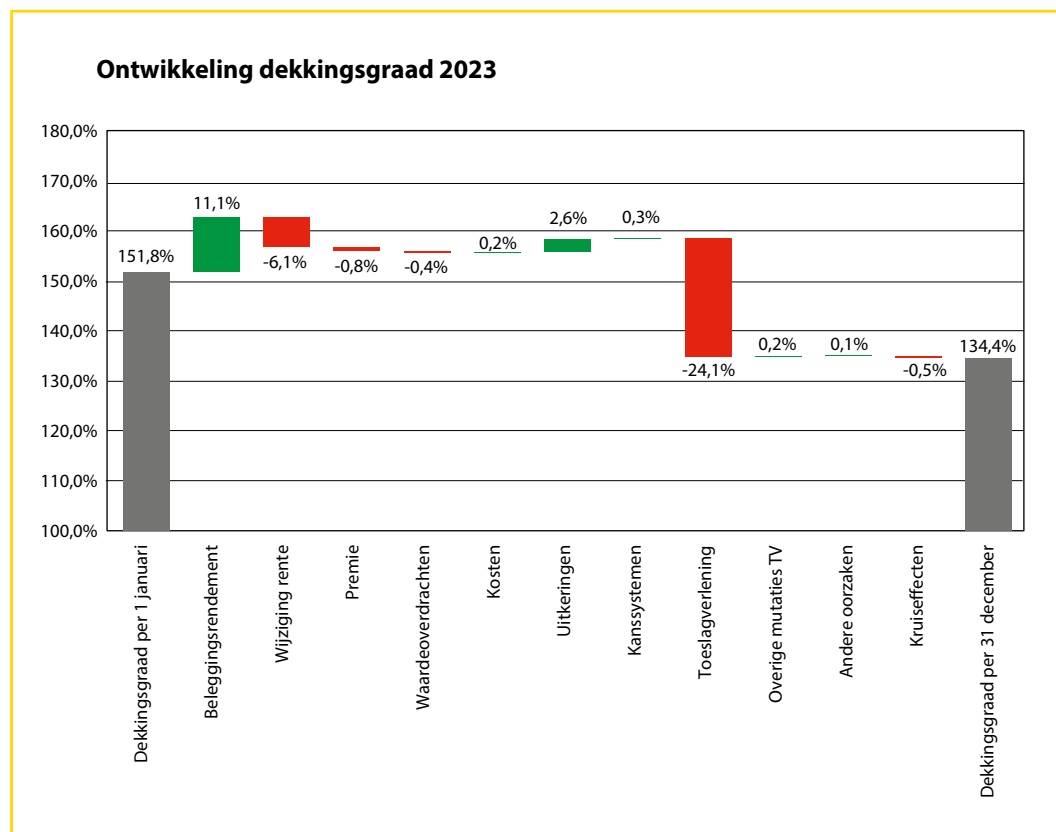
De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als het voortschrijdend gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over 12 maanden. De beleidsdekkingsgraad ultimo 2023 was 133,9% (2022: 144,3%).

De ontwikkeling van de dekkingsgraden van het fonds gedurende het jaar is hieronder weergegeven.

Dekkingsgraadontwikkeling

De verandering in de dekkinggraad gedurende 2023 werd door de volgende effecten veroorzaakt:

De grootste effecten worden hieronder benoemd:

- De component “Beleggingsrendement” droeg positief bij aan de dekkinggraadontwikkeling in 2023. Hieronder is het gerealiseerde beleggingsrendement dat in 2023 positief was in zowel de matching- als de returnportefeuille verantwoord.
- Door de wijziging van de rente steeg de benodigde voorziening, wat een negatief effect op de dekkinggraad heeft. Dit is in de grafiek separaat verantwoord onder de component “Wijziging rente”.
- De nieuwe pensioen opbouw uit “Premie” resulteert in een negatief dekkinggraadeffect doordat de premiedekkinggraad lager is dan de aanwezige dekkinggraad primo boekjaar.
- Het positieve dekkinggraadeffect op “Uitkeringen” ontstaat primair door de solvabiliteitsvrijval over de verrichte uitkeringen (doordat de dekkinggraad hoger dan 100% is).
- Per 1 januari 2023 is een toeslag van 16,1% toegekend. Per deze datum is tevens een inhaaltoeslag toegekend ter waarde van 2,4% van de totale technische voorziening, waaruit 30,2% van de totale gemiste toeslagen kon worden gerepareerd. Het toekennen van deze toeslagen resulteert in een negatief dekkinggraadeffect (“Toeslagverlening”) doordat deze toeslagen uit het eigen vermogen van het fonds worden gefinancierd.
- De component “overige mutaties technische voorzieningen (TV)” omvat onder andere de resultaten uit hoofde van de gewijzigde actuariële grondslagen (wijziging leeftijdsverschil en wijziging opslag overlijdensuitkering) en een mutatie van de ziekenvoorziening.

Ten aanzien van de grafiek merken wij op dat alle procentuele resultaten berekend zijn als een individuele mutatie ten opzichte van de financiële positie primo boekjaar. De resultaten werken echter onderling op elkaar in. De component “kruiseffecten” dient daarom als sluitpost in het dekkinggraadverloop.

3.2 Status herstelplan

Als een pensioenfonds op grond van de beleidsdekkingsgraad niet langer voldoet aan het vereist eigen vermogen (VEV), dan moet het binnen drie maanden een herstelplan bij De Nederlandsche Bank (DNB) indienen. De beleidsdekkingsgraad ultimo 2023 lag met 133,9% boven het niveau van de vereiste dekkingsgraad van 125,6%. Daarmee is de financiële situatie van het fonds goed en hoeft het fonds geen herstelplan bij DNB in te dienen. Het fonds heeft in 2020 voor het laatst een herstelplan bij DNB ingediend.

3.3 Haalbaarheidstoets en herstelkracht

Mede om toeslagen te kunnen financieren is het fonds bereid risico te lopen bij het beleggen. Het fonds meet het langetermijnriskico in termen van het zogeheten "pensioenresultaat" en de verwachtingen daarvoor worden jaarlijks berekend met behulp van een haalbaarheidstoets.

De haalbaarheidstoets geeft aan in hoeverre een waardevast pensioen kan worden bereikt, althans voor alle deelnemers gemiddeld. Onder een door DNB aangeleverde set van 2.000 economische scenario's wordt per geboortjaar voor een periode van 60 jaar berekend wat het totaal uitgekeerde pensioen is als percentage van het pensioen dat zou zijn uitgekeerd als er nooit zou zijn gekort (ook niet op de pensioenopbouw) en er altijd zou zijn geïndexeerd met de prijsinflatie. Bij een uitkomst van 100% zijn pensioenen dus volledig met de inflatie meegegroeid.

Het pensioenresultaat is de mediaan ("middelste waarde") van de 2.000 uitkomsten. Daarnaast wordt het resultaat in het slechtweerscenario berekend; dat is het 5e percentiel (d.w.z. dat het resultaat in slechts 5% van de gevallen nog slechter is). Het verschil tussen de mediaan en het 5e percentiel is een maat voor het risico op lange termijn.

Het pensioenfonds hanteert de volgende grenzen voor het pensioenresultaat (dit staat ook bekend als de risicohouding):

- De mediaan van het pensioenresultaat moet hoger zijn dan 80%, uitgaande van het actuele eigen vermogen.
- Het pensioenresultaat in een slechtweerscenario mag niet meer dan 45%-punt afwijken van het pensioenresultaat in de mediaan.

Het fonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets uit. De resultaten van de haalbaarheidstoets worden getoetst aan de geformuleerde grenzen en jaarlijks gedeeld met sociale partners en het verantwoordingsorgaan. De uitkomsten van de haalbaarheidstoets worden jaarlijks uiterlijk 30 juni gerapporteerd aan DNB.

Bij de haalbaarheidstoets in het voorjaar van 2023 bevond het pensioenresultaat zich binnen de gestelde grenzen van de risicohouding.

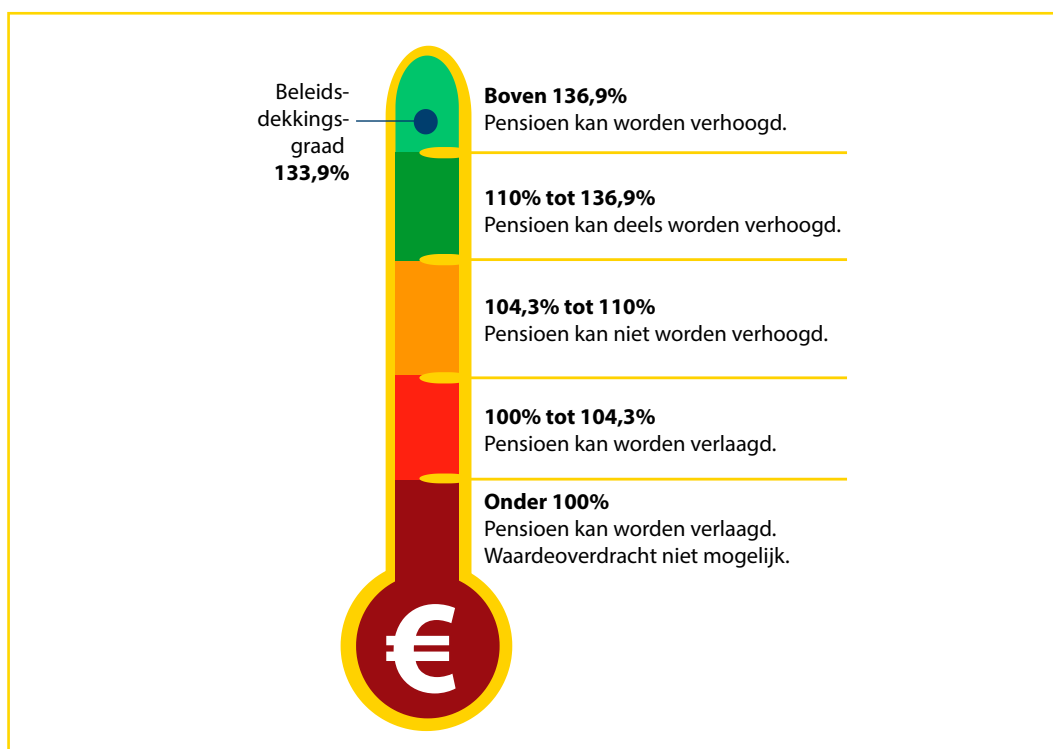
Toetsing Pensioenresultaat	Risicohouding (lange termijn)	2023	2022	Voldaan?
	Grens	Resultaat	Resultaat	
Vanuit feitelijke financiële positie				
Mediaan	>80%	95%	96%	Ja
5e percentiel		79%	78%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	<45%	17%	19%	Ja

3.4 Toeslagbeleid

Het bestuur streeft naar waardevastheid van de pensioenen door middel van het verlenen van een jaarlijkse toeslag (indexatie).

Toeslagverlening is voorwaardelijk: het bestuur beslist jaarlijks of - en zo ja hoeveel - toeslag wordt verleend op de pensioenrechten en pensioenaanspraken.

Maatstaf voor een eventuele toeslagverlening is de gemiddelde stijging van de consumentenprijsindex (CPI) alle bestedingen (afgeleid) gemiddeld voor de maanden augustus, september en oktober van het voorafgaande jaar zoals gepubliceerd door het CBS.

Voor het toeslagbeleid gelden de volgende regels:

- indien sprake is van een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen toeslag verleend;
- bij een beleidsdekkingsgraad boven de 110% en onder de 136,9% ²³⁾ (TBI) kan een gedeeltelijke toeslag worden verleend;
- bij een beleidsdekkingsgraad boven 136,9% (TBI) kan een volledige toeslag worden verleend.

Toeslag 2023

Per 1 januari 2023 is de volledige toeslag van 16,1% verleend. Daarnaast was er nog financiële ruimte om een gedeelte van de verhogingen te betalen die in de voorgaande jaren gemist zijn. Dit noemen we inhaalindexatie. De ruimte daarvoor was een bedrag gelijk aan 2,4% van de verplichtingen, circa € 33 miljoen. Afhankelijk van de verhogingen die deelnemers in het verleden hebben gemist, kregen zij per 1 januari 2023 een deel van dat bedrag als inhaalindexatie toegekend. Hiermee werd omgerekend 30,2% van de individuele indexatieachterstand ingehaald.

²³⁾ Dit getal is de Toekomst Bestendig Indexeren (TBI) dekkingsgraad per 01-01-2024. Per 01-01-2023 bedroeg de TBI dekkingsgraad 132,7%. Deze grens wordt jaarlijks herijkt.

Toeslag 2024

Ultimo 2023 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 133,9%. De gemiddelde stijging van de prijzen in de maanden augustus tot en met oktober in 2023 ten opzichte van diezelfde periode in 2022 was negatief, -0,6%. Het bestuur heeft daarom besloten om geen toeslag te verlenen per 1 januari 2024 (over het jaar 2023). De inflatie van -0,6% moeten we in de toekomst verwerken in de pensioenen. Hoe we dat precies doen, wordt later door het bestuur besloten.

3.4.1 Niet-verleende toeslagen

Vanaf 2009 zijn er veel jaren geweest waarbij de toegekende toeslag lager was dan de maatstaf. Hierdoor is een achterstand in de toeslagverlening (niet-verleende toeslagen) ontstaan die per (gewezen) deelnemer en pensioengerechtigde verschilt. De opgelopen achterstand wordt per persoon bijgehouden.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de maatstaf (volledige toeslag) en de toegekende toeslag sinds 2009.

Jaar	Actieve deelnemers		Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	
	Maatstaf (volledige toeslag)	Toegekende toeslag	Maatstaf (volledige toeslag)	Toegekende toeslag
2009	nvt	nvt	2,9%	0,0%
2010	nvt	nvt	0,1%	0,1%
2011	nvt	nvt	1,3%	0,5%
2012	nvt	nvt	2,5%	0,0%
2013	nvt ²⁴⁾	nvt ²⁴⁾	2,0%	0,0%
2014	1,8%	1,8%	1,2%	0,2%
2015	1,7%	1,7%	0,6%	0,1%
2016	1,5% ²⁴⁾ - 2,0%	1,5%	0,4%	0,0%
2017	0,2%	0,0%	0,2%	0,0%
2018	1,4%	0,0%	1,4%	0,0%
2019	1,6%	0,2%	1,6%	0,2%
2020	1,7%	0,0%	1,7%	0,0%
2021	0,9%	0,0%	0,9%	0,0%
2022	2,7%	2,7%	2,7%	2,7%
2023	16,1%	16,1%	16,1%	16,1%
2024	-0,6%	0%	-0,6%	0%

De toeslagachterstand verschilt per individu, afhankelijk van de periode dat iemand in het verleden actieve deelnemer, gewezen deelnemer en/of pensioengerechtigde is geweest. Door het toekennen van een inhaaltoeslag wordt de achterstand verkleind.

²⁴⁾ Er was sprake van een eindloonregeling voor deelnemers van Gasunie tot en met 30 juni 2013 en tot en met 31 december 2013 voor deelnemers van GasTerra.

Volgorde inhaaltoeslagen

Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de TBI-dekkingsgraad kunnen de in het verleden niet-verleende toeslagen alsnog worden toegekend door het bestuur. Voor het toekennen van niet-verleende toeslagen (inhaaltoeslagen) wordt de pro-rata methode toegepast ²⁵⁾. Met deze methode haalt iedereen in gelijke procentuele stappen de individuele achterstand in. Een achterstand blijft bestaan totdat de niet-verleende toeslag volledig is ingehaald.

3.5 Kostentransparantie

Het bestuur vindt een transparante verantwoording en heldere communicatie over de gemaakte kosten van belang. Het fonds hanteert daarvoor de "Aanbevelingen Uitvoeringskosten" opgesteld door de Pensioenfederatie. Er wordt onderscheid gemaakt in 3 kostensoorten: pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten.

In de volgende tabel staan de uitvoeringskosten (in € x 1.000) per kostensoort. Voor iedere kostensoort wordt ook een kostenratio vermeld: € per deelnemer en/of % van het gemiddeld belegd vermogen.

- Het fonds heeft eind 2023 3.747 deelnemers. Eind 2022 was dat aantal 3.464. Het gaat hierbij om de actieve deelnemers plus de pensioengerechtigden, dus exclusief de gewezen deelnemers.
- Het gemiddeld belegd vermogen over 2023 is ongeveer € 1,9 miljard. Eind 2022 was het gemiddeld belegd vermogen ongeveer € 2,0 miljard.

Uitvoeringskosten en kostenratio's per kostensoort

	2023	2022	2021	2020	2019
Pensioenbeheer					
Kosten pensioenbeheer totaal (€ x 1.000)	1.824	2.231	1.290	1.323	1.334
Kostenratio (€ per deelnemer)	487	644 ²⁶⁾	390	391	418
Kostenratio (% van het gemiddeld belegd vermogen)	0,10%	0,11%	0,06%	0,07%	0,08%
Vermogensbeheer					
Kosten vermogensbeheer totaal (€ x 1.000)	3.741	3.510	3.370	3.487	3.526
Kostenratio (% van het gemiddeld belegd vermogen)	0,20%	0,18%	0,16%	0,19%	0,21%
Transactiekosten					
Transactiekosten totaal (€ x 1.000)	1.411	1.142	918	3.918	4.081
Kostenratio (% van het gemiddeld belegd vermogen)	0,07%	0,06%	0,04%	0,21%	0,24%
Uitvoeringskosten totaal					
Uitvoeringskosten totaal (€ x 1.000)	6.976	6.883	5.578	8.728	8.941
Kostenratio (% van het gemiddeld belegd vermogen)	0,37%	0,35%	0,26%	0,47%	0,53%

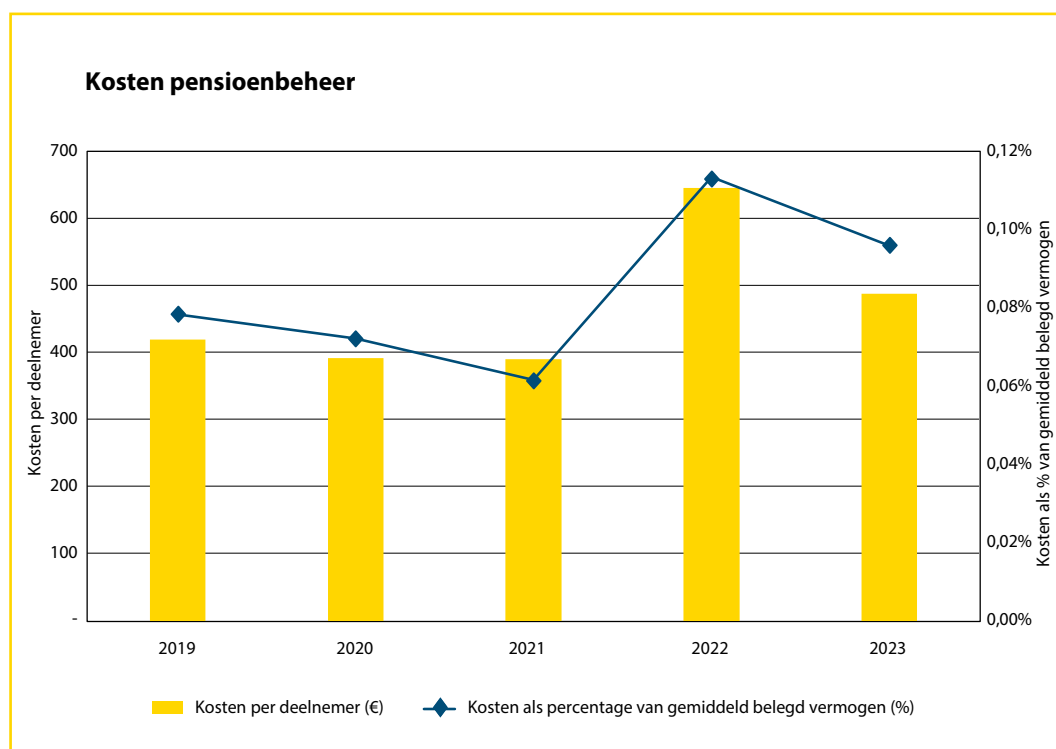
25) De pro-rata methode heeft per april 2017 de LIFO methode met terugwerkende kracht vervangen

26) Wanneer de eenmalige transitiekosten (t.b.v. de overgang van TKP naar AZL) buiten beschouwing worden gelaten, dan bedragen de kosten per deelnemer € 451 per eind 2022.

In de voorgaande tabel staan de realisaties voor de verschillende kostenratio's. Het bestuur beoordeelt of deze ratio's aan de maat zijn met behulp van een benchmark ²⁷⁾. Pensioenfondsen die vergelijkbaar zijn met ons fonds worden hierin aangeduid als "peer group". In de volgende paragrafen wordt hier verder op ingegaan.

A. Kosten pensioenbeheer

Onder pensioenbeheer vallen de kosten van de dienstverlening zoals uitgevoerd door de pensioenuitvoeringsorganisatie AZL. Daarnaast bestaan de kosten voor pensioenbeheer uit contributies en bijdragen, bestuurskosten, communicatiekosten, accountantskosten en actuariskosten. Een uitsplitsing van de kosten voor pensioenbeheer staat in de onderstaande tabel. Een deel van deze werkzaamheden wordt verricht ten behoeve van het vermogensbeheer. De kosten daarvan worden toegerekend aan vermogensbeheer. De omvang daarvan is deels gebaseerd op een inschatting.

De uitvoeringskosten zijn met circa € 245 duizend gestegen ten opzichte van 2022 wanneer de eenmalige in 2022 gemaakte transitiekosten voor de overgang van TKP naar AZL (€ 652 duizend) buiten beschouwing worden gelaten. Deze stijging is voornamelijk veroorzaakt door de in 2023 gemaakte advieskosten met betrekking tot Wtp en de toegenomen bestuurskosten.

27) Bell kostenbenchmark 2023 – Stichting Pensioenfonds Gasunie – 3 november 2023

Categorie (bedragen x € 1.000)	Kosten pensioen- beheer 2023	Kosten pensioen- beheer 2022	Vershil
Bestuurskosten	1.061	902	159
Kosten verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht	57	52	5
Administratiekosten	825	763	62
Transitiekosten AZL (eenmalig 2022)	0	652	-652
Accountantskosten	54	79	-25
Kosten actuaris (certificering)	29	29	0
Adviezen, contributies en bijdragen	589	415	174
Overige	90	87	3
Subtotaal uitvoeringskosten	2.705	2.979	-274
Toerekening aan vermogensbeheer	-881	-748	-133
Totaal kosten pensioenbeheer	1.824	2.231	-407

Toelichting:

Bestuurskosten

De bestuurskosten behelzen een breed scala aan kosten, zoals het bestuursbureau, opleidingen en de bestuurdersvergoeding. Deze kosten zijn in 2023 toegenomen ten opzichte van 2022, voornamelijk door een uitbreiding van het bestuursbureau met circa 0,8 fte, vanwege de extra werkzaamheden rondom de Wtp.

Kosten VO en RvT

De gerealiseerde kosten 2023 zijn licht gestegen ten opzichte van 2022 en in lijn met voorgaand jaar.

Administratiekosten

Dit zijn de kosten voor het uitvoeren van de pensioenadministratie door AZL. De gerealiseerde kosten 2023 zijn licht gestegen ten opzichte van 2022 wanneer de eenmalige transitiekosten van TKP naar AZL in 2022 buiten beschouwing worden gelaten. De stijging van deze kosten wordt voornamelijk verklaard door de doorbelaste kosten met betrekking tot de voorbereidingen op het nieuwe pensioenstelsel en een inflatiecorrectie.

Accountantskosten & kosten certificerend actuaris

De daling van de accountantskosten 2023 ten opzichte van 2022 wordt voornamelijk verklaard door de eenmalige werkzaamheden die in 2022 zijn verricht met betrekking tot de transitie van TKP naar AZL (€ 18 duizend). De kosten voor de certificerend actuaris zijn ongewijzigd ten opzichte van voorgaand jaar en zijn marktconform.

Adviezen, contributies en bijdragen

De kosten voor adviezen, contributies en bijdragen zijn in 2023 hoger dan in 2022. De stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de kosten Wtp die in 2023 zijn gemaakt (€ 160 duizend).

Peergroup

De peergroup voor de kosten pensioenbeheer bestaat uit 61 pensioenfondsen met 2.000 tot 8.000 deelnemers. Er bestaan bij deze pensioenfondsen grote kostenverschillen mede als gevolg van de verschillen in deelnemersaantallen. Des te meer deelnemers een pensioenfonds heeft des te lager zijn de kosten per deelnemer. De gemiddelde kosten pensioenbeheer in de periode 2020 tot en met 2022 was voor de peergroup € 331 per deelnemer en voor ons fonds € 475. Wanneer de eenmalige kosten voor de transitie van TKP naar AZL buiten beschouwing worden gelaten bedragen de gemiddelde kosten pensioenbeheer voor het fonds € 410 per deelnemer over de periode 2020 tot en met 2022. Daarmee liggen de gemiddelde kosten van het fonds (€ 410) in deze periode hoger dan die van de peergroup (€ 331) mede als gevolg van het relatief lage aantal deelnemers van het fonds ten opzichte van de peergroup. De kosten pensioenbeheer bedragen in 2023 € 1.824 duizend oftewel € 487 per deelnemer. De cijfers van de peergroup voor 2023 zijn nog niet bekend, maar zullen vermoedelijk (als gevolg van de Wtp-kosten) ook gestegen zijn. Wanneer de kosten pensioenbeheer worden gedeeld op het gemiddeld belegd vermogen (€ 1.908.000 duizend) dan bedraagt de kostenratio 0,10%. Dit is een kleine daling ten opzichte van 2022. Hiervoor zijn geen cijfers van de peergroup bekend.

Kosten pensioenbeheer

Jaar	Pensioenfonds		Pensioenfonds	
	Gasunie	Peergroup	Gasunie	Peergroup
2019	€ 418 / deelnemer	€ 392/deelnemer ²⁸⁾	0,08%	Onbekend
2020	€ 391 / deelnemer	€ 331/deelnemer ²⁹⁾	0,07%	Onbekend
2021	€ 390 / deelnemer		0,06%	
2022	€ 644 / deelnemer ³⁰⁾		0,11%	
2023	€ 487 / deelnemer	Nog niet bekend	0,10%	Onbekend

Oordeel bestuur

Het bestuur streeft bij het pensioenbeheer naar een acceptabele verhouding tussen enerzijds de geleverde kwaliteit en anderzijds de kosten. Hierbij weegt - vanwege doelstelling vier van het fonds - de kwaliteit zwaarder dan de kosten.

Het bestuur is zich bewust van de impact van de uitvoeringskosten op het uiteindelijke pensioenresultaat en stelt zich kostenbewust op bij de uitvoering. Het bestuur merkt op dat kosten pensioenbeheer in 2023 relatief hoog uitvallen als gevolg van de gemaakte kosten die in het kader van de transitie Wtp onvermijdelijk waren. De gemaakte kosten pensioenbeheer acht het bestuur aanvaardbaar.

B. Kosten vermogensbeheer

Onder "kosten vermogensbeheer jaarrekening" vallen de beheervergoedingen van de vermogensbeheerders, de adviseurs en de diensten van de custodian. Daarnaast is een deel van interne kosten pensioenbeheer - die betrekking hebben op vermogensbeheer - aan de kosten vermogensbeheer toegerekend. De "Overige kosten vermogensbeheer" bestaan onder andere uit accountantskosten, bewaarvergoedingen, administratiekosten en juridische kosten. Deze kosten worden gemaakt door de beleggingsfondsen waarin het fonds belegt en worden ten laste gebracht van het rendement. Het intern vermogensbeheer betreft onder andere cashmanagement,

28) De gemiddelde kosten pensioenbeheer van de peergroup in de periode 2017-2019.

29) De gemiddelde kosten pensioenbeheer van de peergroup in de periode 2020-2022.

30) Wanneer de eenmalige transitiekosten - van de overgang van TKP naar AZL - buiten beschouwing worden gelaten, dan bedragen de kosten per deelnemer € 448 per eind 2022.

de allocatie van middelen over de externe vermogensbeheerders en de monitoring van de uitvoering van het vermogensbeheer. In onderstaande tabel zijn deze kosten inzichtelijk gemaakt.

2023					
Categorie	Gem. Belegd vermogen (€ mln.)	Kosten	Overige	Totale	Totale kosten als % gem. Belegd vermogen
		vermogens- beheer jaar rekening (€ 1.000)	vermogens- beheer (€ 1.000)	kosten vermogens- beheer (€ 1.000)	
Extern beheerd vermogen					
Aandelen	941	294	400	694	0,07%
Vastrentende waarden	632	704	240	944	0,15%
Grondstoffen	141	70	0	70	0,05%
Vastgoedbeleggingen	189	161	352	513	0,27%
Intern beheerd vermogen	5	0	0	0	
Overige diensten					
Pijngrensbeleid		25	0	25	
Valuta-overlay/onderpandbeheer		79	0	79	
Bewaar en betaaldiensten		70	59	129	
Administratie en rapportage		282	124	406	
Subtotaal excl. toerekening	1.908	1.685	1.175	2.860	0,15%
Toerekening kosten pensioenbeheer aan vermogensbeheer		881		881	0,05%
Totaal	1.908	2.566	1.175	3.741	0,20%

2022

Categorie	Kosten				Totale kosten als % gem. Belegd vermogen
	Gem. Belegd vermogen (€ mln.)	vermogens- beheer jaar rekening (€ 1.000)	Overige kosten vermogens- beheer (€ 1.000)	Totale kosten vermogens- beheer (€ 1.000)	
Extern beheerd vermogen					
Aandelen	964	434	260	694	0,07%
Vastrentende waarden	613	694	308	1.002	0,16%
Grondstoffen	168	95	-6	89	0,05%
Vastgoedbeleggingen	204	123	473	596	0,29%
Intern beheerd vermogen	24	0	0	0	
Overige diensten					
Pijngrensbeleid		0	25	25	
Valuta-overlay/onderpandbeheer		105	27	132	
Bewaar en betaaldiensten		98	0	98	
Administratie en rapportage		126	0	126	
Subtotaal excl. toerekening	1.973	1.675	1.087	2.762	0,14%
Toerekening kosten pensioenbeheer aan vermogensbeheer		748		748	0,04%
Totaal	1.973	2.423	1.087	3.510	0,18%

Toelichting:

- De totale kosten vermogensbeheer voor 2023 komen uit op € 3.741 duizend; dat is circa 6,5% hoger dan in 2022. De afspraken met externe beheerders over de beheerskosten zijn grotendeels op basis van een percentage van de waarde van de beheerde portefeuille. Dit betekent dat als het vermogen stijgt (zoals in 2023 het geval was) ook de beheerskosten (in euro) stijgen. Onderstaand zijn de belangrijkste mutaties en of bijzonderheden ten opzichte van 2022 toegelicht:
 - De waarde van de beleggingen in grondstoffen zijn in 2023 afgenomen. Doordat de beheerskosten zijn gebaseerd op de waarde van de beleggingen, zijn deze kosten in vergelijking met 2022 afgenomen.
 - De vastgoedbeleggingen bestaan uit beursgenoteerd en niet-beursgenoteerd vastgoed. Het beursgenoteerde vastgoed is in 2023 in waarde toegenomen en het niet-beursgenoteerde vastgoed is in waarde afgenomen. Doordat de vermogensbeheerkosten voor niet-beursgenoteerd vastgoed hoger zijn dan de vermogensbeheerkosten voor beursgenoteerd vastgoed zijn de kosten per saldo afgenomen.
 - In juni 2022 is het fonds voor de valuta overlay gewisseld van beheerder. In februari 2023 is het fonds voor het onderpand gewisseld van beheerder. De kosten zijn in 2023 lager dan in 2022. Ten slotte heeft het fonds in 2023 vanwege de gunstige dekkingsgraad geen beroep hoeven doen op het pijngrensbeleid. De vaste vergoeding voor het uitvoeren van het pijngrensbeleid is in 2023 hetzelfde als in 2022.
- De kosten voor het vermogensbeheer 2023, uitgedrukt als percentage van het beheerd vermogen, zijn met 0,20% iets hoger dan in 2022 (0,18%). Dit percentage is relatief laag als gevolg van het zogeheten “passieve beleggingsbeleid”. Hierbij krijgen

vermogensbeheerders de opdracht een bepaalde index te volgen binnen een zekere marge. Deze beleggingsstijl brengt minder kosten met zich mee dan een "actief beleggingsbeleid". Het fonds heeft een relatief groot aandeel van het beheerd vermogen gealloceerd in passieve aandelen- en beursgenoteerde vastgoedfondsen. Hierdoor betaalt het fonds een relatief lage vergoeding over deze beleggingen. Er is daarnaast geen sprake van een prestatie-gerelateerde beloning. De beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed hebben een hogere beheervergoeding dan gemiddeld. Dit is inherent aan de karakteristieken van deze beleggingen, zoals de noodzaak van onderhoud en de inzet van woningbeheerders. Het fonds wordt daarnaast bij de monitoring van deze belegging ondersteund door een externe specialist. Vanuit het oogpunt van diversificatie en het verwacht rendement vindt het bestuur deze belegging goed passen binnen de beleggingsmix van het fonds.

Peergroup

De peergroup voor de kosten vermogensbeheer bestaat uit 83 pensioenfondsen met een beheerd vermogen tussen € 0,5 miljard en € 3 miljard per eind 2022. In de tabel is te zien dat de kostenratio kosten vermogensbeheer (vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van het fonds structureel lager is dan die van de peergroup. Over de periode 2020 tot en met 2022 bedraagt de gemiddelde kostenratio van het fonds 0,18% en die van de peergroup 0,30%.

Het is aannemelijk te veronderstellen dat de lagere kosten het gevolg zijn van de gekozen passieve beleggingsstijl. In de meest recente rapportage in 2023 over de jaren 2020 tot en met 2022 hadden slechts zes van drieëntachtig peers een lagere kostenratio dan het fonds.

Kosten vermogensbeheer

Jaar	Pensioenfonds	
	Gasunie	Peergroup
2019	0,21%	0,36% ³¹⁾
2020	0,19%	0,30% ³²⁾
2021	0,16%	
2022	0,18%	
2023	0,20%	Nog niet bekend

Oordeel bestuur

Het bestuur is van mening dat de kostenratio kosten vermogensbeheer (vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) gunstig afsteken ten opzichte van vergelijkbare pensioenfondsen. Dit is voornamelijk het gevolg van de gekozen passieve beleggingsstijl. Het bestuur meent dat de gekozen beleggingsstijl met lage vermogensbeheerkosten geenszins leidt tot een lager rendement. Deze visie wordt ondersteund door de bovengemiddelde rendementen van afgelopen jaren. Verder worden de contracten behorende bij de uitbestedingen aan de vermogensbeheerders regelmatig opnieuw beoordeeld en wanneer nodig wordt een nieuw uitbestedingstraject gestart.

31) De gemiddelde kostenratio vermogensbeheer (vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van de peergroup in de periode 2017-2019

32) De gemiddelde kostenratio vermogensbeheer (vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van de peergroup in de periode 2020-2022

C. Transactiekosten

Onder "Transactiekosten jaarrekening 2023" vallen de toe- en uittredingsvergoedingen van de beleggingsfondsen, de kosten van extern beheerde portefeuilles en de derivatentransacties. De "Overige transactiekosten" zijn kosten die door de beheerders ten laste van het rendement worden gebracht (zoals transacties binnen het fonds). Omdat de werkelijke transactiekosten meestal niet exact bekend zijn, zijn deze geschat in overleg met de betreffende vermogensbeheerder. In onderstaande tabel zijn deze kosten inzichtelijk gemaakt.

2023					
Categorie	Gem. Belegd vermogen (€ mln.)	Transactie kosten jaar- rekening (€ 1.000)	Overige transactie- kosten (€1.000)	Totale transactie kosten (€ 1.000)	Kosten als % gem. Belegd vermogen
Extern beheerd vermogen					
Aandelen	941	0	486	486	0,05%
Vastrentende waarden	632	0	445	445	0,07%
Grondstoffen	141	0	428	428	0,30%
Vastgoedbeleggingen	189	0	8	8	0,00%
Intern beheerd vermogen	5	0	0	0	
Overige diensten					
Pijngrensoverlay			0	0	
Valuta/collateralbeheer		0	44	44	
Totaal	1.908	0	1.411	1.411	0,07%

2022					
Categorie	Gem. Belegd vermogen (€ mln.)	Transactie kosten jaar- rekening (€ 1.000)	Overige transactie- kosten (€1.000)	Totale transactie kosten (€ 1.000)	Kosten als % gem. Belegd vermogen
Extern beheerd vermogen					
Aandelen	964	0	138	138	0,01%
Vastrentende waarden	613	0	433	433	0,07%
Grondstoffen	168	0	419	419	0,25%
Vastgoed beleggingen	204	0	35	35	0,02%
Intern beheerd vermogen	24	0	0	0	
Overige diensten					
Pijngrensoverlay			0	0	
Valuta/collateralbeheer		0	117	117	
Totaal	1.973	0	1.142	1.142	0,06%

Toelichting:

- Het fonds voert een passief beleggingsbeleid en heeft bij het overgrote deel van de beleggingen de intentie om deze voor langere tijd aan te houden ("buy-and-hold" strategie). De transactiekosten voor deze beleggingscategorieën zijn hierdoor relatief beperkt.
- Bij het beheer van de commodity portefeuille worden derivaten ingezet. Kosten die gemaakt worden in de vorm van een opslag bij een derivatentransactie worden ook als transactiekosten gerekend. Dit verklaart de relatief hoge kostenratio bij de grondstoffen.
- Het fonds hanteert een dynamische rentestafel voor het afdekken van de rente. In 2023 is de rente, ten opzichte van 2022, gestegen. Het fonds heeft de rente conform beleid afgedekt. De transactiekosten hiervan liggen in lijn met voorgaand jaar.
- Door de voldoende hoge dekkingsgraad van het fonds voerde het fonds gedurende 2023 (2022 idem) geen transacties uit hoofde van het pijngrensbeleid uit.
- De transactiekosten zijn in 2023 uitgekomen op 0,07% van het gemiddeld belegd vermogen. Dat is iets hoger dan de 0,06% in 2022. Deze toename van de transactiekosten wordt voornamelijk verklaard doordat de aandelenportefeuille in 2023 is overgegaan van BlackRock naar State Street waardoor eenmalig bepaalde transacties uitgevoerd moesten worden.

Peergroup

De peergroup bestaat uit 83 pensioenfondsen met een pensioenvermogen tussen € 0,5 miljard en € 3 miljard per eind 2022. De gemiddelde kostenratio transactiekosten (transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van de peergroup in de periode 2020-2022 bedraagt 0,08% en is daarmee lager dan die van het fonds (0,10%). De relatief hoge transactiekosten in 2019 en 2020 vallen vrijwel volledig toe te wijzen aan de uitvoering van het pijngrensbeleid van het fonds. Door de gunstige financiële positie van het fonds zijn er door het fonds gedurende 2021 tot en met 2023 geen transacties uit hoofde van het pijngrensbeleid uit uitgevoerd.

Transactiekosten

Jaar	Pensioenfonds Gasunie	Peergroup (mediaan)
2019	0,24%	0,09% ³³⁾
2020	0,21%	0,08% ³⁴⁾
2021	0,04%	
2022	0,06%	
2023	0,07%	Nog niet bekend

Oordeel bestuur

Het bestuur constateert dat de transactiekosten passend zijn bij het beleggingsbeleid. Wanneer de relatief hoge kostenratio transactiekosten (transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) in 2019 en 2020 - die vrijwel volledig zijn toe te wijzen aan de uitvoering van het pijngrensbeleid van het fonds - buiten beschouwing worden gelaten, is de kostenratio van het fonds lager dan die van de peergroup. De stijging van de kostenratio van het fonds ten opzichte van voorgaand jaar wordt voornamelijk verklaard door de transitie van de aandelenportefeuille van BlackRock naar State Street.

33) De gemiddelde kostenratio (transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van de peergroup in de periode 2017-2019.

34) De gemiddelde kostenratio (transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen) van de peergroup in de periode 2020-2022.

3.6 Besturing en toezicht

3.6.1 Code Pensioenfondsen

Bij het inrichten van de governance, het dagelijks functioneren en de daaruit voortvloeiende besluitvorming, leeft het bestuur de intenties van de Code Pensioenfondsen na. In dit jaarverslag wordt gerapporteerd op grond van de normen uit de Code Pensioenfondsen 2018.

Per 1 januari 2024 is een herziene Code Pensioenfondsen gepubliceerd. Deze herziening heeft plaatsgevonden tegen de achtergrond van de Wtp en beoogt recente relevante (maatschappelijke) ontwikkelingen die zich sinds de vorige versie hebben voorgedaan in de Code Pensioenfondsen te laten terugkomen. De wijzigingen komen in het bijzonder tot uiting in de onderwerpen: duurzaamheid en beleggingsbeleid, visie, missie en strategie en diversiteit en inclusie. Het fonds is in 2024 gestart met de implementatie van de herziene Code Pensioenfondsen en zal daarover rapporteren in het jaarverslag 2024.

Overzicht verplichte rapportagenormen Code Pensioenfondsen

Behoudens de norm 33, over de diversiteit, voldoet het fonds aan alle normen. Het bestuur heeft altijd het 'pas toe of leg uit principe' gehanteerd. Hieronder volgt een overzicht van de verwerking van de verplichte rapportagenormen in het jaarverslag.

Norm	Toelichting	Naleving Pensioenfonds Gasunie
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Paragraaf 2.4 en 4.1
31	De samenstelling van pensioenfonds organen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Paragraaf 2.4
47	Het intern toezicht betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak.	Hoofdstuk 10
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Paragraaf 2.5 en website
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Paragraaf 5.5
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en de Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Paragraaf 3.6.1 en 3.6.2

Norm	Toelichting	Naleving Pensioenfonds Gasunie
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Paragraaf 6.3

Diversiteit

Vanuit het oogpunt van diversiteit streeft het bestuur naar een samenstelling waarbij minimaal één vrouw en één man onderdeel uitmaken van het bestuur. Daarnaast streeft het bestuur ernaar dat er minimaal één jongere (< 40 jaar) deel uitmaakt van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Wat betreft de Raad van Toezicht streeft het bestuur naar minimaal één lid onder de 50 jaar.

Het bestuur bestaat uit twee vrouwen en zes mannen. Eén bestuurslid is jonger dan 40 jaar. De samenstelling van het bestuur voldoet daarmee aan de minimale nagestreefde mate van diversiteit.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit drie mannen, waarvan één jonger is dan 40 jaar. Bij de herbenoemingen in de afgelopen jaren van alle bestaande leden van het verantwoordingsorgaan is stilgestaan bij het diversiteitsbeleid. Er is bij de herbenoemingen bewust gekozen voor ervaring boven diversiteit, omdat het pensioenfonds een turbulente tijd tegemoet gaat met de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

De Raad van Toezicht bestaat uit één vrouw en twee mannen. Geen van de leden is jonger dan 50 jaar.

Het diversiteitsbeleid is begin 2024 geëvalueerd. Hierbij is geconstateerd dat het van belang blijft om het diversiteitsbeleid bij de voordragende partijen onder de aandacht te brengen. Als gevolg van de herziene Code Pensioenfonds 2024 heeft het fonds het diversiteitsbeleid geactualiseerd. Per eind maart 2024 geldt een nieuw diversiteits- en inclusiebeleid dat aan de Code Pensioenfonds 2024 voldoet.

3.6.2 Zelfevaluatie en geschiktheidstoets

In 2023 heeft het bestuur een zelfevaluatie uitgevoerd. Het bestuur heeft tijdens de zelfevaluatie aandacht besteed aan het functioneren van het bestuur en de bestuursleden, de omgeving waarin bestuursleden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren, de frequentie van vergaderen en de zelfontwikkeling. Voor de overgang naar de Wtp gaat het pensioenfonds een complex traject in. Gedurende dit meerjarige traject is het van belang dat bestuursleden individueel en gezamenlijk kritisch en onafhankelijk kunnen opereren.

Daarnaast heeft het bestuur op de heidag diverse beleidsonderwerpen in het kader van de overgang naar Wtp besproken waaronder het herijken van de missie, visie en doelstellingen.

Naast deze dag heeft het bestuur in oktober 2023 een risicomanagement dag georganiseerd waarbij onder begeleiding van externe partijen een aantal onderwerpen is behandeld. Tijdens deze dag zijn het IRM-beleid en de SIRA geactualiseerd. Daarnaast heeft het bestuur aandacht besteedt aan de financiële opzet van Wtp.

De SWOT analyse wordt in 2024 geactualiseerd.

De bestuursleden hebben in het jaar 2023 individuele opleidingen zowel digitaal als in persoon gevolgd. In 2023 is in de bestuursvergaderingen aandacht besteed aan het project Wtp. Hierbij zijn diverse onderwerpen voor de implementatie van Wtp

uitgebreid behandeld. In 2023 is de permanente educatie van het bestuur over complexe financiële instrumenten zoals inflatierisico, spreadrisico, derivatenrisico en curverisico uitgevoerd.

In 2023 is de beleidsregel geschiktheid 2012 gewijzigd. Het fonds heeft het geschiktheidsbeleid geactualiseerd aan de hand van de wijzigingen in de beleidsregel geschiktheid versie 2023.

3.6.3 Compliance en gedragscode

Het fonds maakt gebruik van een externe compliance officer voor de uitoefening van het toezicht op de naleving van compliance-gerelateerde regelgeving. Begin 2024 hebben alle verbonden personen en insiders van het fonds de verklaring naleving gedragscode ondertekend. Daarnaast heeft de jaarlijkse inventarisatie van de nevenfuncties van de verbonden personen, relatiegeschenken, uitnodigingen, financiële belangen in zakelijke relaties, persoonlijke transacties en overige situaties van belangenverstrengeling plaatsgevonden. De compliance officer heeft deze gegevens aangeleverd in een compliancerapportage.

Er zijn door de compliance officer in de aangeleverde verklaringen geen afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de naleving van de gedragscode.

Het pensioenfonds hanteert een gedragscode. De gedragscode is van toepassing op alle aan het fonds verbonden personen en insiders. In 2024 wordt de gedragscode geactualiseerd conform de Modelgedragscode 2023 van de Pensioenfederatie.

3.6.4 Naleving Gedragslijn verwerking Persoonsgegevens

In december 2022 is de Gedragslijn verwerking Persoonsgegevens 2023 van de Pensioenfederatie in werking getreden. Met deze Gedragslijn wordt gestreefd naar een sectorbreed kader voor privacy bescherming.

Conform de bepalingen van de Gedragslijn is de naleving van de gedragslijn door het fonds getoetst door de externe compliance officer. Uit de rapportage blijkt dat de privacydocumenten van het fonds van goede kwaliteit zijn en aan de AVG en de Gedragslijn voldoen.

4 Integraal risicomanagement

Integraal risicomanagement is een belangrijke factor om de doelstellingen van het fonds te verwezenlijken. Het bewust omgaan met risico's en deze beheersen op basis van de vastgestelde risicohouding en risicobereidheid zijn onderdeel van de pensioenfondsprocessen.

Dit hoofdstuk beschrijft eerst de governance van het risicomanagement bij het fonds. Daarna volgt een algemene beschrijving van het risicomanagementsysteem van het fonds, gevolgd door een beschrijving van de belangrijkste strategische risico's. Afgesloten wordt met een risicobeeld van het fonds en een beschrijving van de ontwikkelingen in het afgelopen jaar.

4.1 Governance

Risicomanagement maakt integraal onderdeel uit van de besluitvorming van het bestuur. Het bestuur is verantwoordelijk voor het vaststellen, uitvoeren en monitoren van het risicobeleid. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door externe adviseurs en het bestuursbureau. Het fonds hanteert voor de verdeling van de verantwoordelijkheden bij de risicobeheersing als basis het '3 lines' model. Daarnaast kent het fonds een vierde lijn in de vorm van de Raad van Toezicht. De vijfde lijn wordt gevormd door de toezichthouders, accountant en certificerend actuaire. Hieronder worden deze verschillende beschermingslagen beschreven.

De eerste lijn

Adviserend en beleidsvoorbereidend voor het bestuur zijn de beleggingsadviescommissie, de pensioen- en communicatiecommissie en de risk- en compliancecommissie. Binnen deze commissies komen beleidsvoorstellen en adviezen tot stand, die vervolgens ter besluitvorming worden voorgelegd aan het bestuur. De commissies nemen derhalve in beginsel zelf geen besluiten; besluiten worden door het bestuur genomen. Het bestuur en de onderliggende commissies vormen samen met het bestuursbureau de beleidsvormende en uitvoerende (1e-lijns) rol binnen het fonds. Gezamenlijk dragen zij zorg voor de bepaling en uitvoering van afgewogen beleid in het belang van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. De borging van het Integraal Risico Management (IRM)-proces is belegd bij de risk- en compliancecommissie.

De tweede lijn

Het fonds kent 2e-lijns rollen in de vorm van de sleutelfunctie risicobeheer en de sleutelfunctiehouder actuariael. Deze sleutelfuncties worden nader toegelicht in paragraaf 4.1.1 Inrichting sleutelfuncties.

De werkzaamheden op het gebied van risicobeheer worden uitgevoerd door de onafhankelijk risicomanager. Hij overlegt daarover met de sleutelfunctiehouder risicobeheer, die eindverantwoordelijk is. De onafhankelijk risicomanager heeft een controlerende en spiegelende (2e-lijns) rol richting de commissies en het bestuur op onder andere financiële en niet-financiële risico's, het strategisch beleggingsbeleid in relatie tot de risicohouding en de naleving van de beleggingscyclus. De sleutelfunctie risicobeheer rapporteert onafhankelijk van de commissies – door middel van een risico-opinie in de voorlegger bij uitgebrachte adviezen – aan het bestuur. De sleutelfunctie risicobeheer ziet toe op het naleven van het IRM-beleid en de prudent person regel bij de totstandkoming van adviezen. Daarnaast leveren de sleutelfunctiehouder risicobeheer en de onafhankelijk risicomanager tijdens vergaderingen van de commissies en bij de voorbereiding door het bestuursbureau proactief hun inbreng door de leden van de commissies en van het bestuursbureau te wijzen op de (eventuele) risico's. Hiermee stimuleren zij de toepassing van het risicobeleid in de uitvoering.

De derde lijn

De sleutelfunctiehouder interne audit is verantwoordelijk voor de 3e-lijnsfunctie. De sleutelfunctiehouder interne audit kan steunen op de interne-auditafdeling van N.V. Nederlandse Gasunie bij de uitvoering van de audits. De taken en de wijze van invulling van de sleutelfuncties zijn in paragraaf 4.1.1 Inrichting sleutelfuncties nader beschreven.

De vierde lijn

Het bestuur heeft een Raad van Toezicht (RvT) ingesteld. De leden zijn onafhankelijk en laten dit tot uiting komen in het toezicht. De RvT houdt onder meer toezicht op:

- Het beleid van het bestuur.
- De algemene gang van zaken in het fonds.
- De adequate risicobeheersing.
- De evenwichtige belangenafweging door het bestuur.

Daarnaast fungeert de RvT als gesprekspartner van het bestuur en staat het bestuur met raad ter zijde.

De vijfde lijn

De vijfde lijn wordt gevormd door externe toezichthouders. De Nederlandsche Bank (DNB) controleert het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) houdt toezicht op de informatie die aan deelnemers wordt verstrekt. De accountant controleert de jaarrekening en bekijkt of het bestuursverslag consistent is met de jaarrekening. De certificerend actuaris controleert of het fonds heeft voldaan aan de eisen van het financieel toetsingskader uit de Pensioenwet.

4.1.1 Inrichting sleutelfuncties

Inleiding

Op grond van de Europese richtlijn voor pensioenfondsen IORP II moet het fonds voldoen aan bepaalde regels voor de governance en het risicobeheer van het fonds. Eén van de organisatorische gevolgen is dat er drie zogeheten sleutelfuncties bestaan. Dat zijn de volgende:

- sleutelfunctie risicobeheer (2e lijn);
- actuariële sleutelfunctie (2e lijn); en
- sleutelfunctie interne audit (3e lijn).

Sleutelfuncties worden vervuld door een 'sleutelfunctiehouder'. Hiervoor geldt het volgende:

- Een sleutelfunctiehouder wordt benoemd door het bestuur na goedkeuring door DNB.
- De sleutelfunctiehouder is eindverantwoordelijk voor de taken behorend tot de functie. De functiehouder mag de uitvoering overlaten aan andere personen.
- De sleutelfunctiehouder rapporteert schriftelijk aan het bestuur en aan de RvT.
- Indien het bestuur aanbevelingen niet (tijdig) opvolgt escaleert de sleutelfunctiehouder naar de RvT en eventueel naar DNB en brengt het bestuur hiervan op de hoogte.

Het fonds heeft de sleutelfuncties als volgt ingericht.

Sleutelfunctie risicobeheer

- Taakgebied:
 - Beoordeelt, monitort en rapporteert over het risicobeheer.
 - Initieert en adviseert over de vormgeving van het risicobeheer.
- Sleutelfunctiehouder risicobeheer: de voorzitter van de risk- en compliancecommissie
- Uitvoering van de sleutelfunctie risicobeheer: de onafhankelijk risicomanager (sleutelfunctievervuller).

Sleutelfunctie Actuarieel

- Taakgebied:
 - Houdt toezicht op de berekening van de technische voorzieningen.
 - Beoordeelt de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de technische voorzieningen.
 - Beoordeelt het premiebeleid, het beleid bij collectieve waardeoverdrachten en de conversiefactoren of inkoopstarieven bij het toekennen van (nieuwe) pensioenrechten of -aanspraken.
- Sleutelfunctiehouder en uitvoering van de sleutelfunctie: de certificerende actuaaris.

Sleutelfunctie interne audit

- Taakgebied:
 - Evalueert periodiek of de interne controlemechanismen adequaat en doeltreffend zijn.
 - Evalueert de algehele bedrijfsvoering.
 - Draagt ertoe bij dat inefficiënties en 'blinde vlekken' worden onderkend en opgelost.
 - Vormt het sluitstuk van alle waarborgen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering.
- Sleutelfunctiehouder: een externe deskundige op het gebied van interne audit.
- Uitvoering van de sleutelfunctie: de afdeling interne audit van Gasunie.

4.2 Risico Management Systeem

In de afgelopen jaren heeft het fonds de strategische risicomanagementcyclus verder ontwikkeld. In 2023 heeft het bestuur het integraal risicomanagementbeleid geactualiseerd en herijkt. De basis van deze strategische managementcyclus ligt in de volgende vier stappen:

Risicohouding

Om tot een gebalanceerde risicohouding te komen zijn de individuele risicohoudingen van de bestuursleden geïnventariseerd en bediscussieerd. Vervolgens zijn de individuele risicohoudingen samengebracht tot een gezamenlijke visie en heeft het bestuur gezamenlijk een risicohouding vastgesteld. Deze gezamenlijke risicohouding is "gebalanceerd": in het bestuur worden er open discussies gevoerd, het bestuur staat open voor innovatie en vernieuwing en is bereid risico te nemen indien daar een passende beloning tegenover staat, behalve op het punt van integriteit en wet- en regelgeving.

Risicotolerantiegrenzen

Voor elk risico heeft het fonds de risicotolerantiegrenzen vastgesteld. Voor zover mogelijk zijn deze tolerantiegrenzen meetbaar (SMART) gemaakt. Indien er sprake is van een significante wijziging in het risicoprofiel, zoals bij een wijziging van pensioenuitvoeringsorganisatie, toetst het bestuur of de nieuwe situatie voldoet aan haar risicotolerantie.

Vastlegging en monitoring

Het fonds maakt gebruik van een integrale risicomonitor waarin zowel de financiële als de niet-financiële risico's terugkomen. Met ondersteuning van een externe adviseur rapporteert de sleutelfunctie risicobeheer met deze integrale risicomonitor op kwartaalbasis aan het bestuur over de beheersing van de in het risicomanagementbeleid vastgestelde strategische risico's. Deze rapportage heeft specifiek aandacht voor de relatie tussen de risico's en de strategische doelstellingen. Daarbij vindt een toetsing plaats aan de risicotolerantiegrenzen van het fonds en wordt de werking van de beheersmaatregelen beoordeeld. Ook worden actualiteiten meegenomen die invloed kunnen hebben op het kunnen bereiken van de doelstellingen.

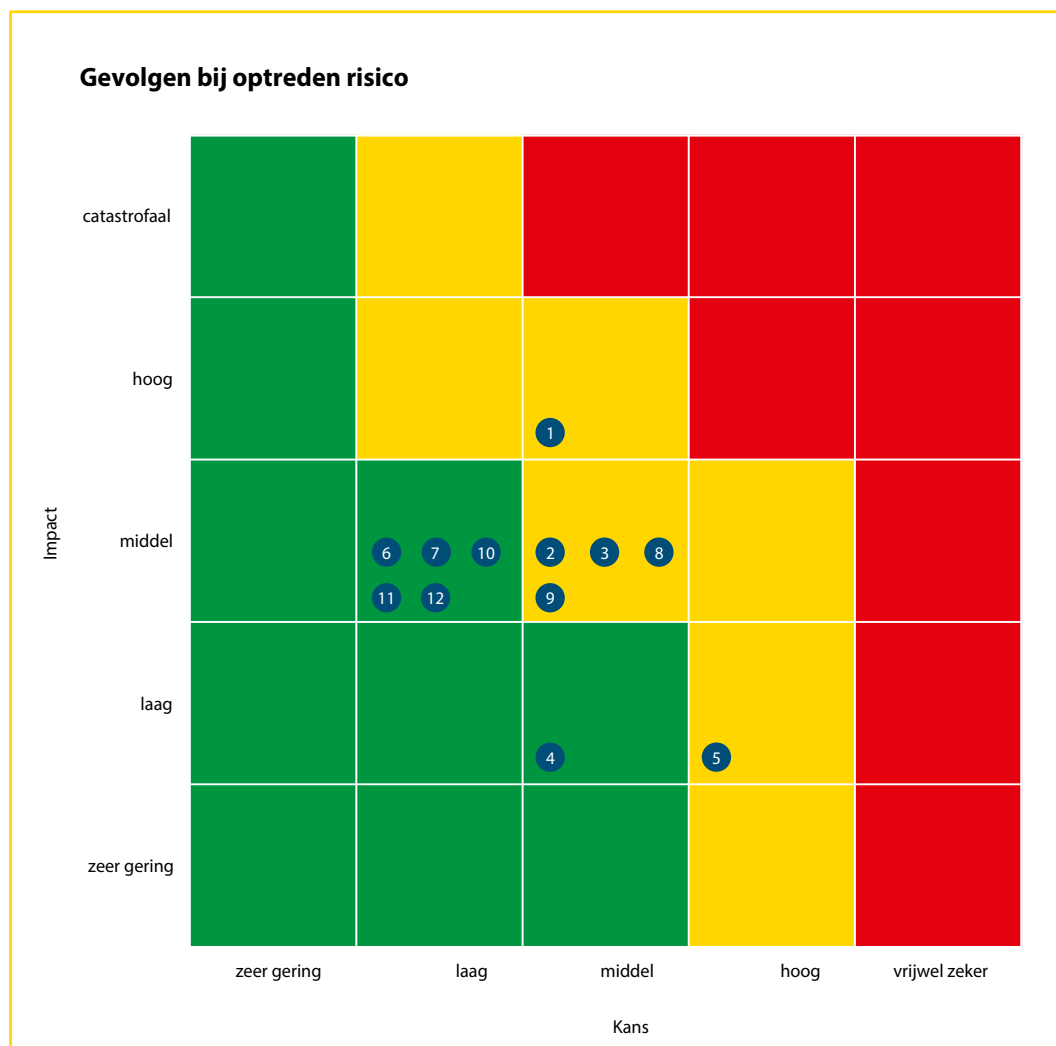
4.3 Concrete risico's

4.3.1 Strategische risico's

Het bestuur heeft in 2023 de strategische risicoanalyse herijkt en daarbij ook nieuwe risico's geïdentificeerd. In onderstaande grafiek zijn de strategische risico's geïdentificeerd in een risicodiagram, waarbij geldt:

- Groen = laag risico
- Geel = gemiddeld risico
- Rood = hoog risico.

In het risico diagram zijn de netto risico's weergegeven, dus na toepassing van de beheersmaatregelen.

Risico	Toelichting
1	Marktrisico
2	Renterisico
3	Veranderingen in wet- en regelgeving
4	Structureel te lage pensioenpremie
5	Inflatierisico
6	Liquiditeitsrisico
7	Onvoldoende duidelijk en begrijpelijk communiceren naar deelnemers over risico's en wat ze aan pensioen mogen verwachten
8	Onvoldoende inzicht in processen en kwaliteit bij uitvoerders (uitbestedingsrisico)
9	IT-risico bij de pensioenuitvoeringsorganisatie (cyberrisico, datalekken, fraude en persoonsgegevens)
10	Onvoldoende kennis en kunde van bestuur, uitvoerder en/of bestuursbureau waardoor de continuïteit van het fonds in gevaar komt
11	ESG-factoren
12	Datakwaliteit

4.4 Risicotolerantiegrenzen en beheersmaatregelen

4.4.1 Inleiding

De risicobereidheid voor de strategische risico's is gekwantificeerd door het bepalen van risicotolerantiegrenzen. Als het netto risico, dat wil zeggen het risico dat overblijft nadat beheersmaatregelen zijn toegepast, binnen deze grenzen blijft, wordt het geaccepteerd. Als het netto risico buiten deze grenzen komt, moeten (aanvullende) beheersmaatregelen worden getroffen.

In 2023 is het netto risico voor alle strategische risico's binnen de daarvoor gestelde risicotolerantiegrenzen gebleven. Het bestuur volgt de ontwikkelingen op de geformuleerde strategische risicogebieden en geeft tevens aandacht aan eventuele nieuwe opkomende risico's. Er wordt doorlopend getoetst of de beheersmaatregelen nog (goed) werken en/of verbeterd kunnen worden. Zo wordt bereikt dat de beheersmaatregelen tijdig worden aangepast en aangescherpt op basis van de actuele stand van zaken op het betreffende risicogebied. In 2021 heeft het bestuur de voorgeschreven 'eigen risicobeoordeling' (ERB) opgesteld, en in 2022 geactualiseerd. Daarbij heeft het bestuur geoordeeld dat het risicomanagementsysteem binnen het fonds voldoende tot sterk is ingericht. In 2022 heeft de sleutelfunctiehouder interne audit het risicomanagementsysteem van het fonds beoordeeld en hierover gerapporteerd. De in zijn rapportage opgenomen bevindingen zijn door het fonds in 2023 opgevolgd. In 2024 beoordeelt de sleutelfunctiehouder interne audit of de opvolging door het fonds afdoende is.

In de navolgende paragraaf worden de zes strategische risico's beschreven die als een gemiddeld risico zijn gekwalificeerd. Daarbij worden de risicotolerantiegrenzen en de belangrijkste beheersmaatregelen toegelicht. Er zijn geen risico's gekwalificeerd met een hoog netto risico.

4.4.2 Toelichting per strategisch risico

Onderstaand zijn de strategische risico's toegelicht met een gemiddeld risico na beheersmaatregelen:

1 Marktrisico

Dit is het risico dat de beurskoersen dalen waardoor het beleggingsresultaat van het fonds daalt.

Dit risico kan worden verdeeld in drie onderdelen:

- Prijsvolatiliteit: het risico van winst of verlies als gevolg van wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten.
- Marktliquiditeit: het risico dat aanwezige activa onvoldoende snel dan wel niet tegen acceptabele prijzen kunnen worden omgezet in liquide middelen.
- Concentratie en correlatie: het risico dat, als gevolg van ontoereikende diversificatie binnen de portefeuille, marktontwikkelingen leiden tot een waardedaling van de portefeuille.

Risicotolerantiegrenzen:

- Voor alle onderdelen:
 - De gewichten van de verschillende onderdelen van de portefeuille dienen binnen de grenzen van de strategische assetallocatie te blijven.
- Prijsvolatiliteit:
 - De performance afwijking per beleggingscategorie mag niet te veel afwijken van de benchmark voor de betreffende beleggingscategorie (maximale tracking error).
 - Bij een 1% parallelle renteschok en/of 30% aandelenschok mag de dekkingsgraad niet dalen onder de kritische dekkingsgraad, onder de voorwaarden zoals vastgelegd in het pijngrensbeleid.³⁵⁾

Beheersmaatregelen:

- De beleggingen in aandelen vinden plaats voor bedrijven wereldwijd. Deze spreiding binnen de portefeuille (diversificatie) dempt het prijsrisico.
- Het periodiek uitvoeren van een ALM-studie om vast te stellen of de gekozen portefeuille voldoet aan de gewenste risico versus rendementsafweging.
- Het grootste deel van de portefeuille is liquide, slechts een klein deel van portefeuille (niet-beursgenoteerd vastgoed en hypotheek) is weinig liquide.
- Bij een aandelenschok van 30% mag de dekkingsgraad niet dalen onder de kritische dekkingsgraad, onder de voorwaarden als vastgelegd in het pijngrensbeleid. Dit wordt voortdurend gemonitord en zo nodig worden risico-afdekkende instrumenten aangekocht.

2 Renterisico

Dit is het risico dat veranderingen in de marktrente gevolgen hebben voor de waardering van de toekomstige verplichtingen van het fonds en op de koersen van beleggingen.

Het bestuur dient de toekomstige verplichtingen conform de Pensioenwet te waarderen op basis van de rekenrente zoals deze wordt gepubliceerd door DNB. De rekenrente is daarbij gebaseerd op de marktrente. Hierdoor wordt een renterisico voor het fonds geïntroduceerd, waarbij een dalende rekenrente de verplichtingen in waarde laat stijgen, hetgeen ongunstig is voor de dekkingsgraad

35) Als beide marktbevingen gelijktijdig optreden wordt er gesproken over een zogenaamde combischok. Ook in dat geval mag de dekkingsgraad van het fonds niet dalen onder de kritische dekkingsgraad, onder de voorwaarden zoals vastgelegd in het pijngrensbeleid.

van het fonds, en omgekeerd. Verder is het zo dat bezittingen in de vorm van vastrentende waarden bij een stijging van de rente in waarde dalen en omgekeerd. De dekkingsgraad is derhalve gevoelig voor renteschommelingen. Het bestuur beschouwt het beheersen van het renterisico als zeer belangrijk voor het kunnen nakomen van de nominale verplichtingen.

Risicotolerantiegrens:

Bij een stijging of daling van de marktrente moet de renteafdekking zodanig stijgen of dalen dat de pensioenverplichtingen op basis van de marktwaarde voor de eerste 20 jaar bij een gemiddelde rente van 3% volledig worden gematcht.

Beheersmaatregelen:

- Het renterisico wordt afgedekt met beleggingen in vastrentende waarden en derivaten. Dit gebeurt volgens een rentestafel. Die zorgt ervoor dat bij een hogere marktrente meer renterisico wordt afgedekt en bij een lagere rente minder renterisico wordt afgedekt. Bij de uitvoering van een ALM-studie wordt de strategische beleggingsmix afgestemd op de rentegevoeligheid van de verplichtingen.
- Bij een parallelle renteschok van 1% mag de dekkingsgraad niet dalen onder de kritische dekkingsgraad, onder de voorwaarden als vastgelegd in het pijngrensbeleid. Dit wordt voortdurend gemonitord en zo nodig worden risicoafdekkende instrumenten aangekocht.

3 Veranderingen in wet- en regelgeving

Dit is het risico dat de werkwijze van het fonds (waaronder begrepen processen en producten) wordt beïnvloed dan wel niet meer houdbaar is als gevolg van veranderingen in de wet- en regelgeving.

Risicotolerantiegrens:

Als het fonds niet tijdig aan de veranderde regels kan voldoen waardoor een goede pensioenuitvoering niet langer kan worden gewaarborgd.

Beheersingsmaatregelen:

- Het bestuur zorgt dat het goed geïnformeerd blijft over aanstaande veranderingen in de wet- en regelgeving;
- Periodiek voert het bestuur een SWOT-analyse (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) uit. De laatste SWOT-analyse is in 2021 uitgevoerd en wordt in 2024 geactualiseerd.

5 Inflatierisico

Dit is het risico dat het fonds onvoldoende in staat is om (toenemende) verplichtingen als gevolg van (verwachte aanpassing aan) inflatie te financieren zonder belanghebbenden te benadelen.

Risicotolerantiegrens:

Het fonds heeft de ambitie om de pensioenaanspraken en - rechten waardevast te houden (doelstelling 2). Het fonds dekt het inflatierisico impliciet af via de strategische assetallocatie. Als inflatie-correlerende activa worden aangemerkt de categorieën vastgoed, aandelen en grondstoffen. Het fonds accepteert het resterende inflatierisico.

Beheersmaatregelen:

- Toeslagverlening is voorwaardelijk, er is geen recht op indexatie. Wel heeft het bestuur de ambitie om pensioenen waardevast te houden.
- Het fonds streeft via haar beleggingsbeleid naar het behalen van rendement.
- Gewichten van de inflatie-correlerende activa (aandelen, vastgoed, grondstoffen) dienen binnen de grenzen van de strategische assetallocatie te blijven.

6 Onvoldoende inzicht in processen en kwaliteit bij uitvoerders (uitbestedingsrisico)

Dit is het risico dat de continuïteit van (een deel van) de bedrijfsvoering, de reputatie van het fonds dan wel de financiële positie van of de geleverde kwaliteit aan het fonds in gevaar komt.

Beheersmaatregelen:

- Selectie van externe partijen vindt plaats op basis van de eisen zoals neergelegd in het uitbestedingsbeleid. Hierbij wordt grote aandacht besteed aan de juiste balans tussen prijs en kwaliteit.
- In samenwerking met de externe compliance officer is er een integriteitsbeleid opgesteld waaraan alle verbonden personen moeten voldoen.
- Partijen worden gevraagd te verklaren of zij voldoen aan de Richtlijn beheerst beloningsbeleid.

7 IT-risico bij het pensioenfonds en de pensioenuitvoerder

Het fonds heeft geen eigen IT-systemen. Dit is uitbesteed aan externe dienstverleners.

In de uitbestedingsovereenkomsten zijn eisen voor IT-security en dergelijke vastgelegd. Verder is dit een terugkerend onderwerp bij besprekingen en evaluaties met leveranciers. Het IT-risico bij deze dienstverleners kan worden verdeeld in vier categorieën:

- Autorisatiemanagement en logische toegangsbeveiliging: het risico als gevolg van:
 - het niet volledig of niet accuraat zijn van informatie/informatiesystemen;
 - het toegankelijk zijn van informatie voor geautoriseerde gebruikers;
 - het niet toegankelijk zijn van informatie voor niet-geautoriseerde gebruikers.
- Business en IT continuity management: het risico dat de continuïteit van de (kritische) bedrijfsprocessen / de gehele instelling in gevaar komt als gevolg van het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur (waaronder applicaties en systemen).
- IT-changemanagement: het risico als gevolg van:
 - ontoereikend beheer van de ICT-omgeving en/of -processen en/of;
 - het onvoldoende (tijdig) kunnen anticiperen op ontwikkelingen in de business, op technische innovaties of op overige externe factoren.
 - Het niet tijdig en adequaat kunnen uitvoeren van changemanagement voor wijzigingen in de IT architectuur.
- IT-incidentenmanagement: risico dat een IT-incident niet of niet tijdig wordt onderkend, leidend tot een gebeurtenis waarbij de bedrijfsvoering van het fonds in gevaar komt.

Risicotolerantiegrenzen:

Voor alle categorieën geldt het volgende:

- Het fonds accepteert de kans dat een incident mogelijk is gedurende het komende jaar. Het fonds is zich er van bewust dat nooit volledig uit te sluiten valt dat zich een incident voordoet, maar de impact van een incident dient altijd beperkt te zijn.
- Een enkel negatief effect is acceptabel, zolang het fonds zelf voldoende vertrouwen heeft in het eigen beleid en/of in staat is dit aan te passen. Structureel negatieve effecten zijn niet acceptabel, omdat dit zou betekenen dat het fonds niet langer voldoet aan de geldende wet- en regelgeving.

Beheersingsmaatregelen:

In de overeenkomsten met dienstverleners worden de volgende afspraken gemaakt:

- Autorisatiemanagement en logische toegangsbeveiliging: awareness voor phishing, social engineering en social surfing.
- Business en IT-continuity management: een business continuity plan met voldoende aandacht voor ICT-security, beleid op het gebied van disaster recovery, uitwijklocatie(s) en back-up- en recoverysystemen.
- IT-changemanagement: changemanagementbeleid waarbij vaste procedures gelden, periodieke controles worden uitgevoerd en updates tijdig worden geïmplementeerd.
- IT-incidentmanagement: incidentmanagementbeleid met procedures om incidenten te ontdekken, te classificeren en de (mogelijke) impact te bepalen, waarna effectieve beheersmaatregelen worden geselecteerd en geïmplementeerd.

4.5 Risicobeeld pensioenfonds

4.5.1 *Ontwikkeling VEV en vereiste dekkingsgraad*

Een maat voor het financiële risico van het fonds is het Vereist Eigen Vermogen (VEV) en de bijhorende vereiste dekkingsgraad. De vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische portefeuille per ultimo 2023 was 125,6%. De beleidsdekkingsgraad op 31 december 2023 was met 133,9% hoger dan de dekkingsgraad behorende bij het VEV. Het fonds monitort de financiële positie doorlopend.

4.5.2 *Impact markt- en renterisico op de dekkingsgraad per eind 2023 (gevoeligheidsanalyse)*

Ieder kwartaal beoordeelt het bestuur de gevoeligheid van de dekkingsgraad ten opzichte van het markt- en renterisico door middel van het doorrekenen van stressscenario's. Hierin wordt gekeken naar de impact van een (combi)schok van -1% parallelle rentedaling en een daling van 30% van de waarde van de beleggingen in aandelen. Eind 2023 bedroeg de actuele dekkingsgraad 134,4%. De kritische dekkingsgraad, de dekkingsgraad waarbij het fonds waarschijnlijk over moet gaan tot korting van de pensioenaanspraken, is ultimo 2023 berekend op 98,1%. Uit de doorgereken stressscenario's blijkt dat het fonds bij zowel een afzonderlijke als een gecombineerde schok boven de kritische dekkingsgraad blijft. Hierbij wordt rekening gehouden met de werking van het pijngrensbeleid.

4.5.3 *Werking van het risicomanagement in 2023*

Het risicomanagement heeft in 2023 op diverse momenten invloed gehad op de besluiten die zijn genomen. Dit betrof onder andere de volgende situaties:

- Via de IRM-rapportage rapporteert de sleutelfunctiehouder risicobeheer op kwartaalbasis over de belangrijkste risico's van het fonds. Hiermee wordt een consequente monitoring over zowel de financiële als niet-financiële risico's gewaarborgd.
- Ieder kwartaal toetst het bestuur of de economische uitgangspunten van het fonds passend zijn bij de aannames die voor de laatste ALM zijn gemaakt. Dat was in 2023 steeds het geval.
- De dekkingsgraad was in 2023 op een zodanig hoog niveau dat er geen posities uit hoofde van het pijngrensbeleid zijn gekocht voor bescherming tegen een combischok op de financiële markten.
- Bij de overgang van de aandelenportefeuille naar State Street is diverse malen stilgestaan bij de beheersing van de risico's die bij een dergelijke overgang aan de orde zijn. Om deze risico's te beheersen zijn het bestuur en het bestuursbureau gedurende het hele proces intensief in contact geweest met zowel BlackRock als State Street. De risico's met betrekking tot de transitie van de aandelenportefeuille zijn goed in kaart gebracht en gedurende het proces continu gemanaged waardoor de transitie beheerst is verlopen.
- In 2023 zijn de benodigde acties ondernomen naar aanleiding van de bevindingen van de audit, die de sleutelfunctie interne audit in 2022 heeft uitgevoerd. Het fonds heeft een management control raamwerk geïmplementeerd conform de adviezen van de sleutelfunctiehouder interne audit. In 2024 zal de sleutelfunctiehouder interne audit beoordelen of de genomen acties voldoende zijn.
- Het fonds heeft de eerste stappen gezet voor de implementatie van de Digital Operational Resilience Act (DORA). Deze wetgeving heeft als doel om financiële instellingen beter weerbaar te maken tegen cyberdreigingen. In 2024 zal het fonds hiermee verdergaan zodat het fonds tijdig zal voldoen aan de eisen van de DORA wetgeving.
- Het bestuur heeft in 2023 het Integraal Risicomanagement (IRM) beleid geactualiseerd door de risicohouding, risicobereidheidsprincipes en de strategische risico's te herijken.
- Het bestuursbureau heeft een risicomodel ontwikkeld waarin de risico's bij de belangrijkste uitbestedingspartijen zoveel mogelijk geobjectiveerd worden vastgesteld en door middel van een dashboard overzichtelijk in beeld worden gebracht. Dit risicomodel wordt ondergebracht in de IRM-monitor die het bestuur ieder kwartaal bespreekt.
- Voor de implementatie van de Wtp is door het bestuur onder meer een sessie gehouden waarbij de risico's in kaart zijn gebracht. Deze risico's worden periodiek tegen het licht gehouden. Ook is de sleutelfunctie risicobeheer steeds betrokken als er belangrijke stappen in de implementatie worden gezet.

- In 2023 heeft het fonds onder begeleiding van de compliance officer een Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uitgevoerd. Naar aanleiding daarvan zijn enkele integriteitsrisico's en de door het bestuur getroffen beheersmaatregelen aangescherpt en/of aangepast.

Er zijn echter nog verbeteringen mogelijk. Eind september 2023 heeft AZL geconstateerd dat AZL heeft verzuimd om het deelnemersbestand structureel en rechtstreeks te toetsen tegen de Nationale Sanctielijst Terrorisme (NST) en tegen de VN Sanctielijsten. Zowel AZL als het fonds hebben hiervan een melding gemaakt bij de toezichthouder (DNB).

Het deelnemersbestand was niet structureel getoetst tegen de Nationale Sanctielijst Terrorisme NST. Er is wel getoetst tegen de Geconsolideerde EU Sanctielijst en daarbij is onterecht aangenomen dat de NST volledig onderdeel uitmaakt van deze Geconsolideerde EU Sanctielijst. Ook de toetsing aan de VN sanctielijsten is niet correct uitgevoerd. De toetsing tegen deze VN sanctielijsten is uitgevoerd nadat de VN resoluties via EU-verordeningen waren opgenomen in de Geconsolideerde EU Sanctielijst. De omzetting van de VN resoluties in EU-verordeningen en dus de Geconsolideerde EU Sanctielijst wordt niet direct uitgevoerd waardoor er met vertraging is getoetst aan de VN sanctielijsten.

De screening is met terugwerkende kracht alsnog uitgevoerd waarbij is geconstateerd dat er geen verdachte transacties bij het fonds zijn geweest. AZL heeft inmiddels maatregelen genomen om alle noodzakelijke sanctiecontroles uit te voeren. Het fonds heeft in 2024 met de risicomanager van AZL gesproken over het incident en de door AZL genomen maatregelen.

4.5.4 Activiteiten ten aanzien van de transitie naar een nieuwe pensioenregeling

De transitie naar een nieuwe pensioenregeling brengt diverse (nieuwe) risico's en onzekerheden met zich mee. Het bestuur is zich daarvan bewust en neemt maatregelen om deze risico's inzichtelijk te krijgen en te beheersen. Zo heeft het bestuur een sessie gehouden onder leiding van een externe partij waarbij een basisscenario en een aantal alternatieve scenario's zijn bedacht en uitgewerkt in een risicoanalyse Wtp. Daarbij is expliciet stilgestaan bij de risico's die kunnen optreden en de beheersmaatregelen die kunnen worden genomen om deze risico's te beheersen. Deze risicoanalyse Wtp is in 2023 periodiek herijkt en beoordeeld door het bestuur. Ook is de sleutelfunctie risicobeheer steeds betrokken als er belangrijke stappen in de implementatie worden gezet.

Risicoanalyse

In de genoemde Wtp-risicoanalyse zijn vier risico's vastgesteld met een hoger netto risico, waaraan de vervolgactie is gekoppeld 'bewaking door het bestuur vereist'. Het gaat om de volgende risico's:

- De rentestand op het moment van invaren wijkt significant af van de rentestand waarmee gerekend is tijdens de besluitvorming daarover. Beheersmaatregel is dat er bij het beoordelen van de berekeningen voor invaren en de besluitvorming daarover oog is voor de technische details en de methodiek en onzekerheid die dit met zich meebrengt.
- De dekkinggraad op het moment van invaren is lager dan op het moment van het honoreren van het verzoek tot invaren. Dit risico wordt in enige mate beheerst door het uitvoeren van de renteafdekking conform het beleidsplan beleggingen en door voorafgaand aan de mindere financiële situatie te bespreken wat de impact is op de besluiten en de volgorde van belangen voordat de situatie nijpend wordt. Daarnaast is het bestuur voornemens om in 2024 de mogelijkheden om het kapitaal te beschermen tot en met het moment dat wordt ingevaren verder te onderzoeken.
- Het invaren leidt tot juridische geschillen met (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden. Belangrijkste beheersmaatregel is heldere communicatie met (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden over de evenwichtigheid van gemaakte keuzes en (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden te betrekken bij te maken keuzes. Daarnaast worden de gemaakte keuzes inclusief de evenwichtigheidsdiscussie door het fonds zorgvuldig vastgelegd.
- Het bestuur verschilt onderling van mening en komt niet tot besluitvorming. Beheersmaatregelen zijn onder andere het tijdig bespreken van overtuigingen van alle bestuursleden en het afwegingskader zodat verschillen op tijd boven water zijn en voldoende tijd en ruimte inplannen om alle overwegingen en alternatieven op tafel te hebben.

Afstemming met sociale partners

Het risico bestaat dat sociale partners niet tijdig tot afspraken kunnen komen, waardoor de implementatie door het fonds vertraging oploopt. Dit risico wordt onder andere beheerst doordat sociale partners en het fonds een gezamenlijk plan van aanpak hebben opgesteld, waarin de tijdslijnen en de mijlpalen zijn vastgelegd met respect voor de diverse verantwoordelijkheden. De uitvoering van dat plan wordt bewaakt door de aangestelde projectmanager transitie (van Montae & Partners). Daarnaast wordt dit risico beheerst door periodiek overleg in de coördinatiegroep en in de technische werkgroep, waarin vertegenwoordigers van zowel sociale partners als het pensioenfondsbestuur zitting hebben.

Gevolgen voor het fonds

Het risico bestaat dat sociale partners afspraken maken over de uitvoering waartegen het bestuur van het fonds bezwaren heeft, bijvoorbeeld omdat het bestuur deze afspraken niet evenwichtig vindt. Om dit risico te beheersen, staat het bestuur in nauw contact met sociale partners over hun wensen voor de nieuwe regeling, zowel in tripartiet overleg als via de coördinatiegroep, en de evenwichtigheid en de uitvoerbaarheid daarvan. Daarnaast bereidt het bestuur zich grondig voor op de overgang naar de nieuwe regeling. Het bestuur laat zich regelmatig informeren door de adviseurs en er is binnen het bestuur gesproken over de wijzigingen die de nieuwe regeling voor het fonds met zich mee zullen brengen. Het gaat daarbij niet alleen om de nieuwe pensioenregeling zelf, maar ook om de gevolgen voor het beleggingsbeleid, de administratie en het risicomanagement van het fonds.

Gevolgen voor deelnemers en communicatie met deelnemers

De nieuwe regeling heeft grote gevolgen voor de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden van het fonds. Begin 2023 heeft het fonds een risicopreferentieonderzoek laten uitvoeren onder de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden. De respons was hoog; meer dan 36% van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden heeft aan het onderzoek meegedaan. Het bestuur zal de uitkomsten van het onderzoek meenemen bij de uitwerking van de nieuwe pensioenregeling.

Het risico bestaat dat deelnemers zich onvoldoende laten informeren over de gevolgen van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Om dit risico te beheersen communiceert het bestuur actief met de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden. Het bestuur informeert de deelnemers periodiek over het nieuwe pensioenstelsel, o.a. via de website en met behulp van nieuwsbrieven. Deze communicatie wordt voortgezet en geïntensiveerd. Dit vindt plaats in samenspraak en overleg met sociale partners. Ook betreft het fonds de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden actief bij de stappen die worden genomen bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Dat vindt onder andere plaats door geregeld overleg met vertegenwoordigers van de VGGasunie en de VIG.

Uitvoering onder het nieuwe stelsel door de pensioenuitvoeringsorganisatie

Een belangrijk risico kan zijn dat de pensioenuitvoeringsorganisatie (AZL) niet in staat is om een regeling onder het nieuwe pensioenstelsel goed uit te voeren. Het fonds bewaakt de voortgang van de pensioenuitvoeringsorganisatie met betrekking tot de vernieuwing van het IT-landschap waarmee door AZL invulling gegeven kan worden aan het nieuwe pensioenstelsel en de diverse mogelijkheden binnen dat stelsel. Periodiek woont het fonds bijeenkomsten van de pensioenuitvoeringsorganisatie bij en worden voortgangsrapportages in commissie- en bestuursvergaderingen besproken. Daarnaast heeft het fonds extra maatregelen genomen zoals het inzetten van een IT-expert van Gasunie en treedt het fonds in overleg met de pensioenuitvoeringsorganisatie wanneer de bijeenkomsten en voortgangsrapportages onvoldoende duidelijkheid geven.

Asset Liability Management

Het fonds gaat in 2024 verder met de voorbereidingen voor de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling. Een onderdeel hiervan is het uitvoeren van een ALM-studie. ALM staat voor Asset Liability Management. In zo'n ALM-studie wordt een grote hoeveelheid economische scenario's doorgerekend voor de beleggingen van het fonds. De ALM-studie helpt het fonds bij het bepalen hoe de beleggingsportefeuille eruit moet komen te zien. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de mate waarin deelnemers risico kunnen en willen nemen. Hierbij worden de resultaten van het deelnemersonderzoek betrokken, waarbij ook aandacht zal

worden gegeven aan de wensen van de deelnemers op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Ortec Finance gaat het fonds ondersteunen bij het uitvoeren van de ALM-studie en heeft daarvoor een eigen modellering ontwikkeld. De uitkomsten van de ALM-studie worden door de adviserend actuaris gecontroleerd op plausibiliteit.

Sleutelfuncties

Het fonds erkent dat de sleutelfuncties een cruciale rol vervullen in een beheerste transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Om die reden heeft het fonds op basis van het werkprogramma NBA en de DNB Good practice inzichtelijk gemaakt bij welke onderdelen met betrekking tot de nieuwe pensioenregeling een opinie van de sleutelfunctiehouders is vereist.

5 Beleggingen

5.1 Resultaten beleggingen

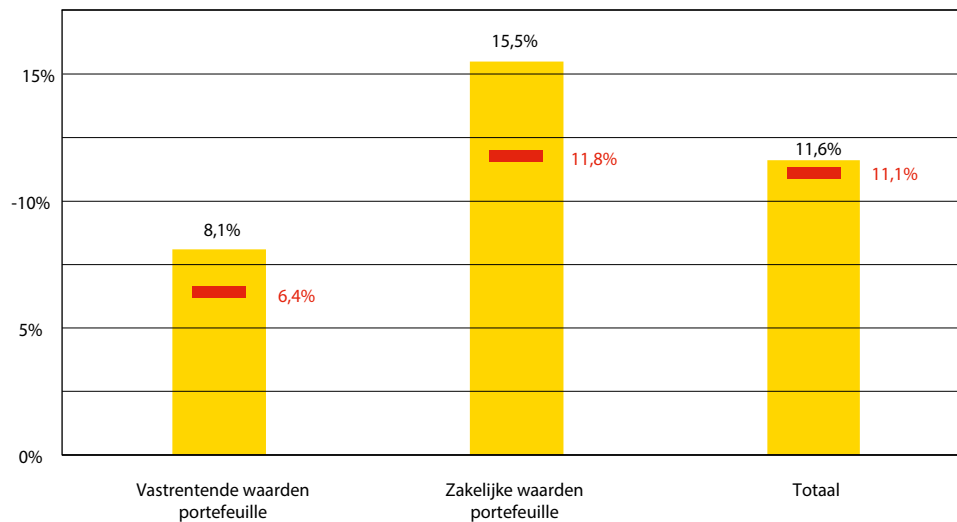
Performance

In 2023 bedroeg het behaalde totaalrendement op de beleggingen 11,6%. Het gerealiseerde rendement op de beleggingsportefeuille in 2023 was 0,5% hoger dan het rendement van de benchmark.

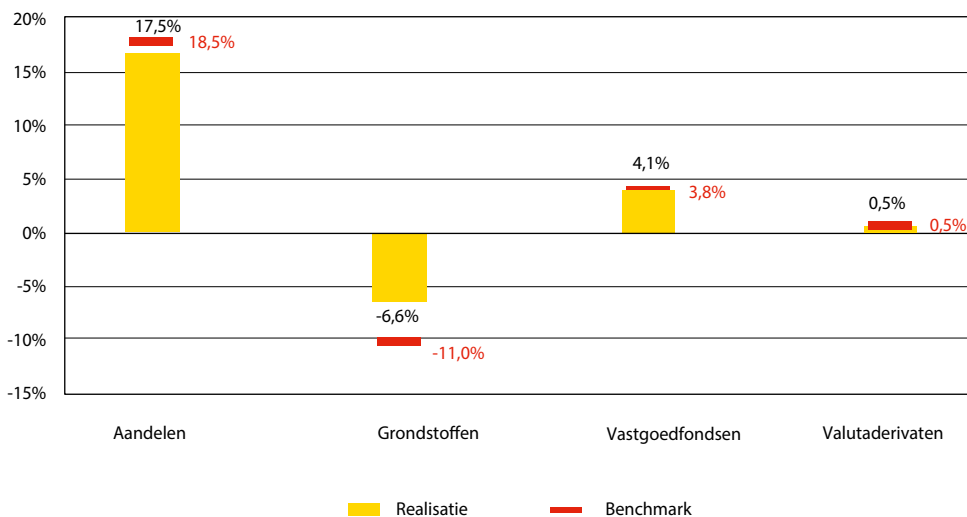
	In % per categorie 2023		In % per categorie 2022	
	Realisatie	Benchmark	Realisatie	Benchmark
Vastrentende waarden portefeuille	8,1	6,4	-27,2	-20,9
Zakelijke waarden portefeuille				
Aandelen	17,5	18,5	-12,2	-11,7
Grondstoffen	-6,6	-11,0	23,0	23,7
Vastgoedfondsen	4,1	3,8	-16,6	-17,5
Zakelijke waarden (excl. derivaten)	15,0	11,3	-8,6	-8,5
Valutaderivaten	0,5	0,5	-2,6	-2,6
Zakelijke waarden (incl. derivaten)	15,5	11,8	-11,2	-11,1
Totaal	11,6	11,1	-16,9	-14,5

Door dalende rentes presteerde de vastrentende waarden portefeuille in 2023 positief. Het resultaat was ook beter dan die van de benchmark. De beleggingen in kredietobligaties en staatsobligaties droegen hier vooral aan bij. In de categorieën zakelijke waarden bleven aandelen achter bij de benchmark als gevolg van de ESG-uitsluiting van enkele goed presterende aandelen in de benchmark. In september 2023 is het fonds voor aandelen overgestapt naar een eigen ESG benchmark, die door een nieuwe manager in een eigen mandaat nauwkeurig gevolgd wordt. De afwijkingen van de benchmark voor aandelen waren daarom sinds september 2023 nog minimaal. Grondstoffen hebben een plaats in de portefeuille omdat deze categorie over het algemeen anticyclisch rendeert. De beleggingen in grondstoffen presteerden in absolute termen in 2023 dan ook negatief maar bleven wel voor op de benchmark. Het ontbreken van enkele slecht renderende grondstoffen in de meest actieve strategie zorgde voor een beter rendement dan de benchmark. Onroerend goed had over 2023 een positief rendement. Vooral de beleggingen in beursgenoteerd onroerend goed rendeerden in het laatste kwartaal sterk positief. Beleggingen in Nederlandse huurwoningen presteerden negatief. De resultaten van onroerend goed bleven in 2023 dicht bij de benchmark. Per saldo resulteerde op de totale beleggingsportefeuille een absoluut rendement van 11,6% en een relatieve outperformance van 0,5%.

Performance

Performance zakelijke waarden portefeuille

5.2 Beleggingsbeleid

Het strategische beleggingsbeleid gedurende 2023 is op hoofdlijnen gelijk gebleven aan het beleid in 2022. Het fonds hanteert een passieve beleggingsstijl. Het grootste deel van de portefeuille wordt belegd in producten die een benchmark zo goed mogelijk volgen. Het vaststellen van de strategische assetallocatie (SAA) is daarmee de belangrijkste keuze ten aanzien van het rendement en het risico van het fonds. De keuze voor de SAA is gebaseerd op de risicohouding van het fonds. Het beperken van het risico is nodig om de huidige opgebouwde rechten en pensioenen zo goed mogelijk te beschermen (doelstelling 1). Om op termijn koopkracht

te behouden (doelstelling 2) is het nodig om extra rendement te behalen en daardoor is het nodig om beperkte risico's te nemen. De afweging tussen rendement en risico wordt gemaakt in een ALM-studie. In 2022 heeft het fonds een uitgebreide ALM-studie uitgevoerd. Geconcludeerd is dat de bestaande SAA de best passende is voor het fonds. Elk kwartaal beoordeelt het fonds of de gehanteerde ALM-uitgangspunten nog passend zijn.

Een gebalanceerde afweging tussen het behalen van rendement en het inbouwen van zekerheid heeft dus geresulteerd in de huidige SAA. Ongeveer twee derde van de portefeuille wordt ingezet voor het halen van rendement. Dit gedeelte van de portefeuille noemen we de zakelijke waarden portefeuille. Deze portefeuille is erop gericht om voldoende rendement te realiseren om te kunnen herstellen van tegenvallers en om op termijn de (toekomstige) pensioenen te kunnen laten stijgen met de inflatie.

Het resterende deel van de beleggingen wordt gebruikt om de huidige hoogte van de (toekomstige) pensioenen met een grote mate van zekerheid te kunnen vasthouden, ofwel het behalen van doelstelling 1. De waarde van dit gedeelte van de portefeuille beweegt gecontroleerd mee met de waarde van de verplichtingen, die sterk afhankelijk is van schommelingen in de rente. Dit gedeelte van de portefeuille noemen we de vastrentende waarden portefeuille. Onder andere het afdekken van het renterisico vindt met dit deel van de beleggingen plaats.

De waarde van de verplichtingen van het fonds is gevoelig voor een renteverandering. De verplichtingen van het fonds zijn alle naar verwachting uit te keren pensioenen in de nabije en de verre toekomst. Deze verplichtingen worden daarbij naar het heden teruggerekend op basis van de huidige rente. Bij een lagere rente neemt de waarde van de verplichtingen toe en bij een hogere rente neemt de waarde van de verplichtingen af. Een deel van de beleggingen stijgt ook in waarde bij een dalende rente en daalt in waarde bij een stijgende rente. Daarmee volgt dit gedeelte van de beleggingen de waarde van de verplichtingen.

Het renteafdekpercentage geeft aan voor welk percentage het renterisico van de verplichtingen afgedekt is. Het fonds hanteert hiervoor een dynamische rentestaffel. Het uitgangspunt hierbij is: bij een lage rente minder afdekken, bij een hoge rente meer afdekken. De achterliggende gedachte is dat er bij een zeer lage rente een groter potentieel is om te stijgen dan om te dalen. Om het renterisico ook bij lage rentestanden op een acceptabel niveau te houden is de dynamische rentestaffel zo ingericht dat het renteafdekpercentage minimaal 30% is.

Het renterisico kan via verschillende soorten beleggingen beheerst worden. Het fonds gebruikt hiervoor staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds, kredietobligaties, hypotheekrentederivaten. Het verlagen van een risico (in dit geval het renterisico) resulteert echter vaak in andere risico's. Het beleggen in staatsobligaties betekent dat het vermogen van het fonds gevoelig wordt voor een andere rente dan de rente waarmee de verplichtingen wordt bepaald. De rente op staatsobligaties is namelijk een andere rente dan de rekenrente die pensioenfondsen moeten hanteren voor de waardering van de pensioenverplichtingen. De rekenrente voor de waardering van de pensioenverplichtingen is gebaseerd op de UFR-curve. Afdekking van de hiermee samenhangende renterisico's kan het meest nauwkeurig worden uitgevoerd met renteswaps. Door de afwijking van het rendement van obligaties van het rendement van renteswaps ontstaat een spreadrisico. Bij het afdekken met renteswaps ontstaat weer een liquiditeitsrisico.

Het fonds staat niet alleen bloot aan het renterisico. In hoofdstuk 4 wordt in meer detail aandacht gegeven aan de risico's en de monitoring van alle risico's. Het beleggingsbeleid is zodanig ingericht dat het totale risico acceptabel blijft bij een zo hoog mogelijk rendement. Een belangrijke maatregel om een gunstige verhouding tussen risico en rendement te realiseren is het spreiden van het risico in de beleggingen. Het fonds belegt daarom in verschillende beleggingscategorieën zoals aandelen, grondstoffen, vastgoed, obligaties en hypotheekrentederivaten die ieder voor zich anders reageren op marktontwikkelingen. Ook binnen iedere beleggingscategorie wordt gespreid belegd. Zo geldt bij aandelen dat er wereldwijd belegd wordt en dat er in bedrijven in verschillende sectoren belegd wordt.

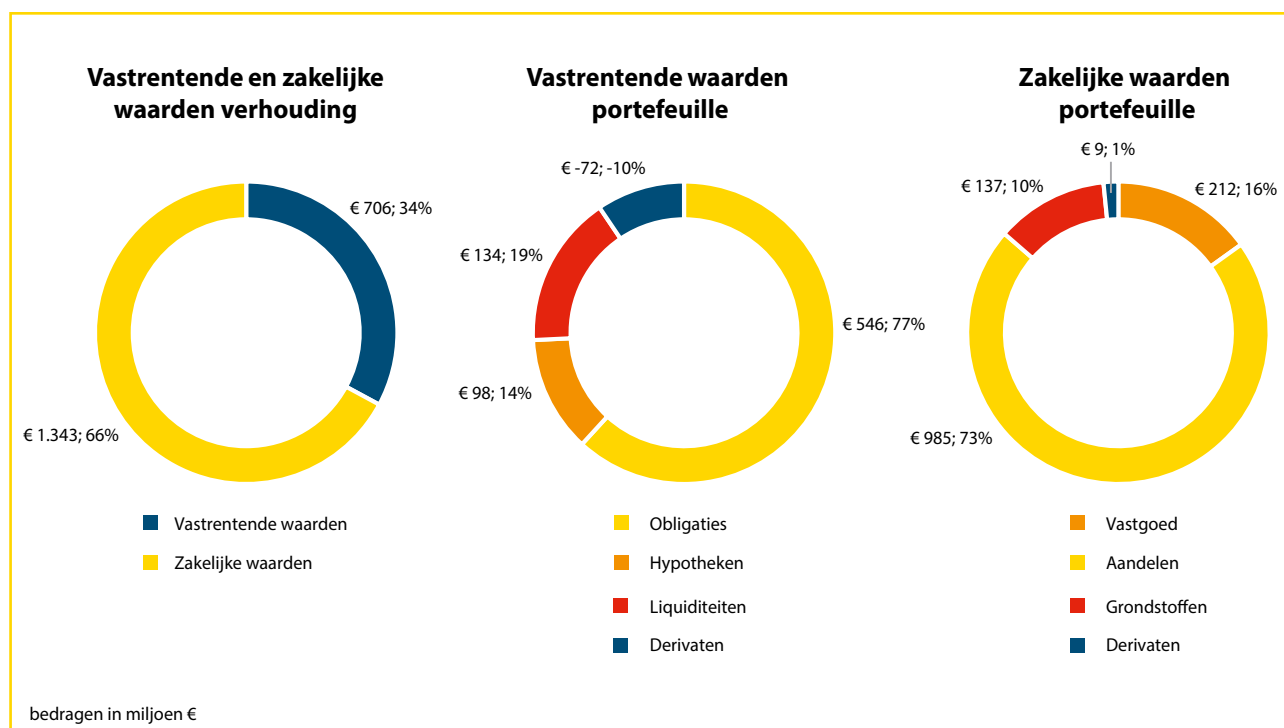
Het fonds erkent dat er ook extreme schokken kunnen optreden in de markt, zoals extreme wijzigingen in het niveau van rente en/of waarde van aandelen. Om de negatieve impact van de extreme situaties te beperken heeft het bestuur een pijngrensbeleid gedefinieerd. Onder de pijngrens dreigt het korten van rechten en het niet meer kunnen voldoen aan doelstelling 1. Met het

pijngrensbeleid moet zo goed als mogelijk voorkomen worden dat de dekkinggraad bij het optreden van een extreem scenario onder de pijngrens komt. Het fonds koopt voor deze bescherming swaptions en/of aandelenopties. De swaptions geven bescherming tegen de gevolgen van een snelle, extreme rentedaling. De aandelenopties beschermen tegen grote koersdalingen van de aandelenportefeuille. Het door het fonds gehanteerde extreme scenario is een aandelenschok van -30% en/of een parallelle renteschok van -100 basispunten. Het fonds hanteert een maximaal budget dat besteed mag worden aan het pijngrensbeleid. Het is belangrijk te beseffen dat hierdoor niet alle marktschokken opgevangen kunnen worden. Het fonds accepteert dit restrisico. In het beleid is een beoordeling van de effectiviteit van de pijngrensmiddelen opgenomen. In extreem volatiele markten kunnen opties en swaptions relatief veel geld kosten ten opzichte van de bescherming die ze bieden. Het inzetten van de beschermingsmiddelen is dan niet effectief en daarom kan op zo'n moment worden afgezien van het inzetten van dit beschermingsmiddel. In 2019 en 2020 heeft het pijngrensbeleid bij extreme marktschokken zijn nut bewezen. Vanwege een relatief hoge dekkinggraad heeft het fonds in 2023 geen transacties uit hoofde van het pijngrensbeleid hoeven uit te voeren.

5.3 Samenstelling beleggingsportefeuille

Algemeen

Alle beleggingen zoals vermeld in dit hoofdstuk zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde per ultimo 2023 en zijn inclusief te vorderen interest, dividendbelasting en af te wikkelen transacties. Voor op de beurs verhandelde effecten geldt dat de marktwaarde gelijk is aan de beurskoers. Voor beleggingen waarvoor geen of geen actuele beurskoers beschikbaar is, wordt de zogenoemde "net asset value" (NAV) volgens opgave van de vermogensbeheerder of een waardering volgens een algemeen geaccepteerd model als indicatie gebruikt voor de bepaling van de marktwaarde. Wat betreft de beleggingsportefeuille wordt er gewerkt met een structuur, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen een vastrentende waarde portefeuille en een zakelijke waarde portefeuille.

De vastrentende waarden portefeuille bestaat voornamelijk uit staatsobligaties, hypotheekbeleggingen en kredietobligaties aangevuld met renteswaps.

De zakelijke waarden portefeuille bestaat voornamelijk uit aandelen, onroerend goed en grondstoffen. In onderstaande tabel en toelichting wordt beschreven hoe de indeling van het belegd vermogen van het fonds aansluit op de RJ610 indeling in de jaarrekening.

Overzicht belegd vermogen voor risico pensioenfondsen (in miljoen euro)

	Stand RJ610	Vershil	2023			2022		
	€	€	€	%	Norm	€	%	Norm
Vastrentende waarden								
Staatsobligaties	696,7	-150,4	546,3	26,7	26,0	458,5	25,1	26,0
Credits								
Floating Rates Notes								
Hypotheek	98,0	0	98,0	4,8	6,5	92,2	5,0	6,5
Liquiditeiten/Money								
Market Funds	127,3	6,7	134,0	6,5	2,5	121,1	6,6	2,5
Vastrentende waarden ex overlay	922,0	-143,7	778,3	38,0	35,0	671,9	36,7	35,0
Overlay bij Vastrentende waarden								
Swaps/swaptions	-72,1	0	-72,1	-3,5		-70,1	-3,8	
Totaal Overlay	-72,1	0	-72,1	-3,5		-70,1	-3,8	
Totaal incl. overlay	849,9	-143,7	706,2	34,5		601,9	32,9	
Zakelijke waarden								
Onroerend goed	235,6	-23,6	212,0	10,3	10,0	185,2	10,1	10,0
Aandelen	955,2	30,1	985,3	48,1	47,5	875,8	47,9	47,5
Grondstoffen	0	137,1	137,1	6,7	7,5	147,8	8,1	7,5
Zakelijke waarden ex overlay	1.190,8	143,6	1.334,4	65,1	65,0	1.208,8	66,1	65,0
Overlay bij Zakelijke waarden								
Aandelenopties	0	0	0,0			0,0		
Grondstoffederivaten	-0,1	0,1	0,0			0,0		
Valutaderivaten	8,6	0	8,6	0,4		19,4	1,1	
Totaal Overlay	8,5	0,1	8,6	0,4		19,4	1,1	
Totaal incl. overlay	1.199,3	143,7	1.343,0	65,5	65,0	1.228,2	67,1	65,0
Totaal	2.049,2	0	2.049,2	100,0	100,0	1.830,0	100,0	100,0

Toelichting bij de tabel

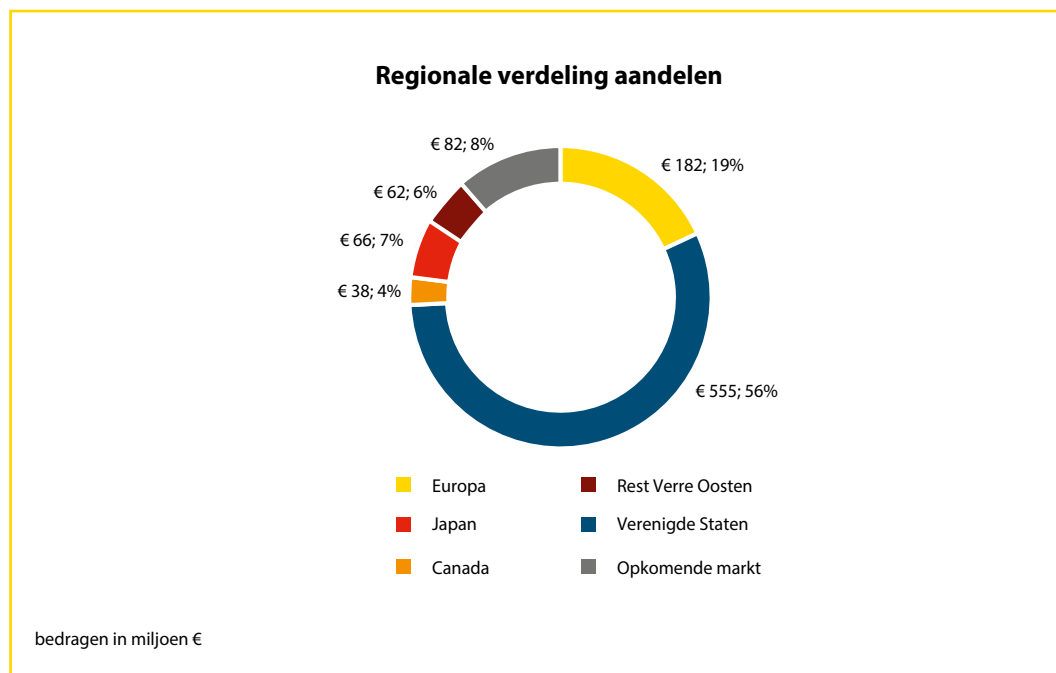
De indeling van de beleggingen in bovenstaande tabel is vormgegeven conform het beleggingsbeleid van het fonds. De indeling is uitgebreider dan de verplichte indeling in de jaarrekening (RJ610 indeling). In de kolom "Vershil" wordt het rubriceringsverschil

aangegeven tussen de standen van ultimo 2023 op basis van RJ610 indeling en de indeling zoals het fonds die hanteert. De grootste verschillen zijn herleidbaar naar de rubricering van hypotheek en grondstoffen. De belegging in hypotheek bij DMFCO is in bovenstaande tabel gerubriceerd van vastrentend naar hypotheek. De belegging zoals door het fonds ingedeeld onder grondstoffen is volgens de RJ610 in de jaarrekening ingedeeld bij zowel vastrentende waarden als bij derivaten. Het betreft hier het onderpand in US Treasury's en de nog af te wikkelen derivaten transacties.

In de navolgende paragraaf "afdekking van financiële risico's" wordt de onderliggende valuta exposure in detail weergegeven. Evenals ultimo 2022 zijn de wegingen ultimo 2023 op basis van de marktw waarde van de beleggingen in lijn met de strategische beleggingsmix. De wegingen van de strategische beleggingsmix zijn in 2023 ten opzichte van 2022 niet gewijzigd.

Aandelen

De aandelenportefeuille bestond eind 2022 nog volledig uit indexfondsen bij een externe beheerder. In september 2023 is het fonds overgestapt naar beleggen via een eigen mandaat door een andere externe beheerder. Gedurende 2023 is de totale aandelenportefeuille met € 109 miljoen in waarde toegenomen tot € 985 miljoen per eind 2023. Om binnen de strategische bandbreedte te blijven heeft het fonds gedurende 2023 per saldo voor € 40 miljoen aandelen verkocht.

Regionale verdeling aandelen

	Marktwaaarde aandelen ultimo 2023		Marktwaaarde aandelen ultimo 2022	
	In mln. €	In %	In mln. €	In %
Europa	182	19	158	18
Verenigde Staten	555	56	491	56
Canada	38	4	25	3
Japan	66	7	64	7
Rest Verre Oosten	62	6	37	4
Opkomende markten	82	8	100	11
Totaal	985	100	876	100

Vastgoedfondsen

Ultimo 2023 is er voor € 212 miljoen belegd in vastgoedfondsen. Dit is een toename van € 26,8 miljoen ten opzichte van de stand ultimo 2022. Ongeveer 50% van de vastgoedportefeuille is belegd in beursgenoteerde vastgoedfondsen en ongeveer 50% is belegd in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen. Beursgenoteerd vastgoed rendeerte in 2023 positief, niet beursgenoteerd vastgoed rendeerte juist negatief. Per saldo was het rendement positief. Om binnen de strategische bandbreedte te blijven heeft het fonds in 2023 voor € 20 miljoen beursgenoteerd onroerend goed bijgekocht.

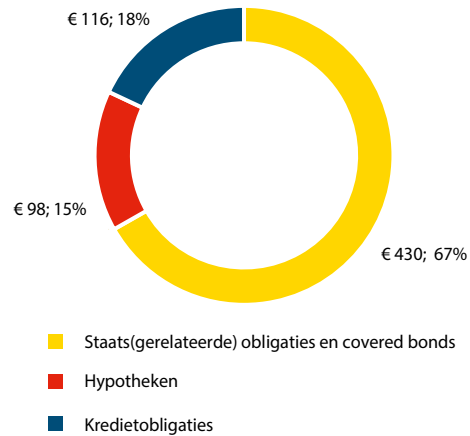
Grondstoffen

Ultimo 2023 is er voor € 137 miljoen belegd in grondstoffen middels zogeheten 'total return swaps'. Dit zijn derivaten die ervoor zorgen dat een hoofdsom de rendementsontwikkelingen van een aantal grondstoffenmarkten volgt, zonder dat daarbij de grondstoffen fysiek worden aangehouden. De bij de swaps behorende onderliggende waarden zijn US Treasury Bills met een maximale looptijd van 1 jaar. Ten opzichte van de stand per ultimo 2022 is de waarde van deze portefeuille met € 10,7 miljoen afgenomen. In 2023 heeft het fonds geen transacties uitgevoerd in deze categorie van de beleggingsportefeuille.

Vastrentende waarden

Gedurende 2023 is de totale vastrentende waarden portefeuille met € 93,6 miljoen in waarde toegenomen tot € 644 miljoen. Hiervan is € 430 miljoen belegd in staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds en € 116 miljoen in kredietobligaties. Verder is € 98 miljoen in hypotheek belegd. De spreiding ultimo 2023 over staats(gerelateerde) obligaties, hypotheek en kredietobligaties is niet in lijn met de strategische mix die voorschrijft dat 60% belegd is in staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds, 20% in hypotheek en 20% in kredietobligaties. Conform beleid ligt per eind 2023 een herbalanceringsorder van resterend € 18 miljoen in om extra hypotheek bij te kopen. Deze herbalanceringsorder kon niet in 2023 worden uitgevoerd in verband met een illiquide markt en zal naar verwachting in 2024 worden uitgevoerd. Hierdoor is gedurende 2023 niet volledig in lijn met de strategische mix belegd, maar wel binnen de bovenliggende norm (vastrentende waarde).

Verdeling vastrentende waarden

bedragen in miljoen €

Verdeling vastrentende waarden

	Marktwaaarde in 2023		Marktwaaarde in 2022	
	€ miljoen (incl. opgelopen rente)	In % van totaal	€ miljoen (incl. opgelopen rente)	In % van totaal
Staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds	430	67	352	64
Hypotheken	98	15	93	17
Kredietobligaties	116	18	107	19
Totaal	644	100	552	100

Liquide middelen

Ultimo 2023 is door het fonds voor € 134 miljoen aangehouden als liquide middelen. Dit betekent een stijging van € 13 miljoen ten opzichte van het jaar daarvoor. Een gedeelte wordt aangehouden als onderpand voor derivaten. Een ander gedeelte wordt aangehouden als alternatief voor kortlopende obligaties.

5.4 Afdekking van financiële risico's

Valutarisico's

Beleggingen in aandelen, vastgoedfondsen en grondstoffen kunnen ook buiten het eurogebied plaatsvinden. De voornaamste valutarisico's zijn in US Dollars, Japanse Yen en Britse Pond. Door middel van valutaderivaten wordt het valutarisico in US Dollars, Japanse Yen en Britse Pond voor 50% afgedekt. In 2023 is het afdekkingspercentage teruggebracht van 80% naar 50%. Uit oogpunt van risico, rendement en kosten is voor zakelijke waarden een valuta afdekking van circa 50% optimaal. De overige valutarisico's worden niet afgedekt omdat dit niet kostenefficiënt mogelijk is. Vanwege redenen van diversificatie wordt het valutarisico van de grondstoffenportefeuille ook niet afgedekt.

Renterisico's

Het fonds heeft ook in 2023 gebruikgemaakt van rentederivaten. Een groot deel van de rentederivaten bestaat uit renteswaps met per ultimo 2023 een marktwaarde van € 60 miljoen negatief. Het doel van deze derivaten is het nominale renterisico van de verplichtingen aanvullend af te dekken boven op de reeds bestaande renteafdekking d.m.v. obligaties en hypotheeklen. Het fonds heeft ultimo 2023 ook een rentederivaat met een voorwaardelijk karakter in positie om het proces van periodieke herbalanceren te vereenvoudigen. Dit betreft een geschreven swaption met een waarde per ultimo 2023 van € 12 miljoen negatief. Het fonds heeft ultimo 2023 geen gekochte swaptions in positie in het kader van het pijngrensbeleid.

	Feitelijke afdekking voor de gevolgen van rentedaling in % van de TV ³⁶⁾	Afdekking voor de gevolgen van een extreme rentedaling (min 1%-punt) in % van de TV ³⁶⁾	Totale afdekking
Renteafdekking door obligaties en rentederivaten			
Nominale obligaties en hypotheeklen	24%		24%
Swaps	36%	0%	36%
Swaptions	-10%	0%	-10%
Totaal	50%	0%	50%

Beleggingen in staats(gerelateerde) obligaties, covered bonds, kredietobligaties en hypotheeklen beschermen het fonds tegen de gevolgen van een rentedaling. Ultimo 2023 was op die manier ongeveer 24% van het renterisico van de verplichtingen afgedekt. Posities in renteswaps vullen de renteafdekking op jaarultimo aan tot 60%. Een geschreven receiver swaption resulteert tenslotte in een feitelijke renteafdekking op 50%, gelijk aan het strategische niveau.

Het fonds heeft gedurende 2023 geen posities gehad in gekochte swaptions in het kader van het pijngrensbeleid. Deze posities beschermen het fonds bij een extreme rentedaling, maar aankoop was volgens beleid niet aan de orde. Inzet van gekochte swaptions heeft als voordeel dat een goede bescherming tegen de gevolgen van een sterke rentedaling wordt geboden, terwijl het opwaartse potentieel bij een rentestijging behouden blijft en er dan geen liquiditeitsrisico ontstaat.

³⁶⁾ TV staat voor Technische Voorziening.

In 2023 zijn wel swaptions verkocht. Deze posities leiden tot extra renteafdekking door het aankopen van een swap indien de rente stijgt en tot minder renteafdekking door het verkopen van een swap indien de rente daalt. Door het verkopen van swaptions wordt het proces van renteafdekking via de dynamische rentestaffel gestroomlijnd. In 2023 zijn drie swaptions verkocht voor een premie van in totaal € 7,4 miljoen.

Aandelenrisico's

Het fonds heeft in 2023 geen gebruik gemaakt van aandelenderivaten. In het kader van het pijngrensbeleid was aankoop van posities in aandelen putopties niet aan de orde.

5.5 Maatschappelijk verantwoord beleggen

Algemeen

Het fonds belegt ten bate van de toekomstige uitkeringen aan aanspraak- en pensioengerechtigden en dus met het oog op de lange termijn. Het bestuur vult deze verantwoordelijkheid in op basis van risico-rendement-afwegingen in lijn met de doelstellingen van het fonds. Integraal onderdeel van deze verantwoordelijkheid is het rekening houden met de specifieke risico's en kansen van milieu, sociale en bestuurlijke aspecten (ESG). Hierbij valt te denken aan drie (soms overlappende) terreinen waarop ESG-overwegingen een rol kunnen spelen in het beleggingsbeleid:

- ESG-factoren hebben een impact op de financiële resultaten en risico's van het fonds. Bepaalde investeringen kunnen vanwege klimaatverandering bijvoorbeeld te risicovol worden om in de beleggingsportefeuille op te nemen. Andere kunnen juist kansen bieden.
- Daarnaast kunnen ESG-factoren een rol spelen bij het managen van niet-financiële risico's zoals het imago van het fonds. Hierbij valt te denken aan beleggingen in controversiële wapens of kinderarbeid.
- Ten slotte kunnen deelnemers specifieke voorkeuren hebben op het terrein van ESG, waarbij zij bereid zijn om rendement op te geven (of risico te verhogen) ten einde een positieve impact op onze leefomgeving te bereiken.

Het fonds heeft het ESG-beleid primair vormgegeven vanuit een risico-rendementsgedachte, de eerste twee bovengenoemde terreinen. Het fonds is echter ook stappen aan het zetten op het derde bovengenoemde terrein. Begin 2023 heeft het fonds een uitvraag onder de deelnemers gehouden, mede om hierover een beeld te vormen. Het ESG-beleid is tot stand gekomen op basis van al deze elementen.

Verder hebben de volgende elementen een rol gespeeld bij de huidige invulling van het ESG-beleid: De wereld van ESG-management is volop in beweging. De wet- en regelgeving is ontwikkeling. De beschikbaarheid van goede meetdata is in ontwikkeling. En beleggingsproducten zijn continu in ontwikkeling. Het fonds wil hierbij weloverwogen te werk gaan met het ons toevertrouwd vermogen. Dit houdt in dat we stap voor stap willen leren en verbeteren en met de markt meegroeien wat betreft ESG-inrichting van de portfolio. Hierbij houden we ook rekening met de belasting en kosten voor het bestuursbureau. Dit houdt in dat wij naar alle waarschijnlijkheid als fonds met ons ESG-beleid niet voorop zullen lopen, maar met de markt meebewegen.

ESG-wensen van de deelnemers

Begin 2023 heeft het fonds een deelnemersonderzoek gedaan naar de houding van de deelnemers ten opzichte van maatschappelijk verantwoord beleggen. Ruim één derde van de actieven en één derde van de gepensioneerden hebben hierop gereageerd. Het bleek dat de meningen over maatschappelijk verantwoord beleggen uiteenlopen. Sommige deelnemers vinden dat het fonds verantwoord moet beleggen, ook als dat minder rendement oplevert. Anderen vinden dat maatschappelijk verantwoord beleggen niet ten koste mag gaan van een positieve uitkomst.

Over het algemeen vinden deelnemers het belangrijker om goed gedrag aan te moedigen, dan om slecht gedrag te vermijden. Niet iedereen wil investeren in fossiele energie. Maar als er toch in fossiele energie wordt belegd, dan geven deelnemers regelmatig aan dat ze willen dat het geld gaat naar bedrijven die laten zien dat ze goede stappen zetten in de energietransitie.

ESG-uitgangspunten

Het fonds heeft in 2022 ter voorbereiding op de her-uitbesteding van de aandelenportefeuille een aantal ESG gerelateerde overtuigingen vastgelegd. Deze zijn als volgt:

- Het fonds geeft actief invulling aan de maatschappelijke rol die het als institutionele belegger kan spelen via het ESG-beleid. Het ESG-beleid past bij de deelnemerspreferenties en maatschappelijke eisen, waarbij wij streven naar een positieve maatschappelijke impact, binnen de risico-rendementskaders van het beleggingsbeleid.
- Het fonds is ervan overtuigd dat ESG-integratie (meewegen van duurzaamheidskenmerken) op lange termijn leidt tot een verbetering van het risico-/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Bij het toepassen van ESG-integratie in de beleggingsportefeuille kijkt het fonds kritisch naar de kwaliteit van de data en research die hieraan ten grondslag ligt.
- Het fonds vindt dat de inzet van een stem- en engagementbeleid met name effectief zal zijn wanneer dit in collectief verband wordt gedaan. Daarom wenst het voor de beïnvloeding van ondernemingen waarin het belegt, aan te sluiten bij breed gedragen initiatieven van andere institutionele beleggers.
- Bij de selectie van nieuwe beleggingsoplossingen vormen ESG-aspecten een belangrijk criterium voor het bestuur. Het bestuur geeft duidelijke ESG-kaders mee bij de zoektocht naar nieuwe beleggingsoplossingen, maar geeft ook andere aspecten, waaronder kosten & rendementsverwachtingen in de besluitvorming een plek.
- Het fonds heeft de overtuiging dat het meegeven van ESG-doelstellingen aan aangestelde managers het ESG-beleid versterkt. Het fonds wenst in relevante delen van de beleggingsportefeuille te sturen op ESG-kenmerken, ter optimalisatie van het risico-/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Hierbij richt het bestuur zich primair op verbetering van het brede duurzaamheidsprofiel (milieu, sociaal en governance factoren) en secundair op het terugbrengen van de CO2-uitstoot.
- Het fonds ziet klimaatverandering als één van de belangrijkste duurzaamheidsthema's voor de beleggingsportefeuille. Het fonds wil echter niet op voorhand CO2-intensieve sectoren uitsluiten, maar wenst door middel van bovengenoemde manieren van stimulering – door belegd te blijven – een bijdrage te leveren aan de transitie naar een CO2-arme maatschappij.

Op basis van bovenstaande heeft het bestuur de volgende beleidselementen gedefinieerd:

- Niet vooroplopen, maar zeker ook niet achteraan.
- Stap voor stap de portefeuille blijven verbeteren. Focus eerst op elementen die meeste impact hebben en focus in eerste instantie op financiële en niet-financiële ESG risico's. Het fonds wil hierbij gebruik maken van de instrumenten insluiten, uitsluiten en - indien relevant - stemmen.
- Slechts zeer beperkt actief kosten maken om met een positieve impact de leefomgeving te beïnvloeden. Dus ook zeer beperkt gebruik maken van het instrument engagement. In collectief verband heeft dit instrument nog het meeste effect. Daarom bij eventuele beïnvloeding van ondernemingen waarin het belegt aansluiten bij initiatieven van andere institutionele beleggers.
- Het fonds classificeert de pensioenregeling als een pensioenproduct conform artikel 8 onder de SFDR, maar wil zich nog niet committeren aan artikel 4 van de SFDR, vanwege de onzekere omvang en impact van rapportageverplichtingen.
- Het fonds vindt het belangrijk dat de externe vermogensbeheerders de algemene duurzaamheidsprincipes onderschrijven. Dit betreft de algemene duurzaamheidsprincipes van UNPRI, UN Global Compact, OESO-richtlijnen en UNGP's.
 - Het fonds deelt de OESO-richtlijnen en UNGP's naleven, zoals beschreven in het IMVB convenant, "brede spoor" variant van de Pensioenfederatie, maar wil zich nog niet committeren vanwege onzekere omvang en impact van rapportageverplichtingen.
- Om dit te bewerkstelligen neemt het fonds maatregelen om ervoor te zorgen dat externe dienstverleners dit beleid toepassen. Deze maatregelen hebben betrekking op de uitbesteding zelf, de monitoring van de uitbestede werkzaamheden en op de rapportages van de externe dienstverleners.
- Bij (her-)uitbestedingen zullen ESG-elementen een centrale plaats krijgen, waarbij specifieke doelstellingen zullen worden geformuleerd in de search.

- Het fonds zal in investment cases per beleggingscategorie beschrijven welke ESG risico's het fonds ziet en welke ESG elementen zijn opgenomen. Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) is expliciet opgenomen als één van de zeven investment beliefs.

Op basis van bovenstaande uitgangspunten is de invulling van het beleid per beleggingscategorie als volgt uitgewerkt.

Aandelen

Wat betreft de aandelenbeleggingen heeft het fonds in 2023 de overstap gemaakt van ESG indexfondsen van BlackRock naar een separaat aandelenmandaat, beheerd door State Street. Het fonds belegt nu in een separaat aandelenmandaat conform een op maat gemaakte MSCI All Country World Index Climate Transition Benchmark met een ESG+20% uplift en uitsluitingen. Het fonds streeft een CO2 uitstoot na van de bedrijven waarin het belegt van -30% ten opzichte van de reguliere ACWI benchmark. Verder streeft het fonds via de Climate Transition Benchmark een jaar op jaar daling van de CO2 uitstoot van -7% na. Dit alles gebaseerd op insluitingen van de op dit gebied beter presterende bedrijven met relatief hoge scores op het gebied van ESG. Het fonds kijkt hierbij naar de ESG-score van MSCI. MSCI beoordeelt bedrijven op basis van hun beleid en prestaties op het gebied van Environmental, social & governance factoren. Het fonds streeft een 20% hogere ESG-score dan de grijze MSCI aandelenwereldindex na. Het fonds heeft de benchmark door MSCI volledig op maat laten maken door het toepassen van extra uitsluitingen. Dit op basis van het uitsluitingsbeleid van het fonds. Tenslotte stemt het fonds in de aandeelhoudersvergaderingen van de aandelen waarin het belegt in lijn met het maatschappelijk verantwoord beleggen beleid.

Vastrentende waarden

Bij de vastrentende waarden geldt dat bij de beleggingen in kredietobligaties sinds 2013 gebruik wordt gemaakt van een apart obligatiefonds waarin controversiële zaken zoals wapens en kinderarbeid zijn uitgesloten. Bij de belegging in staats(gerelateerde) obligaties wordt een ESG landenlijst gehanteerd. Indien dit economisch opportuun is belegt het fonds ook in staatsobligaties met een ESG-karakter. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen:

1. Green bonds: de opbrengsten worden uitsluitend gebruikt om groene projecten met een positieve bijdrage aan het milieu te financieren, zoals bijvoorbeeld investeringen in duurzame energie;
2. Social Bonds: de opbrengsten worden uitsluitend gebruikt om sociale projecten met een positieve bijdragen aan de gemeenschap, zoals bijvoorbeeld investeringen in de aanbouw van woningen voor personen met afstand tot de woningmarkt;
3. Blue bonds: de opbrengsten worden uitsluitend gebruikt om water gerelateerde uitdagingen aan te pakken, zoals investeringen om duurzame visserij verder te ontwikkelen;
4. Sustainable bonds: de opbrengsten worden gebruikt om projecten te financieren in een combinatie van de bovenstaande categorieën.

Of een obligatie in aanmerking komt voor één van de bovenstaande classificaties wordt bepaald op basis van de EU Taxonomy.

Pensioenfonds Gasunie is op 31 december 2023 belegd in 50 Europese staatsobligaties. Het fonds heeft 9 green bonds, 1 social bond en 4 sustainable bonds in de beleggingsportefeuille.

Via de hypotheekportefeuille moedigt het fonds verduurzaming van woningen aan door de mogelijkheid te bieden om energiebesparende maatregelen tot 6% boven de maximale hypotheek mee te financieren. Op 31 december 2023 behoort 29% van de woningen gefinancierd door de door ons verstrekte hypotheek tot de 15% meest energiezuinige woningen van Nederland met energielabel A en beter. Voor vastrentende waarden is stembeleid en stemgedrag niet van toepassing.

Grondstoffen

De belegging in grondstoffen vindt plaats via derivaten gerelateerd aan de goederentermijnmarkten. Ook hier is stembeleid niet van toepassing.

Vastgoed

De vastgoedbeleggingen worden gehouden in beursgenoteerde- en in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen. Van deze laatste categorie worden de aandeelhoudersvergaderingen actief bezocht door adviseur Sweco³⁷⁾. Door middel van dit 'actief aandeelhouderschap' worden fondsbeheerders uitgedaagd om, voor zover dat nog niet aanwezig is, te komen tot een scherp gedefinieerd duurzaamheidsbeleid en deel te nemen aan GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark). GRESB is een onafhankelijke wetenschappelijke benchmark die het duurzaamheidsbeleid van vastgoedfondsen en –portefeuilles wereldwijd beoordeelt. Het fonds vindt een goede score op deze benchmark belangrijk. De 3 woningfondsen behaalden afgelopen jaar de volgende scores (max. 100):

1.	Altera Residential Fund	95
2.	Achmea Residential Fund	94
3.	CBRE Dutch Residential Fund	93

De GRESB benchmark per eind 2023 bedraagt 90. De drie fondsen behalen met hun relatief goede score de "Green Star", indien een woningfonds deze niet behaalt zal het fonds om een plan vragen om deze binnen 2 jaar wel te behalen. Het Altera Residential Fund is met deze score het leidende niet beursgenoteerde woningfonds in Nederland.

DWS beheert het beursgenoteerd vastgoed. Het fonds heeft met DWS afspraken gemaakt over stembeleid en stemgedrag zodat DWS in lijn stemt met het beleid van het fonds.

37) Per 30 juni 2023 is het contract beëindigd en per 1 oktober 2023 wordt de ondersteuning bij Finance Ideas afgenomen.

6 Pensioenen

6.1 Pensioencommunicatie

Website

De website van het fonds bevat zowel algemene informatie als op deelnemersgroepen afgestemde informatie. De teksten op de website zijn zoveel mogelijk in begrijpelijke taal. Ook is er een woordenlijst beschikbaar om pensioentermen uit te leggen. Tijdens het jaar zijn er nieuwsberichten geplaatst op de website. Onder andere over de (inhaal)indexatie per 1 januari 2023, de dekkingsgraden, de haalbaarheidstoets, de besluiten en planning met betrekking tot het project voor een nieuwe pensioenregeling, een oproep aan de gewezen deelnemers van het fonds en over de workshops pensioenplanner in het voor- en najaar.

Uniform Pensioenoverzicht (UPO)

Het UPO voor actieve deelnemers is in september 2023 verzonden. Het pensioenoverzicht is gebaseerd op de pensioenregeling die op 1 januari 2023 gold. De actieve deelnemers van het fonds die de voorkeur hebben voor digitale communicatie, hebben hun UPO digitaal ontvangen.

De gepensioneerden hebben in oktober 2023 hun pensioenoverzicht ontvangen. Hierin staat hoeveel pensioen een gepensioneerde krijgt en hoeveel een eventuele partner krijgt bij overlijden van de pensioengerechtigde. Naast het pensioenoverzicht krijgen gepensioneerden ook een jaaropgave en specificatie van hun pensioenuitkering. Deze wordt ieder jaar in januari verzonden.

Digitale en gedrukte nieuwsbrief

Het fonds heeft in 2023 de nieuwsbrieven verzonden in april, juni, september en december. Alle nieuwsbrieven zijn gesegmenteerd op actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden, zodat elke doelgroep zoveel mogelijk relevante informatie ontvangt. De gewezen deelnemers hebben in juni, september en december een nieuwsbrief ontvangen. De nieuwsbrieven zijn digitaal verstuurd als er een e-mailadres bekend is. De deelnemers waarvan het e-mailadres niet bekend is, hebben de nieuwsbrieven per post ontvangen. In de nieuwsbrieven speelt het fonds in op diverse pensioenactualiteiten, pensioenvraagstukken, de pensioenregeling en de relevante ontwikkelingen. Alle nieuwsbrieven zijn tevens via de website te bekijken.

In 2024 richt het fonds zich op meer actuele nieuwsverspreiding. Daarom is gekozen voor maandelijkse artikelen met nieuwswaarde op de website, die via een e-mailservice onder de aandacht worden gebracht. Daarnaast worden er nog twee nieuwsbrieven uitgebracht.

Workshops

De pensioenplanner is voor de actieve en gewezen deelnemer een gemakkelijke en overzichtelijke tool om inzicht te krijgen in het pensioen. Met de pensioenplanner kunnen zij diverse pensioenberekeningen maken en de financiële gevolgen van verschillende keuzes bij pensionering in beeld brengen. In 2023 zijn er – verdeeld over het voor- en het najaar – 19 workshops over pensioen georganiseerd waaraan 231 (actieve en gewezen) deelnemers hebben deelgenomen. In de workshops is algemene informatie over pensioen en een uitleg van het nieuwe pensioen gegeven. Ook is uitleg gegeven over de keuzes die bij pensionering bestaan. Daarna is gelegenheid geboden om onder begeleiding aan de slag te gaan met de individuele berekeningen in de pensioenplanner. De deelnemers hebben de workshops zeer positief beoordeeld. In 2024 wordt hier dan ook een vervolg aan gegeven.

Deelnemersonderzoek

In januari van 2023 is een deelnemersonderzoek uitgevoerd. De vragenlijst voor dit onderzoek is samengesteld in overleg met de sociale partners. Het onderzoek is ingevuld door ruim 36% van de deelnemers, wat een uitstekende deelname is in vergelijking met hetzelfde onderzoek bij andere pensioenfondsen. Het onderzoek betrof drie thema's:

1. Keuzevrijheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid
2. Risico's: hoeveel risico kunt u en bent u bereid te nemen met uw pensioengeld?

3. Beleggen: hoe staat u tegenover maatschappelijk verantwoord beleggen?

De sociale partners gebruiken de uitkomsten van het onderzoek bij het bepalen van hun keuzes voor de nieuwe pensioenregeling. Het fonds gebruikt de uitkomsten bij het bepalen van de manier van uitvoering, zoals bij het beleggingsbeleid.

Oproep e-mailadres opgeven

In 2023 is een actie uitgevoerd om zoveel mogelijk extra e-mailadressen van deelnemers te verzamelen. Het fonds wil hiermee de digitale bereikbaarheid vergroten. Er kunnen dan meer nieuwsbrieven digitaal verstuurd worden en er kan een grotere groep bereikt worden met de e-mailservices die ingezet worden. Het fonds heeft aan deze actie een doel verbonden: een donatie aan Stichting Vier het Leven ter hoogte van de in één jaar bespaarde kosten door de extra verzamelde e-mailadressen. In december 2023 is een bedrag van €2.000,- overgemaakt aan de stichting. In totaal is eind 2023 van ruim 80% van de deelnemers een e-mailadres bekend bij het fonds.

Oproep aan gewezen deelnemers om zich te verenigen

Het bestuur hecht grote waarde aan het evenwichtig wegen van de belangen van alle groepen binnen het fonds bij het nemen van de besluiten in het kader van het nieuwe pensioenstelsel. Daarom heeft het fonds een oproep gedaan aan de gewezen deelnemers, ook wel slapers genoemd, om zich te verenigen. Via een vereniging met voldoende leden krijgt deze groep hoorrecht op het transitieplan van de sociale partners. Deze oproep was zeer succesvol. De Vereniging van inactieven pensioenfonds Gasunie en GasTerra is in januari 2024 opgericht. De vereniging heeft ruim 180 leden.

In 2024 maakt de vereniging gebruik van het hoorrecht, net zoals de VGGasunie dat voor de gepensioneerden doet.

Welkomstkaart

Eén van de communicatiedoelen van het fonds in 2023 is dat deelnemers een beeld hebben van hun eigen pensioensituatie en in actie komen als dat nodig is. Om aan dit doel te werken is in 2023 besloten om de welkomstkaart te introduceren. Er wordt vier maanden na indiensttreding een welkomstkaart verstuurd namens het fonds en aandacht gevraagd voor de persoonlijke omgeving en het opgeven van een e-mailadres. Ook wordt de nieuwe deelnemer nogmaals geattendeerd op de mogelijkheid van waardeoverdracht van pensioenen van vorige werkgevers.

6.2 Pensioenregeling en uitvoeringsovereenkomsten

6.2.1 (Voorgaande) pensioenregelingen

Het fonds voert de pensioenregelingen uit voor het personeel van Gasunie en van de aangesloten onderneming GasTerra. Hierin zijn ouderdomspensioen, partnerpensioen, wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen geregeld.

In 2023 hebben de actieve deelnemers pensioen opgebouwd volgens het Pensioenreglement 2013, geldend vanaf 1 januari 2022 tot het moment van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel (gepland op 1 januari 2027). De pensioenrichtleeftijd is 68 jaar. Het betreft een voorwaardelijke middelloonregeling met CDC-financiering. Kenmerkend voor de CDC-regeling is dat de werkgever een vaste premie afdraagt aan het fonds. De pensioenopbouw is beperkt tot een pensioengevend salaris van maximaal € 128.810 (2023), het opbouwpercentage is 1,875% van de pensioengrondslag en de franchise is gelijkgesteld aan de fiscaal minimale franchise. Sinds 2015 komen gedeeltelijk arbeidsongeschikte werknemers met een uitkering op basis van de WIA ook in aanmerking voor een gedeeltelijk arbeidsongeschiktheidspensioen.

De premie voor de pensioenregeling bedraagt 27,6% van het pensioengevend jaarsalaris. Hiervan wordt 2,45% van de pensioengrondslag door de deelnemers bijgedragen. Daarnaast is er een aanvullende deelnemersbijdrage van 6% boven het grensbedrag van € 115.254 (2023). Er geldt een voorwaardelijke toeslagverlening en de jaarlijkse pensioenopbouw is aan voorwaarden verbonden. Indien per peildatum (31 december van het voorgaande jaar) de beleidsdekkingsgraad hoger is dan het VEV-niveau vindt

geen verlaging van het opbouwpercentage plaats. Indien de beleidsdekkingsgraad lager is en indien het verwachte M1-effect voor het jaar negatiever is dan -0,6% wordt het opbouwpercentage zodanig verlaagd dat het verwachte M1-effect -0,6% zal zijn. Met andere woorden, de pensioenopbouw mag niet voor meer dan 0,6% uit het eigen vermogen van het fonds gefinancierd worden.

Daarnaast voert het fonds een aantal voorgaande regelingen uit die geen actieve deelnemers meer kennen.

Dit zijn de volgende pensioenregelingen:

- Pensioenreglement 1991 voor deelnemers geboren vóór 1 juli 1937.
- Pensioenreglementen 1994 voor deelnemers die na 30 juni 1937 en vóór 1 januari 1950 zijn geboren en tevens in dienst zijngekomen vóór 1 januari 2006. Dit betreft het Pensioenreglement 1994, Overgangsbepalingen 1994 en het Reglement Regeling Vervroegd Uittreden.
- Pensioenreglement 2006 voor deelnemers die op of na 1 januari 1950 zijn geboren, dan wel voor deelnemers die na 31 december 2005 in dienst zijn gekomen. Voor werknemers van Gasunie is de opbouw in dit pensioenreglement per 30 juni 2013 beëindigd. Voor werknemers van GasTerra is dit per 31 december 2013 het geval.
- Pensioenreglement 2010 voor werknemers die op of na 1 juli 2010 zijn toegetreden tot de Raad van Bestuur van Gasunie. De opbouw in dit pensioenreglement is per 30 juni 2013 beëindigd.

6.2.2 *Uitvoeringsovereenkomsten*

Uitvoeringsovereenkomst: Gasunie

De uitvoeringsovereenkomst voor de periode 2022 tot en met 2026 is op 24 maart 2022 gesloten en met terugwerkende kracht per 1 januari 2022 inwerking getreden. Op 22 maart 2023 is er een addendum aan deze uitvoeringsovereenkomst toegevoegd en met terugwerkende kracht per 1 januari 2023 in werking getreden. In dit addendum is de wijziging van de premie voor de uitvoeringskosten en de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid over het jaarsalaris boven het gemaximeerd pensioengevend jaarsalaris vastgelegd.

Uitvoeringsovereenkomst: GasTerra

De uitvoeringsovereenkomst voor de periode 2022 tot en met 2026 is op 24 maart 2022 gesloten en met terugwerkende kracht per 1 januari 2022 inwerking getreden. Op 22 maart 2023 is er een addendum aan deze uitvoeringsovereenkomst toegevoegd en met terugwerkende kracht per 1 januari 2023 in werking getreden. In dit addendum is de wijziging van de premie voor de uitvoeringskosten en de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid over het jaarsalaris boven het gemaximeerd pensioengevend jaarsalaris vastgelegd.

6.3 Pensioenadministratie

Deelnemersvragen

In 2023 zijn er 2.452 vragen gesteld aan het pensioenfonds (2022: 1.080). Deelnemers stelden in 2023 vooral meer vragen en verzoeken over waardeoverdrachten. De overige vragen gingen veelal over pensioenaanvragen, persoonsgegevens, uitkeringen en de website.

Klachten

De Pensioenfederatie heeft in juni 2022 de nieuwe 'Gedragslijn Goed omgaan met klachten' gepubliceerd. Deze moest uiterlijk op 1 januari 2024 geïmplementeerd zijn. De gedragslijn regelt het behandelen, rapporteren en leren van klachten van deelnemers. De eisen die de Wtp stelt, alsmede de aanbevelingen van de Ombudsman Pensioenen en de AFM, zijn in de gedragslijn opgenomen.

Sinds de invoering van de Gedragslijn Goed omgaan met klachten van de Pensioenfederatie en de invoering van de Wtp per 1 juli 2023 is er een nieuwe definitie van een klacht. Elke uiting van ontevredenheid van een persoon, gericht aan de

pensioenuitvoeringsorganisatie, wordt beschouwd als een klacht. We hebben de voorwaarden van de Gedraglijn in het nieuwe klachtenbeleid en klachtenreglement van het fonds opgenomen.

Klachten die niet in onderling overleg worden opgelost kunnen worden voorgelegd aan de Ombudsman Pensioenen, de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) of aan de rechter. Met ingang van 1 januari 2024 is de stichting Geschilleninstantie Pensioenfondsen (GIP) aangewezen als erkende geschilleninstantie voor pensioenfondsen. Ons fonds is per eind januari 2024 bij de GIP aangesloten. Klachten die niet in onderling overleg worden opgelost kunnen sinds die datum ook bij de GIP worden voorgelegd.

In 2023 heeft het pensioenfonds 37 klachten van deelnemers ontvangen (2022: 11). De klachten zijn afgehandeld in het verslagjaar. De klachten gingen over: behandelingsduur (8, waarvan 1 geëscaleerd), deelnemersportaal (3), financiële situatie (4), informatieverstrekking (7), Pensioenberekening -en betaling (1), service en klantgerichtheid (4), toepassing wet- en regelgeving algemeen (9) en overige (1).

Incidenten

In 2023 zijn er 21 operationele incidenten gemeld waarvan 2 datalekken. Eén datalek is gemeld bij de AP en is daarmee afgehandeld.

7 Wet- en regelgeving en relevante ontwikkelingen

Wet toekomst pensioenen (WTP)

Op 30 mei 2023 heeft de Eerste Kamer ingestemd met de Wtp. De Wtp treedt per 1 juli 2023 in werking. De uiterste termijn waarop pensioenfondsen moeten overstappen naar het nieuwe pensioenstelsel is daarbij verlengd van 1 januari 2027 naar 1 januari 2028.

Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen

Het bestuur heeft in het verslagjaar wederom de ontwikkelingen omtrent de Wet verdeling pensioenrechten bij scheiding 2022 en de Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen gevolgd. De behandeling van deze wetgeving dan wel de implementatie is echter diverse malen uitgesteld. Het voorstel voor Wet pensioenverdeling bij scheiding 2022 moet nog altijd behandeld worden door het Parlement. De wet zal naar verwachting op 1 januari 2028 in werking treden.

De Wet Bedrag ineens, RVU en verlofsparen is inmiddels in het Staatsblad gepubliceerd.

Het voorstel tot aanpassing van het onderdeel 'uitkering bedrag ineens' uit de 'Wet uitkering bedrag ineens, RVU en verlofsparen' voor degenen die hun pensioen op de AOW-leeftijd laten ingaan zou op 1 juli 2023 van kracht worden. Omdat het voorstel in 2023 niet is behandeld door het Parlement is de ingangsdatum afhankelijk gemaakt van de afronding van de parlementaire behandeling. Het onderdeel 'bedrag ineens' is uitgesteld en de beoogde inwerkingtredingsdatum is 1 januari 2025.

Code Pensioenfondsen

Op 1 januari 2024 is de herziene Code Pensioenfondsen 2024 in werking getreden. Het fonds dient in de loop van 2024 aan de codewijzigingen te voldoen en hierover in het jaarverslag over 2024 te rapporteren. In dit jaarverslag toetst het bestuur zich aan de bepalingen volgens de Code Pensioenfondsen 2018.

DORA

Op 17 januari 2023 is de Verordening betreffende de digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector, (ook wel 'Digital Operational Resilience Act', of DORA) van kracht geworden. In 2024 treft het fonds voorbereidingen om per 17 januari 2025 aan DORA te kunnen voldoen..

Geschillen Instantie Pensioenfondsen

Op 1 januari 2024 is de Geschillen Instantie Pensioenfondsen (GIP) gestart. Geschillen tussen een deelnemer en een pensioenfonds kunnen ter bemiddeling of beslechting bij de GIP worden voorgelegd. Hierover wordt in het jaarverslag over verslagjaar 2024 gerapporteerd.

UPO

De UPO-modellen zijn in 2023 op enkele punten gewijzigd. Ook na inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen op 1 juli 2023 blijft het gebruik hiervan voorgeschreven.

Informatie over duurzaamheid

Vanaf 2024 dienen pensioenfondsen die duurzaamheid promoten (artikel 8) en pensioenfondsen die duurzaamheid nastreven (artikel 9) in hun jaarverslagen informatie te verschaffen met gebruik van templates die zijn voorgeschreven door de Europese Commissie. De Europese Commissie heeft deze voor het laatst op 20 februari 2023 aangepast.

8 Actuariële analyse

Analyse van het resultaat

Het verloop van de technische voorziening van het fonds werd voor een groot deel bepaald door de bewegingen van markttrentes en beleggingsrendementen.

In onderstaande tabel staat een analyse van het actuariële resultaat. Hierbij worden de actuariële uitgangspunten van het fonds vergeleken met de werkelijke actuariële ontwikkelingen over het verslagjaar. De bedragen wijken af van de bedragen in de jaarrekening, die boekhoudkundig zijn bepaald.

Bedragen x € 1.000	2023	2022
Beleggingsopbrengsten	162.622	-367.464
Wijziging rentetermijnstructuur	-50.913	497.371
Premies en koopsommen	8.208	-9.780
Waardeoverdrachten	1.609	0
Kosten	1.232	-695
Uitkeringen	7	30
Sterfte	1.499	-857
Arbeidsongeschiktheid	407	-529
Resultaat mutaties	-141	-246
Wijziging grondslagen	-1.383	-10.171
Toeslagverlening	-227.797	-48.071
Incidentele mutaties voorziening	2.848	8.292
Overige oorzaken	103	163
	-101.699	68.043

In 2023 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariële resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Onder beleggingsrendementen worden verstaan:

- alle directe en indirecte beleggingsopbrengsten inclusief kosten van het vermogensbeheer;
- de rentelasten over vreemd vermogen, achtergestelde leningen en rekening courantverhoudingen met andere partijen;
- de benodigde interesttoevoeging aan de technische voorzieningen. Deze wordt vastgesteld aan de hand van de eerstejaars spot rate uit de door DNB gepubliceerde RTS per jaar ultimo van het vorige verslagjaar.

Het resultaat op beleggingen in het boekjaar bedraagt € 162,622 miljoen. Dit bedrag bestaat uit het behaalde beleggingsresultaat conform jaarverslag (€ 209,673 miljoen) en benodigde interest (€ -/- 47,051 miljoen). Het rendement op de beleggingen draagt in 2023 derhalve positief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De reguliere wijziging van de rentecurve leidt tot een toename van de voorziening en dus tot een negatief resultaat. Het resultaat hiervan bedraagt -/- € 50,913 miljoen.

Premie

De toename van de pensioenverplichtingen in het verslagjaar wordt gefinancierd door middel van een doorsneepremie. Voor het jaar 2023 bedraagt het premiepercentage betaald door de werkgever 25,6% (2022: 25,6%) van het gemaximeerde pensioengevende salaris. De feitelijke premie voor de pensioenopbouw wordt vermeerderd met de deelnemersbijdrage (2,45% van de pensioengrondslag). De deelnemersbijdrage boven het grensbedrag van € 115.254 bedraagt 6% (2022: € 102.942). Het resultaat op premie bedraagt € 8,208 miljoen.

Waardeoverdrachten

Op de waardeoverdrachten die in het boekjaar zijn afgerond, ontstaat een resultaat. Dat komt omdat de overdrachtswaarde berekend is op de wettelijke waarderingsgrondslagen op het moment van overdracht, terwijl de mutatie in de technische voorziening is gebaseerd op de grondslagen van het fonds. In 2022 was het waardeoverdrachtproces in verband met de transitie van de pensioenadministratie van TKP naar AZL opgeschort. In 2023 is het waardeoverdrachtproces hervat.

In boekjaar 2023 is een positief resultaat op binnenkomende waardeoverdrachten behaald. Op uitgaande waardeoverdrachten is een negatief resultaat behaald.

Het totale resultaat op waardeoverdrachten bedraagt € 1,609 miljoen.

Kosten

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling worden deels gedekt door de bijdrage uit de kostenvoorziening. Jaarlijks valt hieruit 2,5% van de uitgekeerde pensioenbedragen vrij. Daarnaast wordt een deel van de directe kosten gefinancierd uit de pensioenpremie. Uit de pensioenpremie is in 2023 een bedrag van 1,0% van de parttime pensioengevende salarissom beschikbaar ter dekking van de directe kosten. In boekjaar 2023 resulteert een positief resultaat van € 1,232 miljoen op directe kosten.

Uitkeringen

In 2023 is er een klein resultaat (€ 7) op uitkeringen. Dit ontstaat onder meer door nabetalingen over eerdere boekjaren en als gevolg van het vrijvallen van niet-opgevraagde pensioenen.

Kanssystemen

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte (€ 1,5 miljoen) en arbeidsongeschiktheid (-/- € 0,4 miljoen).

Wijzigingen grondslagen

De “wijziging actuariële grondslagen” in 2023 bestaat uit de volgende onderdelen:

Het fonds heeft het veronderstelde leeftijdsverschil tussen hoofd- en medeverzekerden gewijzigd. Voor mannelijke hoofdverzekerden is dit gewijzigd naar 2 jaar en 6 maanden (man ouder dan vrouw) en voor vrouwelijke hoofdverzekerden is dit gewijzigd naar 1 jaar en 7 maanden (vrouw jonger dan man). Deze aanpassing resulteert in een last van € 1.962.

De opslag ter financiering van de éénmalige overlijdensuitkering is aangepast. Deze opslag is gedaald van 0,58% naar 0,53% opslag op de voorziening voor (tijdelijk) ouderdomspensioen. Dit resulteert in een baat van € 579.

De totale wijziging heeft verhogend effect op de technische voorziening en resulteert in een last voor het fonds van € 1.383.

Toeslagverlening

De aanpassing van de pensioenaanspraken van de (gewezen) deelnemers hangt af van de financiële positie van het fonds. Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2023 een toeslag van 16,1% toe te kennen. Per deze datum is tevens een inhaaltoeslag toegekend ter

waarde van 2,4% van de totale technische voorziening, waaruit 30,2% van de aanwezige toeslagachterstand kon worden gerepareerd. Het totale resultaat op toeslagverlening is € 227.797 negatief.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

Naast de wijziging van de technische voorziening als gevolg gewijzigde grondslagen kan de technische voorziening ook door andere redenen een incidentele wijziging ondergaan. In het boekjaar zorgde dit voor een positief resultaat van € 2,848 miljoen. Onder deze post worden de wijzigingen van de ziekenvoorziening die niet veroorzaakt wordt door RTS-effect (€ 2,726 miljoen) en de extracomptabele voorziening voor onvoorwaardelijke stijging van de pensioengrondslag van arbeidsongeschikte deelnemers verantwoord (- € 1 duizend), voor zover dit geen nieuwe arbeidsongeschikte deelnemers betreffen (dit wordt namelijk verantwoord onder het resultaat op arbeidsongeschiktheid). Het resultaat op "correcties" bedraagt € 123 duizend in 2023.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van hetgeen actuariel verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerder genoemde categorieën.

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie bestaat uit een actuariel benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening en reservetekort.

In de volgende tabel is een overzicht van de kostendekkende premie opgenomen. De kostendekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur per 31 december 2022. De gedempte kostendekkende premie is op basis van verwacht rendement vastgesteld.

Premiecomponent

Bedragen x € 1.000	Kosten- dekkende premie	Gedempte premie	Feitelijke premie
Inkoop onvoorwaardelijke opbouw	32.970	19.876	
Risicopremie overlijdensrisico	1.007	804	
Risicopremie arbeidsongeschiktheidsrisico	1.666	1.666	
Opslag voor toekomstige uitvoeringskosten	824	497	
Opslag voor directe uitvoeringskosten	1.666	1.666	
Solvabiliteitsopslag	9.117	5.711	
Opslag onvoorwaardelijke onderdelen		9.467	
Ontvangen premie			46.341
Afrekening vorig jaar			0
	47.250	39.687	46.341

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad geeft aan in hoeverre de ontvangen pensioenpremie in een jaar voldoende is om de nieuwe pensioenaanspraken te kunnen financieren. Deze wordt bepaald door de beschikbare premie voor inkoop onvoorwaardelijke

onderdelen te delen door de actuarieel benodigde premie voor onvoorwaardelijke onderdelen. De beschikbare premie wordt verminderd met de opslag voor uitvoeringskosten. Bij een premiedekkingsgraad van minder dan 100% is er een tekort en daalt het vermogen van het fonds.

Bedragen x € 1.000

Feitelijk minus opslag uitvoeringskosten:	$46.341 - 1.666 = 44.675$
Actuarieel benodigd:	$32.970 + 1.007 + 1.666 + 824 = 36.467$
Premiedekkingsgraad:	$= 44.675 / 36.467 = 122,5\%$

Vereist eigen vermogen (VEV)

Het VEV is gebaseerd op de risico's die horen bij de verschillende delen van de strategische assetallocatie en is bepaald op 25,6%. Indien het vereist eigen vermogen bepaald zou zijn op basis van de actuele portefeuille per ultimo 2023 zou deze uitkomen op 26,0%.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De financiële positie van het pensioenfonds is naar de mening van de certificerend actuaris voldoende omdat de beleidsdekkingsgraad ultimo 2023 boven het vereist vermogen ligt. Bij het oordeel is bepalend in hoeverre het pensioenfonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

9 Vooruitblik

Economische ontwikkelingen

In 2023 is de inflatie gedaald, maar de inflatie is op dit moment nog niet op het door de centrale banken gewenste niveau van 2%. De Nederlandsche Bank (DNB) verwacht dat de inflatie de komende jaren verder zal dalen en dat de Nederlandse economie in 2024 en 2025 zal herstellen.

Projecten 2024

Het jaar 2024 zal met name in het teken staan van de transitie in het kader van de Wet toekomst pensioenen (Wtp). De planning is dat het fonds met ingang van 1 januari 2027 zal overgaan naar een nieuwe pensioenregeling, waarbij de bestaande pensioenen worden ingevaren in de nieuwe regeling. De sociale partners bepalen in 2024 in overleg met het fonds de transitiedoelen daarbij (de verdeling van de buffer). Het uitgangspunt hierbij is het evenwichtig afwegen van de belangen van alle belanghebbenden. De vakorganisaties raadplegen hun achterbannen. De Vereniging van Pensioengerechtigden en Postactieven van Gasunie en GasTerra (VGGasunie) en de Vereniging Inactieven Pensioenfonds Gasunie en GasTerra (VIG) oefenen hun hoorrecht op het voorgestelde transitieplan uit. Na de afstemming met de achterbannen van de vakorganisaties en het verwerken van eventuele wijzigingen die daaruit voortkomen en die voortkomen uit het hoorrecht stellen de sociale partners het definitieve transitieplan vast. Vervolgens wordt dat transitieplan voorgelegd ter uitvoering aan het fonds. Dat zal naar verwachting eind 2024 plaatsvinden.

Het fonds gaat in 2024 verder met de voorbereidingen voor de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling. Een onderdeel hiervan is het uitvoeren van een nieuwe ALM-studie. ALM staat voor Asset Liability Management. In zo'n ALM-studie wordt een grote hoeveelheid economische scenario's doorgerekend voor de beleggingen van het fonds. De ALM-studie helpt het fonds bij het bepalen hoe de beleggingsportefeuille eruit moet komen te zien. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de mate waarin deelnemers risico kunnen en willen nemen. Hierbij worden de resultaten van het deelnemersonderzoek betrokken, waarbij ook aandacht zal worden gegeven aan de wensen van de deelnemers op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Een belangrijk onderwerp in het kader van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is datakwaliteit. Samen met de pensioenuitvoeringsorganisatie AZL controleert het fonds alle dataelementen in de pensioenadministratie nauwkeurig. Hierbij worden de verschillende fasen doorlopen die de Pensioenfederatie heeft voorgeschreven. Ook de externe accountant verricht hierbij werkzaamheden voor het fonds. Op deze wijze kan voorafgaand aan het invaren de datakwaliteit aantoonbaar worden gemaakt.

Een ander thema waar in 2024 onze aandacht naar uitgaat, is de koppeling van de beleggingsadministratie en onze pensioenadministratie. In het huidige pensioenstelsel is sprake van twee gescheiden systemen. In het nieuwe pensioenstelsel hebben de beleggingsrendementen direct invloed op de individuele pensioenkapitalen. Een goede koppeling tussen de beleggingsrendementen en de pensioenadministratie is daarom essentieel.

Het fonds start in 2024 met het schrijven van een implementatieplan en het communicatieplan. Hierin worden alle elementen van de nieuwe pensioenregeling beschreven en worden de afwegingen/argumenten weergegeven. In het implementatieplan komen alle belangrijke aspecten terug die het fonds meeweegt in het kader van de transitie. Ook wordt inzicht gegeven in de uitvoerbaarheid van de nieuwe pensioenregeling. Een onderdeel van dit implementatieplan is het communicatieplan. Hierin staat op welke wijze de deelnemers worden geïnformeerd over de gevolgen van de overstap naar het nieuwe pensioenstelsel.

Tot slot zal het bestuur in 2024 de missie, visie en doelstellingen opnieuw tegen het licht houden en beoordelen of en in hoeverre deze aangepast moeten worden ten behoeve van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

Monitoring uitbestedingspartijen

Het bestuur blijft ook in 2024 de ontwikkelingen en de risico's bij uitbestedingspartijen monitoren. De ontwikkelingen op het gebied van de IT- vernieuwing bij AZL worden nauwlettend gevolgd en waar nodig zoekt het fonds hierover contact met AZL. Ook met de andere uitbestedingspartijen zal regelmatig worden overlegd over de gang van zaken.

Nieuwe wetgeving

Het fonds monitort continu de ontwikkelingen op het gebied van relevante wet- en regelgeving. In dat kader heeft het fonds de eerste stappen gezet voor de implementatie van Digital Operational Resilience Act (DORA). Deze wetgeving heeft als doel om financiële instellingen beter weerbaar te maken tegen cyberdreigingen. In 2024 zal het fonds hiermee verder gaan zodat het fonds tijdig zal voldoen aan de eisen van de DORA wetgeving.

Groningen, 18 juni 2024

J. (Joost) Hooghiem (voorzitter)

A.J. (Ale Jan) Algra

A.J. (Adriaan) den Herder

J.S. (Johan) Douma (secretaris)

A.C.M. (Sandra) Melman

F.F. (Flip) van Koten

C.D. (Dick) Vermeulen

B.K. (Britta) van Boven

10 Verslag Raad van Toezicht

Inleiding

Dit verslag van de Raad van Toezicht (RvT) betreft het jaar 2023.

De Eerste Kamer heeft op 30 mei 2023 het wetsvoorstel over het nieuwe pensioenstelsel aangenomen, en daarmee de agenda voor pensioenfondsen in Nederland definitief bepaald.

Naast de meer reguliere bestuursagenda bleef ook voor het Pensioenfonds Gasunie de belasting hoog door werkzaamheden in het kader van de Wet toekomst pensioenen (Wtp). Sociale partners hebben gekozen voor de solidaire Wtp variant, waarbij wordt 'ingevoerd'. Het is hun wens dat de nieuwe regeling ook in de toekomst wordt uitgevoerd door het fonds.

De aandelenportefeuille is volgens plan overgegaan naar een nieuwe vermogensbeheerder. Met de inwerkingtreding van de Europese SFDR regelgeving en de daarbij gemaakte keuzes is duurzaam beleggen herbevestigd als onderdeel van het door het fonds gehanteerde beleggingsbeleid.

Per 1 januari 2023 kon het fonds volledige indexatie (16,1%) toekennen, alsmede een gedeeltelijke inhaalindexatie, waarmee ca. 30% van de eerder opgelopen indexatieachterstanden werd ingehaald.

De RvT heeft veel vertrouwen in hoe het bestuur en het bestuursbureau in 2023 haar werkzaamheden hebben uitgevoerd, en dankt alle betrokkenen bij het fonds voor hun inzet.

Taak

De RvT heeft op grond van de Pensioenwet tot taak het houden van toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is tenminste belast met het toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De RvT ziet toe op de naleving van de Code Pensioenfondsen door het fonds. Verder staat de RvT het bestuur met raad terzijde. Daarnaast kent de wet de RvT een aantal specifieke goedkeuringsrechten toe. Dit betreft onder meer het goedkeuren van het jaarverslag, de profielschets van bestuurders en het beloningsbeleid.

Werkwijze

De RvT wil zijn toezichtstaak zodanig uitvoeren dat het bijdraagt aan een effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds. Daarbij is het de intentie om invulling te geven aan een brede taakopvatting met een kritische en onafhankelijke blik, gericht op de implementatie van de strategische doelstellingen van het fonds en het behouden, en waar nodig verbeteren, van de voorwaarden waaronder de gehele fondsorganisatie haar werkzaamheden ten behoeve van de deelnemers kan volbrengen.

De RvT oefent zijn toezicht uit met inachtneming van de VITP-Toezichtcode.

Bevindingen

Samenvattend oordeel

De RvT heeft het functioneren van het bestuur van het fonds gedurende 2023 gevolgd en onderzocht. De RvT stelt vast dat het beleid van het bestuur voldoende evenwichtig en zorgvuldig tot stand is gekomen en uitgevoerd, en daarmee het bestuur, naar het oordeel van de RvT, gedurende 2023, 'in control' was, en de continuïteit van het fonds in voldoende mate heeft geborgd. Het fonds betreft de 'evenwichtige belangenafweging' bij haar besluitvormingstrajecten en beschikt over een 'adequate risicobeheersing'.

Algemene gang van zaken, follow up aanbevelingen RvT 2022

De reguliere bestuursagenda voor 2023 werd conform de jaarplanning zonder bijzonderheden afgewerkt. Het zwaartepunt van de toenemende tijdsbesteding van bestuur, commissies en bestuursbureau lag bij het Wtp-project.

De RvT is verheugd dat het voor het Wtp-project ontworpen 'co-creatie-model', waarbij door sociale partners, werkgevers en pensioenfondsen, met behoud van de eigen verantwoordelijkheden, ondersteund door een projectorganisatie, wordt samengewerkt en informatie wordt gedeeld, aan de verwachtingen voldoet. De totstandkoming van het 'transitieplan' ligt ondanks een kleine vertraging op schema.

Begin van het jaar is het risicopreferentie-onderzoek uitgevoerd onder de deelnemers in het fonds met een goede respons. Hierbij werd naast de meer traditionele kwalitatieve onderzoeksmethode ook gebruik gemaakt van de door de AFM aanbevolen, meer kwantitatieve, CS-methode. Hiermee is een goede basis gelegd voor de toekomstige risicohouding van het fonds na implementatie van de gekozen solidaire variant. De uitgebreide toelichting op de uitkomsten van dit onderzoek in een gezamenlijke bijeenkomst van bestuur, VO, RvT en vertegenwoordigers van de deelnemers draagt bij aan een groot draagvlak.

Het bestuur heeft in het kader van de strategieontwikkeling een eerste verkenning uitgevoerd op de eventuele noodzaak tot aanpassing van de doelen van het fonds voor de periode ná invoering van de Wtp. Ook heeft het bestuur het afgelopen jaar tijd ingeruimd om met inbreng van externe deskundigen een uitgebreide 'gedachtenoefening evenwichtigheid' uit te voeren, waarbij waardevolle inzichten zijn opgedaan die de uitgebalanceerde toedeling van de financiële buffers zullen ondersteunen.

Aan de aanbevelingen van de RvT uit 2022 werd door het bestuur opvolging gegeven. Het zal dus verbazen dat de RvT meent haar bezorgdheid over deze onderwerpen te handhaven. Niet omdat het bestuur niet zou acteren, maar vanwege de impact welke deze onderwerpen hebben. Het bestuur heeft inmiddels veel tijd besteed aan het op orde krijgen van de samenwerking met haar pensioenadministrateur AZL. De operationele processen verlopen inmiddels op een acceptabel niveau, maar de zorg omtrent de tijdige en vlekkeloze implementatie van de Wtp blijft voorshands bij de RvT bestaan. Ook ten aanzien van de belasting van het bestuursbureau zijn stappen gezet en heeft aanvulling plaats gevonden. Tevens zijn op verzoek van het bestuur door de PCC voorstellen voor verdere uitbreiding in 2024, mede verband houdend met het Wtp-traject, gedaan.

De wijze van besturen is onverminderd professioneel en gewetensvol, adequaat ondersteund door het bestuursbureau en het Wtp-projectteam.

Risk- en compliance

Het bestuur heeft in 2023 het integrale risicomanagementbeleid geactualiseerd, met actualisering van de risicohouding, de risicobereidheid, en de risico tolerantie en -limieten, en monitort de financiële en niet-financiële risico's per kwartaal. Het fonds gebruikt het '3lines'-model voor de verdeling van verantwoordelijkheden van de risicobeheersing en in het kader van de internal controls. Voor het riskmanagement heeft de RCC een adviserende rol naar het bestuur en de risicomanager geeft risico-opinies bij adviezen van de commissies. De RCC controleert jaarlijks of voor alle commissie-adviezen die een risico-opinie zouden moeten hebben, er een risico-opinie was, en beoordeelt de kwaliteit van de afgegeven risico-opinies.

Het fonds heeft in 2023 het risicobouwwerk versterkt op basis van de auditaanbevelingen van de sleutelfunctiehouder Interne Audit van eind 2022 en verwacht dit in 2024 af te ronden. Het fonds heeft aandacht voor innovatie, digitalisering en nieuwe ontwikkelingen zoals AI, en heeft een actieplan bij het voordoelen van cyber-risico's.

Door het Wtp-programma management en het bestuur worden periodieke Wtp-risicoanalyses uitgevoerd met adviesondersteuning van de RCC aan het bestuur hierover. De belangrijkste Wtp-risico's die door het bestuur zijn geïdentificeerd: Wtp-projectrealisatie, inhoudelijke complexiteit van de solidaire premieregeling en documentatie, als risico's voor het niet of niet tijdig slagen van de transitie naar de nieuwe solidaire premieregeling.

Het fonds heeft in 2023 het uitbestedingsbeleid, databeleid, en herzieningenbeleid geactualiseerd en een aanzet voor DORA gemaakt. Om de datakwaliteit te waarborgen, met name voor de Wtp-transitie, is het fonds begonnen met de implementatie van de zes fasen van de borging van de datakwaliteit conform het Kader van de Pensioenfederatie, met procesondersteuning van Montae & Partners en geplande werkzaamheden op basis van COS 4400 specifiek overeengekomen werkzaamheden door EY.

In 2023 is extra aandacht besteed aan de dienstverlening door Caceis met de intentie om een audit bij Caceis uit te voeren in 2024 betreffende het riskmanagement van Caceis. Caceis heeft in 2023 een apart team geformeerd voor de informatie-uitwisseling met AZL. Gedurende 2023 was er ook extra monitoring voor AZL gericht op de kwaliteit van de klantenservice.

Afrondend is het oordeel van de RvT dat het fonds de zaken goed op orde heeft met professionele ondersteuning door het bestuursbureau, maar een aandachtspunt is tijdige uitbreiding van het bestuursbureau in het kader van toenemende Wtp-activiteiten. Tevens wordt aandacht gevraagd voor het steeds actief blijven betrekken van de sleutelfunctiehouders en de adviserend actuaire bij de Wtp-activiteiten in het bijzonder bij benodigde Wtp-modellering.

Vermogensbeheer, en Financieel risicomanagement.

De Beleggingsadviescommissie wordt ondersteund door het bestuursbureau, aangevuld met ervaren externe deskundigen, waardoor een brede discussie gevoerd wordt, gedragen door een brede visie. Hierbij komen de beleggingen, de beleggingsrisico's en het financieel beheer aan de orde en worden deze grondig en vanuit diverse invalshoeken beschouwd. Dit komt de adviezen en onderbouwing van de beleggingsadviescommissie en de besluitvorming in het bestuur ten goede.

Het fonds heeft een beleggingscyclus waarbij de aansluiting met de risicohouding duidelijk is vastgelegd. Begin 2018 is het 'pijngrensbeleid' geïntroduceerd. Hiermee wil het fonds de risico's van bepaalde stressscenario's mitigeren door gebruik te maken van beschermingsinstrumenten. In de vergaderingen wordt hier periodiek voldoende aandacht aan besteed.

De RvT is tevreden over hoe de informatie wordt besproken en de goed voorbereide stukken worden bediscussieerd. Door de oplopende dekkinggraad konden de pijngrenzen niet meer worden geraakt zodat de afdekkingposities ook in 2023 afgebouwd zijn gebleven.

Het fonds maakte in 2023 de overgang van artikel 6 SFDR naar artikel 8 SFDR (met opt-out onder artikel 4 SFDR). Het fonds voerde ook een risicopreferentie onderzoek uit onder deelnemers in 2023, waarbij een derde van de deelnemers deelnam, in de context van het Wtp-programma, in combinatie met een uitvraag naar duurzaamheid. ESG bij beleggingen is een speerpunt geworden. Dat is gebeurd in de verwoording in de Investment Beliefs en binnen de Investment Cases. Als gevolg daarvan is in 2022 een marktonderzoek voor een nieuwe manager van de aandelenportefeuille gedaan. De implementatie heeft in 2023 plaatsgevonden. Bij het marktonderzoek is rekening gehouden met ESG-vormgeving en klimaattransitie. Omdat dit een majeure transitie betrof heeft dit veel aandacht gekregen van het fonds. De communicatie rondom de transitie verliep erg goed en de transitie is goed verlopen.

Het fonds heeft in 2023 het vermogensbeheer van de aandelenportefeuille, dat circa 50% van het belegd vermogen van het fonds omvat, overgezet van BlackRock naar State Street. Het fonds heeft besloten dat geen ERB nodig was, omdat geen sprake was van een significante wijziging van het risicoprofiel. De overgang is zonder verliezen of operationele problemen verlopen en is gemeld aan DNB. Vastgoed heeft in 2023 veel aandacht gekregen in de BAC en dit heeft geleid tot een visie om meer in niet-beursgenoteerd vastgoed te gaan beleggen, mits dat past binnen de Wtp. Ook hier zijn grondig alle voor- en nadelen door BAC en bestuur afgewogen, hetgeen de besluitvorming te goede is gekomen.

De countervailing power in het bestuur en de discussies naar aanleiding van de inbreng van de BAC in het bestuur zijn goed.

Pensioen en Communicatie

Het pensioenbeleid, de communicatie met de deelnemers, de geschiktheid van de bestuurders en de pensioenadministratie vormen het reguliere domein van de Pensioen en Communicatie Commissie.

De PCC werkt met een jaarplan. Deze planning werd volledig afgewerkt; diverse beleidsdocumenten werden geactualiseerd en/of voorzien van actuele parameters.

Daarnaast was de PCC zeer betrokken bij de beleidsvoorbereiding in het kader van het Wtp-project, dat dit jaar conform planning van start is gegaan, en voorshands nog steeds binnen de geprojecteerde tijdschema's ligt. Inmiddels is de transitiedatum bepaald op 1 januari 2027. Vanuit de projectorganisatie worden per kwartaal alle betrokkenen uitgebreid geïnformeerd over de voortgang. De informatieverstrekking over dit traject naar alle belanghebbende gremia binnen het fonds is hierbij een belangrijke taak van bestuur en PCC. In april 2023 werd een 'verdiepings-sessie' Wtp georganiseerd, waaraan naast bestuur, bestuursbureau, VO en RvT, ook de VGGasunie, vereniging van gepensioneerden deelnam. Op initiatief van het fonds is er een oproep aan de 'inactieve deelnemers' gedaan zich te organiseren. Het is verheugend te constateren dat inmiddels de VIG, de vereniging van inactieven, is opgericht. Zowel VGG als VIG hebben voldoende leden om het formele hoorrecht op grond van de Wtp te mogen uitoefenen over de inhoud van het transitieplan dat zal worden opgesteld door de sociale partners.

Met de inwerkingtreding van de wet Wtp, medio 2023, is tevens aandacht besteed aan het dossier 'keuzebegeleiding'. Met de herijking van de communicatiedoelen in 2022, en aanpassingen in het communicatiebeleid, was hierop reeds voorgesorteerd, waarbij begrip en betrokkenheid van de deelnemer met zijn individuele pensioen centraal staat.

Door de PCC, is de jaarlijkse evaluatie van de naleving van de Codepensioenen (2018) voorbereid.

Naleving Code Pensioenfondsen

Het fonds evalueert jaarlijks haar naleving van de CP 2018 en voldoet, behoudens de gender-eis aan het Verantwoordingsorgaan, aan alle normen.

Aanbevelingen

De RvT is zeer tevreden met de getoonde toewijding en deskundigheid van het bestuur en het bestuursbureau. De RvT wenst dan ook niet in termen van ‘aanbevelingen’ te spreken, maar wil over een aantal punten haar bezorgdheid delen, in de wetenschap dat deze de aandacht van het bestuur hebben.

- Bezorgdheid over mate waarin de pensioenuitvoeringsorganisatie AZL gedane toezeggingen in het kader van de Wtp-transitie tijdig kan nakomen;
- Bezorgdheid over de mate van belasting van de leden van het bestuursbureau;
- Blijf de sleutelfunctiehouders en de adviserend actuaris actief betrekken bij de Wtp-activiteiten in het bijzonder bij benodigde Wtp-modellering.

Goedkeuring voorgenomen besluiten

In het verslagjaar keurde de RvT voorgenomen besluiten goed inzake:

- Verslag van het bestuur en de jaarrekening over 2022;

Daarnaast kon de RvT instemmen (cf. Norm 39 CP) met de herbenoemingsprocedure van een bestuurslid.

Functioneren Raad van Toezicht

Het contact met zowel bestuur, bestuursbureau en commissies als Verantwoordingsorgaan, zowel in als buiten formele vergaderingen en bijeenkomsten, was intensief en productief.

De RvT heeft vastgesteld dat haar leden via diverse kanalen, waaronder begrepen de uitoefening van andere relevante functies in de pensioen-, respectievelijk de financiële sector, hun deskundigheid op peil houden. De samenwerking binnen de Raad van Toezicht is in 2023 goed en effectief geweest.

Groningen, mei 2024

Diana Horsmeier
Haitse Hoos
Thijs Driessen (vz.)

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met veel belangstelling kennisgenomen van het verslag van de Raad van Toezicht voor het jaarverslag 2023.

Het bestuur herkent de door de Raad van Toezicht gesignaleerde algemene ontwikkelingen als ook die op het gebied van risk- en compliance, pensioen en communicatie en vermogensbeheer en financieel risicomanagement.

De Raad van Toezicht noemt in het verslag de volgende punten waarover de Raad bezorgd is:

- Bezorgdheid over mate waarin de pensioenuitvoeringsorganisatie AZL gedane toezeggingen in het kader van de Wtp-transitie tijdig kan nakomen;
- Bezorgdheid over de mate van belasting van de leden van het bestuursbureau;
- Blijf de sleutelfunctiehouders en de adviserend actuaris actief betrekken bij de Wtp-activiteiten in het bijzonder bij benodigde Wtp-modellering.

De Raad van Toezicht vermeldt terecht dat deze punten reeds de bijzondere aandacht van het bestuur hebben. Het bestuur onderschrijft deze punten dan ook en zorgt ervoor dat deze continu worden gemonitord. Waar mogelijk heeft het bestuur maatregelen genomen – en zal dat blijven doen – om eventuele nadelige gevolgen zoveel mogelijk te beperken.

Hieronder gaat het bestuur op de genoemde punten in:

- Met de pensioenuitvoeringsorganisatie heeft het fonds zeer regelmatig contact over de voortgang van het Wtp-traject en de daaraan voorafgaande IT-vernieuwing. Het bestuur heeft de overtuiging dat de pensioenuitvoerder het fonds transparant meeneemt in de positieve ontwikkelingen, maar ook in de tegenvallers. Het bestuur blijft de voortgang kritisch monitoren en neemt waar nodig aanvullende maatregelen om tegenvallers op te kunnen vangen.
- De mate van belasting van het bestuursbureau heeft eveneens de aandacht van het bestuur. Ook op dit punt monitort het bestuur periodiek de (toekomstige) werkdruk en neemt waar nodig maatregelen. Zo is per 15 mei 2024 een ervaren nieuwe medewerker gestart als senior manager bestuurszaken bij het bestuursbureau.
- Het bestuur onderschrijft het belang van het betrekken van de sleutelfunctiehouders bij het Wtp-traject en met name bij de Wtp-modellering. Het bestuur zal hiervoor extra aandacht hebben, zodat de sleutelfunctiehouders goed aangesloten zijn en blijven. Dit bevordert de kwaliteit van de adviezen die de sleutelfunctiehouders geven.

Het bestuur dankt de leden van de Raad van Toezicht voor de constructieve en betrokken wijze waarop zij gedurende het jaar 2023 hun taak hebben uitgeoefend. Het bestuur vindt deze samenwerking prettig en waardevol.

11 Verslag Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Dit verslag van het Verantwoordingsorgaan (VO) heeft betrekking op het boekjaar 2023. Het jaar 2023 stond met name in het teken van de Wtp (Wet toekomst pensioenen) en de daaruit voortvloeiende voorbereidingen op de transitie naar een nieuwe pensioenregeling. Daarnaast kwamen diverse adviesaanvragen voorbij.

Het VO heeft onder meer als taak het beoordelen van het bestuur voor wat betreft het door hen gevoerde beleid en de gemaakte keuzes. Het VO gebruikt dit verslag om zijn oordeel uit te spreken over het gevoerde beleid van het bestuur, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en de gemaakte keuzes voor de toekomst. Uitgangspunt hierbij is de vraag of het bestuur bij de genomen besluiten op een evenwichtige wijze met de belangen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgevers rekening heeft gehouden.

Voor de vorming van zijn oordeel heeft het VO zich gebaseerd op overleggen met het bestuur en de raad van toezicht. Het VO heeft onbeperkt toegang gehad tot de notulen van de bestuurs- en raad van toezicht vergaderingen alsmede inzage gehad in de documenten behorende bij deze notulen of andere schriftelijke beleidsstukken.

Het bestuur heeft het VO in de gelegenheid gesteld te reageren op het (concept)jaarverslag over 2023. Het VO heeft gebruik gemaakt van deze mogelijkheid en heeft zijn commentaar aan het bestuur verstrekt voor verwerking in het definitieve jaarverslag.

Samenstelling en benoeming van het VO

Het VO bestaat uit drie leden. De werkgevers (Gasunie en GasTerra), de werknemers (via de Ondernemingsraden van Gasunie en GasTerra) en de gepensioneerden (via Vereniging van Pensioengerechtigden en Postactieven van Gasunie en GasTerra) dragen ieder één lid voor. Indien buiten deze gremia om ook andere personen zich kandideren, organiseert het bestuur verkiezingen voor de benoeming.

De termijnen van dhr. Ekamper en dhr. Faas liepen op 28 januari 2023 af. Zij zijn opnieuw voorgedragen. Er waren geen andere kandidaten waardoor er geen verkiezingen zijn geweest voor deze posities. Beide vertegenwoordigers zijn door het bestuur herbenoemd voor een periode van vier jaar. Dhr. Ekamper en dhr. Faas zijn na het einde van hun huidige termijn nog één keer herbenoembaar. Dhr. Elzinga is niet herbenoembaar na het einde van zijn huidige termijn.

Ultimo 2023 was de samenstelling van het VO als volgt:

Aangesteld namens	Naam	Aanvang	Einde
Werknemers	Emiel Ekamper	20 april 2021	28 januari 2027
Werkgevers	Erik Elzinga	1 oktober 2011	1 juli 2026
Gepensioneerden	Tom Faas	28 januari 2015	28 januari 2027

Overlegstructuur

Het VO heeft in 2023 periodiek overleg gevoerd met het bestuur over het gevoerde beleid en de voorgenomen en gemaakte beleidskeuzes. Gedurende 2023 hadden de volgende formele overleggen plaats:

Overleg	Datum
Overleg VO – delegatie van het bestuur	10 mei 2023, 18 oktober 2023 (Wtp) en 17 november 2023
Overleg VO – raad van toezicht	23 maart 2023 en 7 december 2023
Voorzittersoverleg VO – Bestuur	Na iedere bestuursvergadering

Het formele reguliere overleg met het bestuur vindt tweemaal per jaar plaats en ziet toe op de belangrijkste zaken die de voorbije periode plaatsvonden. Aanwezig bij dit overleg zijn, naast het voltallige VO – de voorzitter van het bestuur alsmede de voorzitters van de beleggingsadviescommissie, pensioen- en communicatiecommissie en risk- en compliance-commissie. Ook is een afvaardiging van het bestuursbureau aanwezig. Vanwege de ontwikkelingen op het gebied van Wtp is besloten om met ingang van het vierde kwartaal 2023 ook additionele tussentijdse vergaderingen te houden tussen het bestuur en het VO specifiek over de Wtp. Deze werkwijze wordt ook in 2024 gecontinueerd.

Het formele overleg met de raad van toezicht vindt eveneens tweemaal per jaar plaats en ziet ook toe op de belangrijkste zaken die de voorbije periode plaatsvonden. Dit overleg vindt plaats zonder aanwezigheid van bestuursleden.

Daarnaast hebben de voorzitter van het VO en de voorzitter van het bestuur van het pensioenfonds na iedere bestuursvergadering een bilateraal formeel overleg. Tijdens dit overleg worden integraal en volgens een vaste systematiek de agendapunten en eventuele besluiten van de voorgaande bestuursvergadering besproken. Dit overleg wordt genoteerd en gedeeld met de andere leden van het VO en waar nodig binnen het VO besproken.

Tot slot overlegt het VO ook met het bestuur en het bestuursbureau buiten de normale vergadercyclus om. Dit gebeurt bijvoorbeeld inzake het voorbereiden van adviesaanvragen.

Gang van zaken in 2023

Heeft VO heeft in 2023 drie keer geadviseerd over adviesplichtige onderwerpen. Twee adviezen zagen toe op wijzigingen in het klachtenbeleid en het klachtenreglement en waren veelal technisch van aard. We konden ten aanzien van deze aanvragen positief adviseren.

De andere adviesaanvraag zag toe op het aanpassen van het rendement op de vastrentende waarden voor de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie. Wij konden ons vinden in het oordeel van het bestuur dat voornoemde aanpassing evenwichtig is, omdat de aanpassing onder meer geen consequenties had voor de hoogte van de feitelijke premie, de hoogte van de pensioenopbouw en de hoogte van de indexatie. Daarnaast deelden we de mening van het bestuur dat een inconsistentie in de gehanteerde actuariële parameters onlogisch en onwenselijk is. Het VO heeft hierbij kennisgenomen van de adviezen en de beoordelingen door de adviserend actuaris en de actuariële sleutelfunctiehouder.

Bevindingen raad van toezicht

Het VO heeft kennisgenomen van de bevindingen van de raad van toezicht. De aanbevelingen van de raad van toezicht worden door het VO onderschreven.

Oordeel

Handelen van het bestuur en het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar en beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben

Eén van de belangrijkste projecten het afgelopen jaar en de komende jaren is de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Op dit terrein is voor alle betrokken partijen – het VO inclusief – nog veel werk te verzetten. Gelukkig zijn inmiddels een aantal belangrijke eerste stappen gezet en bepaalde besluiten genomen. Zo heeft het VO kennisgenomen van de uitkomsten van het deelnemersonderzoek in 2023. Dit onderzoek ging over thema's zoals keuzevrijheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid, risicobereidheid en maatschappelijk verantwoord beleggen en vormt belangrijke input voor het nieuwe pensioencontract. Ook inzake datakwaliteit zijn belangrijke stappen gezet.

Verder hebben sociale partners inmiddels keuzes gemaakt inzake contractvorm, invaren en uitvoering van de toekomstige pensioenregeling. Met deze basis is veel duidelijkheid gecreëerd en kunnen verdere detailstappen nu verder uitgewerkt worden.

Het bestuur neemt het VO mee in de planning en het verdere besluitvormingsproces. In de periodieke overleggen tussen het bestuur en het VO komt het nieuwe pensioenstelsel en de stand van zaken structureel en specifiek aan de orde.

Het VO heeft bij het bestuur aangegeven de behoefte te hebben aan specifieke externe ondersteuning tijdens de looptijd van het voorbereidings- en besluitvormingstraject voor het Wtp-project. Vanaf medio 2023 heeft dit ook plaatsgevonden; we hebben Montae & Partners als externe adviseur geselecteerd. De ondersteuning richt zich met name op het voorbereiden van een evenwichtigheidskader dat op termijn kan ondersteunen bij het beoordelen van de adviesaanvraag inzake de Wtp en de daarbij behorende vraagstukken.

Het VO onderschrijft de stappen die het bestuur tot op heden heeft gezet en constateert een prettige samenwerking onder de 'co-creatie' gedachte.

Een ander belangrijk project in 2023 betrof de overgang van de aandelenportefeuille van BlackRock naar State Street, rekening houdend met de duurzaamheidsbenchmark die het pensioenfonds hiervoor heeft bepaald. Het VO is onder de indruk van de professionaliteit waarbij het bestuur en het bestuursbureau deze overgang hebben uitgevoerd en spreekt zijn waardering uit voor de vele uren die hierin zijn gestoken. Met de gewijzigde aandelenportefeuille heeft het pensioenfonds progressie laten zien op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Uitvoeringskosten

De kosten van het vermogensbeheer en de transactiekosten vertonen de laatste jaren een min of meer stabiel verloop, waarbij de uitzonderingen hierin verklaarbaar zijn vanuit het gekozen beleid (bijvoorbeeld door inzet van het pijngrensbeleid) of door eenmalige effecten (bijvoorbeeld de overgang naar een andere vermogensbeheerder voor aandelen). Het VO is van mening dat het bestuur kostenbewust opereert en constateert dat de kosten periodiek geanalyseerd worden ten opzichte van eventuele alternatieve aanbieders.

De kosten van pensioenbeheer nemen de laatste jaren toe. De gedwongen overgang van de pensioenuitvoeringsorganisatie TKP naar AZL heeft logischerwijs aanzienlijke eenmalige kosten met zich meegebracht. Maar ook de structurele kosten nemen toe. Enerzijds door de Wtp, maar in algemene zin ook door toegenomen compliance en andere formele vereisten die gesteld worden aan het fonds. Het VO constateert dat het bestuur hiervoor aandacht heeft, maar beperkt invloed kan uitoefenen op deze kosten.

Het bestuur heeft voorts de keuze gemaakt dat kwaliteit in het kader van doelstelling #4 ('Het zorgdragen voor een adequate uitvoering van de pensioenregeling') geld mag kosten. In algemene zin onderschrijft het VO deze visie, waarbij wel de opmerking gemaakt moet worden dat een periodieke kosten-baten afweging naar de mening van het VO hiervoor de basis moet blijven en dat het begrip kwaliteit nog verder gedefinieerd kan worden om deze doelstelling verder te objectiveren.

Over 2023 is het VO van mening dat het bestuur zich kostenbewust heeft opgesteld en dat de gemaakte kosten redelijk zijn.

Eindoordeel

Het VO oordeelt positief inzake het handelen van het bestuur met betrekking tot de in deze paragraaf beschreven thema's. Het VO is van mening dat het bestuur een consistent beleid heeft gevoerd en de belangen van alle bij het fonds betrokken belanghebbenden op een zorgvuldige en evenwichtige wijze heeft afgewogen.

Tot slot

Het VO dankt de leden van de raad van toezicht, het bestuur en de medewerkers van het bestuursbureau voor de prettige samenwerking. We hopen deze samenwerking het komende jaar te mogen continueren.

E.S. (Emiel) Ekamper (voorzitter)

A.F. (Erik) Elzinga

A.E.C. (Tom) Faas

Reactie van het bestuur

Het bestuur dankt het VO voor zijn verslag en oordeel over het handelen van het bestuur over het jaar 2023. Het Wtp-project vergt bijzondere aandacht en inspanning van alle betrokken gremia, waaronder het VO. Het bestuur waardeert het zeer dat het VO zijn rol in dit traject grondig voorbereidt en uitvoert. Het bestuur is met het VO van mening dat de onderlinge samenwerking prettig verloopt.

Het bestuur onderschrijft de constatering van het VO ten aanzien van de uitvoeringskosten. Het bestuur en het bestuursbureau blijven kritisch ten aanzien van deze kosten en zorgen voor besparingen waar mogelijk. Zo zijn de eenmalige kosten bij de overgang naar een nieuwe vermogensbeheerder voor aandelen aanzienlijk lager uitgevallen dan vooraf ingeschat dankzij een goede voorbereiding en de inzet van de nieuwe vermogensbeheerder en van een deskundige en ervaren medewerker.

Het VO geeft terecht aan dat ten aanzien van de uitvoeringskosten een periodieke kosten-batenafweging nodig blijft. Het bestuur is het daarmee eens en onderneemt actie als dat nodig is. Zo heeft het bestuur in 2023 de werkzaamheden ten aanzien van communicatie (nieuwsbrieven, webpagina) anders ingericht, waardoor de kwaliteit is verbeterd en de kosten zijn verlaagd. Het advies van het VO om het begrip 'kwaliteit' verder te definiëren zodat deze doelstelling objectiever beoordeeld kan worden neemt het bestuur ter harte.

Het bestuur dankt de leden van het VO voor hun inzet in 2023 en zet de prettige samenwerking met het VO graag voort in 2024.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming saldo; in duizenden euro)

Activa	2023	2022
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Vastgoedbeleggingen	235.596	184.459
Aandelen	955.300	875.767
Vastrentende waarden	903.660	807.089
Derivaten	40.696	77.544
Overige beleggingen	7.438	19.794
	2.142.690	1.964.653
Vorderingen en overlopende activa [2]	45.824	30.883
Liquide middelen [3]	620	1.146
Totaal activa	2.189.134	1.996.682

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2023	2022
Stichtingskapitaal en reserves [4]	524.025	625.724
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [5]	1.520.488	1.201.627
Overige technische voorzieningen [6]	2.607	5.289
	1.523.095	1.206.916
Kortlopende schulden en overlopende passiva [7]	142.014	164.042
Totaal passiva	2.189.134	1.996.682

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Baten	2023	2022
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [8]		
Directe beleggingsopbrengsten	-5.175	41.534
Indirecte beleggingsopbrengsten	217.414	-415.634
Kosten van vermogensbeheer	-2.566	-2.423 ³⁷⁾
	209.673	-376.523
Premiebijdragen van werkgever en werknemers [9]	46.513	36.985
Totaal baten	256.186	-339.538

³⁷⁾ De vergelijkende cijfers zijn aangepast a.g.v. de toebedeling van een deel van de pensioenuitvoerings- en administratiekosten aan kosten van vermogensbeheer.

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Lasten	2023	2022
Saldo van overdrachten van rechten [10]	15.750	0
Pensioenuitkeringen [11]	-55.735	-45.531
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [12]		
Wijziging rentecurve	-50.871	494.570
Benodigde interesttoevoeging	-47.051	8.311
Toevoeging pensioenopbouw	-35.815	-44.560
Binnenkomende waardeoverdrachten	-14.728	0
Uitgaande waardeoverdrachten	587	0
Toevoeging voorziening toekomstige kosten	-824	-1.012
Vrijval excassokosten	1.390	1.091
Uitkeringen	55.742	45.561
Actuarieel resultaat op sterfte	1.499	-857
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	407	-529
Actuarieel resultaat op mutaties	-141	-246
Toeslagverlening actieven	-87.269	-20.172
Toeslagverlening pensioengerechtigden	-110.855	-20.825
Toeslagverlening gewezen deelnemers	-29.673	-7.074
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	-1.380	-10.029
Overige mutaties technische voorzieningen	121	0
	-318.861	444.229
Mutatie overige technische voorzieningen [13]	2.682	10.951
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [14]	-1.824	-2.231 ³⁸⁾
Overige baten en lasten [15]	103	163
Totaal lasten	-357.885	407.581
Saldo van baten en lasten	-101.699	68.043

38) De vergelijkende cijfers zijn aangepast a.g.v. de toebedeling van een deel van de pensioenuitvoerings- en administratiekosten aan kosten van vermogensbeheer.

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Bestemming van het saldo

Algemene reserve

2023	2022
-101.699	68.043
-101.699	68.043

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2023	2022
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgever en werknemers	51.358	33.115
Overgenomen pensioenverplichtingen	16.677	328
Overige	0	162
	68.035	33.605
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-55.442	-45.492
Overgedragen pensioenverplichtingen	-943	0
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-2.468	-1.977
Overige	-197	-8
	-59.050	-47.477
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	-5.665	41.357
Verkopen en aflossingen beleggingen	2.787.432	1.220.682
Mutatie collateral	0	16.634
	2.781.767	1.278.673
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-2.779.267	-1.236.318
Kosten van vermogensbeheer	-2.566	-1.678
Mutatie collateral	-21.801	0
	-2.803.634	-1.237.996
Mutatie liquide middelen	-12.882	26.805
Saldo liquide middelen 1 januari	20.940	-5.865
Saldo liquide middelen 31 december	8.058	20.940
Specificatie liquide middelen 31 december		
Saldo liquide middelen 31 december	620	1.146
Saldo banken vermogensbeheerders (overige beleggingen)	7.438	19.794
	8.058	20.940

Toelichting op de jaarrekening

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Gasunie ('het fonds'), is statutair gevestigd te Groningen en is opgericht op 15 september 1965. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41009373.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de N.V. Nederlandse Gasunie en de aangesloten onderneming GasTerra B.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 18 juni 2024 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Dit kan zowel een actiefpost als een passiefpost zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Valutatermijntransacties worden gewaardeerd tegen de termijankoers die op de balansdatum geldt voor termijntransacties met een looptijd die gelijk is aan de resterende looptijd van het aangegane termijncontract. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2023	Gemiddeld 2023	31 december 2022	Gemiddeld 2022
USD	1,1036	1,0856	1,0675	1,0489
GBP	0,8668	0,8760	0,8852	0,8626
JPY	155,6500	148,2240	140,7980	143,0460
CHF	0,9287	0,9573	0,9859	1,0013
HKD	8,6249	8,4753	8,3256	8,2314

Schattingwijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende posten in de financiële opstelling. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

- Het fonds heeft het veronderstelde leeftijdsverschil tussen hoofd- en medeverzekerden gewijzigd. Voor mannelijke hoofdverzekerden is dit gewijzigd naar 2 jaar en 6 maanden (man ouder dan vrouw) en voor vrouwelijke hoofdverzekerden is dit gewijzigd naar 1 jaar en 7 maanden (vrouw jonger dan man). Deze aanpassing heeft een verhogend effect op de technische voorziening en resulteert in een last voor het fonds van 1.962.
- De opslag ter financiering van de éénmalige overlijdensuitkering is aangepast. Deze opslag is gedaald van 0,58% naar 0,53% opslag op de voorziening voor (tijdelijk) ouderdomspensioen. Deze aanpassing heeft een verlagend effect op de technische voorziening en resulteert in een baat voor het fonds van 579.

Het totale effect van de schattingswijzigingen bedraagt -1.383.

UFR-methode

De Commissie Parameters 2019 heeft een nieuwe UFR-methode geadviseerd. DNB maakt gebruik van de UFR methodiek bij het vaststellen van de rentetermijnstructuur. DNB heeft besloten de nieuwe methode in vier gelijke jaarlijkse stappen in te voeren. De eerste twee stappen hebben plaatsgevonden op 1 januari 2021 en 1 januari 2022. In 2023 is besloten de laatste 2 stappen in één keer door te voeren per 1 januari 2023. Door de per 1 januari 2023 gewijzigde UFR-methodiek, verschilt de technische voorziening op basis van de DNB-rentetermijnstructuur nauwelijks meer van die op basis van de zuivere marktrente. De laatste stap is in de jaarrekening 2023 verwerkt. Dit resulteerde in een stijging van de voorziening met 4.300.

Dekkingsgraden

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De reële dekkingsgraad is conform de definitie van het FTK gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van actuele waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van beleggingen in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde gebaseerd op periodieke door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt conform RJ610 geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers of afgegeven intrinsieke waarde. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbelegging per balansdatum.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum of afgegeven intrinsieke waarde. De marktwaarde van participaties in niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingsinstellingen zijn gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde beleggingsinstelling per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum of afgegeven intrinsieke waarde. De marktwaarde van participaties in niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingsinstellingen zijn gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde beleggingsinstelling per balansdatum.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

De belegging in DMFCO Hypotheken bestaat uit aan het pensioenfonds gealloceerde Nederlandse hypotheken, waarvan het onderpand Nederlandse woonhuizen betreft. De hypotheken worden gewaardeerd tegen marktwaarde, waarbij het vaststellen van deze marktwaarde zal geschieden op basis van recente transacties van of biedingen op hypothecaire vorderingen die soortgelijk zijn aan de aan het pensioenfonds gealloceerde hypotheken. Maandelijks wordt op een overeenkomstige wijze de marktwaarde van de hypothekenportefeuille bepaald. Indien de hiervoor benoemde transacties of biedingen niet voorhanden zijn zal de Netto Vermogenswaarde van de gealloceerde hypotheken berekend worden op basis van de waarderingsmethodiek. Deze methodiek gaat uit van het verdisconteren van de verwachte kasstromen tot aan renteherzieningsdatum. De disconteringsrente is gebaseerd op de relevante hypotheekrente, zoals die op dat moment voor nieuwe hypotheken door een aantal representatieve hypotheekaanbieders wordt verstrekt.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Het pensioenfonds belegt in valutaderivaten (fx forwards) en rentederivaten (interest rate swaps, swaptions). Indien beschikbaar wordt de reële waarde bepaald aan de hand van marktnoteringen, in andere gevallen wordt de waarde bepaald met behulp van waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

De lopende interest op derivaten wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van derivaten.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Indien geen marktwaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Securities lending

Het pensioenfonds is betrokken bij één of meer securities-lendingprogramma's, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities-lendingcontract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op actuele waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Vorderingen in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.230 zijn verantwoord onder de post vorderingen en overlopende activa.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Liquide middelen die gestort of ontvangen zijn uit hoofde van de Credit Support Annex (CSA) overeenkomsten ter dekking van de exposure op tegenpartijen vanuit ongerealiseerde resultaten uit derivatentransacties, worden verantwoord als collateral onder vorderingen en overlopende activa. Collateral wordt gewaardeerd op basis van de marktwaarde ultimo boekjaar volgens dezelfde waarderingsgrondslagen als welke gelden voor de overige liquide middelen.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-ante- condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De gehanteerde marktrente die gebaseerd is op de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB, rekening houdend met een looptijd van de uitkeringen. Ultimo 2023 is het contant maken met deze rentetermijnstructuur vergelijkbaar met het contant maken met een vaste rente van 2,34% over de hele looptijd (ultimo 2022: 2,61%).
- Overlevingstafels, te weten de AG-prognosetafels 2022 (startjaar 2024) (2022: AG-prognosetafels 2022 (startjaar 2023)) met toepassing van fondsspecifieke ervaringssterfte.
- Actieve deelnemers worden verondersteld een partner te hebben op de pensioendatum. Voor gewezen deelnemers wordt, afhankelijk van het van toepassing zijnde reglement, uitgegaan van bovenstaande veronderstelling dan wel de werkelijke burgerlijke staat. Er wordt verondersteld dat alle mannen 2 jaar en 6 maanden ouder zijn dan de vrouwelijke verzekerden en de vrouwen 1 jaar en 7 maanden jonger zijn dan de mannelijke verzekerden. Voor pensioengerechtigden wordt uitgegaan van de werkelijke burgerlijke staat.
- Ter financiering van een éénmalige overlijdensuitkering geldt een opslag van 0,53% op de contante waarde van het ouderdomspensioen, tijdelijk ouderdomspensioen, ongehuwden ouderdomspensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen.
- De uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld.
- Leeftijden worden in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld.
- Er is geen rekening gehouden met toekomstige toeslagen op pensioenaanspraken.
- Kostenopslag ter grootte van 2,5% (2022: 2,5%) van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Overige technische voorzieningen

De ziekenvoorziening is bestemd voor eventuele toekomstige premievrijstelling van per de balansdatum zieke deelnemers.

De voorziening is per de balansdatum gelijk aan het totaal van de verwachte toekomstige schadelasten voor de zieke deelnemers.

Deze voorziening wordt post voor post berekend waarbij deelnemers met een ziekteperiode van 42 weken of langer geacht worden arbeidsongeschikt te worden. Van deelnemers met een ziekteperiode van minder dan 42 weken wordt verwacht dat zij zullen reactiveren voor ingang van arbeidsongeschiktheid.

In de ziekenvoorziening wordt rekening gehouden met het arbeidsongeschiktheidspensioen en met de jaarlijkse stijging van de pensioengrondslag met de loonindex bij de vaststelling van de premievrijstelling.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op actuele waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Schulden in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.268 zijn verantwoord onder de post overige schulden en overlopende passiva.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar.

Grondslagen voor bepaling van saldo van baten en lasten

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in de staat van baten en lasten.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waarde wijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

Het bestuur streeft naar waardevastheid van de ingegane en premievrije pensioenaanspraken door middel van het verlenen van een jaarlijkse toeslag (indexatie). Maatstaf voor een eventuele toeslagverlening is de gemiddelde stijging van de consumentenprijsindex (CPI) voor alle huishoudens (afgeleid) over de maanden augustus, september en oktober zoals gepubliceerd door het CBS.

Voor alle deelnemers probeert het pensioenfonds de opgebouwde pensioenen te verhogen met de prijsontwikkeling. Het betreft een voorwaardelijke toeslagverlening die afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds verleend wordt. De toeslagen worden gefinancierd door overrendement.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 3,264% (2021: 0,486% negatief), op basis van de éénjaarsrente van de DNB- curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds. Het effect van de aanpassing sterftekansen valt ook in deze categorie, maar kan voor beter inzicht separaat worden opgenomen.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen pensioenfonds tarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2022	Aankopen/ Verstrekingen	Verkopen aflossingen	Her- waarde- ringen	Overige mutaties	Stand ultimo 2023
Vastgoedbeleggingen	184.459	59.731	-14.884	6.290	0	235.596
Aandelen	875.767	1.233.641	-1.296.409	142.301	0	955.300
Vastrentende waarden	807.089	1.272.549	-1.216.220	37.285	2.957	903.660
Derivaten	-48.964	5.115	-47.273	31.382	-3.867	-63.607
Overige beleggingen	19.794	0	0	0	-12.356	7.438
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	1.838.145	2.571.036	-2.574.786	217.258	-13.266	2.038.387
Schuldpositie derivaten (passiva zijde)	126.508					104.303
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	1.964.653					2.142.690

De hoogte van de aan- en verkopen onder de aandelen worden voornamelijk verklaard door de transitie van BlackRock naar State Street in het 3e kwartaal 2023.

Overige mutaties betreffen voor vastgoed een reallocatie, voor vastrentende waarden en derivaten de mutatie van de opgelopen rente en voor overige beleggingen de mutatie van de liquide middelen op de beleggingsrekeningen.

Categorie	Stand ultimo 2021	Aankopen/ Verstrekk- ingen	Verkopen aflossingen	Her- waarde- ringen	Overige mutaties	Stand ultimo 2022
Vastgoedbeleggingen	213.756	20.845	-8.171	-41.971	0	184.459
Aandelen	1.090.442	188	-85.017	-129.846	0	875.767
Vastrentende waarden	875.301	1.201.373	-1.212.860	-56.725	0	807.089
Derivaten	28.232	15.398	95.299	-187.893	0	-48.964
Overige beleggingen	-6.759	0	0	0	26.553	19.794
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	2.200.972	1.237.804	-1.210.749	-416.435	26.553	1.838.145
Schuldpositie derivaten (passiva zijde)	25.033					126.508
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	2.226.005					1.964.653

Overige mutaties betreffen voor overige beleggingen de mutatie van de liquide middelen op de beleggingsrekeningen.

	31-12-2023	31-12-2022
	€	€
Vastgoedbeleggingen		
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beursgenoteerde en nietbeursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	235.596	184.459

Ultimo boekjaar 2023 en/of 2022 bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2023		2022	
	€	%	€	%
Achmea Dutch Residential Fund	22.299	9,5	24.897	13,5
Altera Vastgoed Woningen	39.395	16,7	43.393	23,5
CBRE Residential FGR	40.346	17,1	45.478	24,7
Vonovia SE	16.089	6,8	9.664	5,2
	118.129	50,1	123.432	66,9

	31-12-2023	31-12-2022
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	955.300	875.767

Ultimo boekjaar 2023 en/of 2022 bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2023		2022	
	€	%	€	%
BlackRock Funds	0	0,0	875.767	100,0

In de aandelenportefeuille heeft er eind 3e kwartaal 2023 een transitie plaatsgevonden van BlackRock naar State Street.

	31-12-2023	31-12-2022
	€	€
Vastrentende waarden		
(Staats)obligaties	472.212	405.607
Hypothecaire obligaties	2.218	2.610
Hypotheke (DMFCO)	97.933	92.229
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	213.921	198.551
Geldmarktfondsen	117.376	108.092
	903.660	807.089

Ultimo boekjaar 2023 en/of 2022 bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2023		2022	
	€	%	€	%
US staatsobligaties	142.064	15,7	148.215	18,4
Euro staatsobligaties	293.375	32,5	340.678	42,2
BlackRock ICS Euro Liq.fund	75.304	8,3	108.083	13,4
NN Euro Credit Fund	115.988	12,8	106.322	13,2
Hypotheke (DMFCO)	97.933	10,8	92.229	11,4
	724.664	80,2	795.527	98,6

Derivaten

	Activa	Passiva	Stand ultimo 2023
Rentederivaten	31.734	103.862	-72.128
Valutaderivaten	8.947	379	8.568
Aandelen derivaten	16	0	16
Overige derivaten	0	63	-63
	40.697	104.304	-63.607

	Activa	Passiva	Stand ultimo 2022
Rentederivaten	57.113	125.395	-68.282
Valutaderivaten	20.432	1.078	19.354
Overige derivaten	0	35	-35
	77.545	126.508	-48.963

Het pensioenfonds heeft eind 2023 € 29,1 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquiditeiten waarvan € 2,0 miljoen pending (eind 2022: € 34,2 miljoen waarvan € 0,7 miljoen pending) en € 2,8 miljoen in de vorm van (staats) obligaties waarvan € 0,2 miljoen pending als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten (eind 2022: € 1,2 miljoen). Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Het pensioenfonds heeft eind 2023 € 45,4 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van liquiditeiten waarvan € 4,9 miljoen pending (eind 2022: € 25,0 miljoen) en € 86,9 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van (staats) obligaties waarvan € 4,1 miljoen pending (eind 2022: € 86,7 miljoen) en € 33,4 miljoen initial margin als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van derivaten. De verstrekte (staats) obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden.

Securities lending

Naar aanleiding van de transitie van BlackRock naar State Street is er ultimo 2023 geen sprake van securities lending. Ultimo 2022 was er voor een bedrag van € 41,7 miljoen aan aandelen uitgeleend. Hiervoor was een collateral ontvangen van € 42,9 miljoen.

Methodiek bepaling marktwaarde

In onderstaande tabel is aangegeven op welke manier de marktwaarden zijn afgeleid.

	Level 1 Directe markt notering	Level 2 Onaf hankelijke taxaties	Level 3 Netto contante waarde	Level 4 Andere methode	Stand ultimo 2023
Per 31 december 2023					
Categorie					
Vastgoedbeleggingen	133.556	0	0	102.040	235.596
Aandelen	955.300	0	0	0	955.300
Vastrentende waarden	805.727	0	0	97.933	903.660
Derivaten	0	0	-63.623	16	-63.607
Overige	0	0	0	7.438	7.438
Totaal belegd vermogen	1.894.583	0	-63.623	207.427	2.038.387

Per 31 december 2022	Level 1 Directe markt notering	Level 2 Onaf- hankelijke taxaties	Level 3 Netto contante waarde	Level 4 Andere methode	Stand ultimo 2022
Categorie					
Vastgoedbeleggingen	70.651	0	0	113.808	184.459
Aandelen	875.767	0	0	0	875.767
Vastrentende waarden	714.852	0	0	92.237	807.089
Derivaten	0	0	-48.964	0	-48.964
Overige	0	0	0	19.794	19.794
Totaal belegd vermogen	1.661.270	0	-48.964	225.839	1.838.145

	2023	2022
[2] Vorderingen en overlopende activa		
Te vorderen dividend	1.287	201
Te vorderen dividendbelasting	1.201	735
Vorderingen uit hoofde van effectentransacties	1	980
Collateral	40.450	24.970
Subtotaal: beleggingsdebiteuren	42.939	26.886
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	306	0
Vorderingen op ondernemingen	2.452	3.899
Uitkeringen	74	62
Banken	23	0
Overige debiteuren	30	36
Totaal vorderingen en overlopende activa	45.824	30.883
In boekjaar 2022 is de verwerking van waardeoverdrachten opgeschort in verband met de transitie van de pensioenadministratie van TKP naar AZL. Hierdoor zijn in 2022 geen waardeoverdrachten afgerond. Het waardeoverdrachtproces is in 2023 weer hervat. Alle vorderingen en overlopende activa hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.		
[3] Liquide middelen		
ING Bank N.V.	620	1.146
	620	1.146

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het fonds. Ze zijn onmiddellijk opeisbaar, dan wel hebben een looptijd korter dan twaalf maanden.

Er is geen intraday kredietfaciliteit overeen gekomen met ING Bank B.V.

Passiva	2023		2022	
[4] Stichtingskapitaal en reserves				
Algemene reserve				
Stand per 1 januari	625.724		557.681	
Saldobestemming boekjaar	-101.699		68.043	
Stand per 31 december	524.025		625.724	
Totaal eigen vermogen ³⁹⁾	524.025		625.724	
Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt	65.367	104,3%	49.992	104,3%
Het vereist eigen vermogen bedraagt	389.461	125,6%	301.200	125,0%
De dekkingsgraad is		134,4%		151,8%
De beleidsdekkingsgraad is		133,9%		144,3%
De vermogenspositie van het fonds per ultimo boekjaar kan worden gekarakteriseerd als voldoende, omdat de beleidsdekkingsgraad per ultimo boekjaar van 133,9% hoger is dan de dekkingsgraad behorende bij het vereist eigen vermogen (VEV) van 125,6%. Het vereist vermogen is te beschouwen als de wettelijk vereiste solvabiliteitsmarge. Ultimo 2023 is het stichtingskapitaal vermeerderd met de algemene reserve van het fonds is hoger dan het minimaal vereist eigen vermogen. Herstelplan Het fonds is sinds eind 2021 uit herstel. Daarmee vervalt de verplichting om een herstelplan op te stellen.				

39) De totstandkoming van de verdeling wordt toegelicht in de grondslagen.

	2023	2022
Technische voorzieningen		
[5] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Stand per 1 januari	1.201.627	1.645.856
Mutatie via staat van baten en lasten	318.861	-444.229
Stand per 31 december	1.520.488	1.201.627
Ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Stand per 1 januari	1.201.627	1.645.856
Wijziging rentecurve	50.871	-494.570
Benodigde intresttoevoeging	47.051	-8.311
Toevoeging pensioenopbouw	35.815	44.560
Binnenkomende waardeoverdrachten	14.728	0
Uitgaande waardeoverdrachten	-587	0
Toevoeging voorziening toekomstige kosten	824	1.012
Vrijval excassokosten	-1.390	-1.091
Uitkeringen	-55.742	-45.561
Actuarieel resultaat op sterfte	-1.499	857
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	-407	529
Actuarieel resultaat op mutaties	141	246
Toeslagverlening actieven	87.269	20.172
Toeslagverlening pensioengerechtigden	110.855	20.825
Toeslagverlening gewezen deelnemers	29.673	7.074
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	1.380	10.029
Overige mutaties technische voorzieningen	-121	0
Stand per 31 december	1.520.488	1.201.627

De toename van de technische voorziening voor risico fonds over boekjaar 2023 bedraagt 318.861.

Het verloop van de technische voorziening voor risico fonds is geanalyseerd op basis van de rentecurve ultimo 2022 en de daaruit afgeleide forwardcurve. Voor het verloop geldt dat de per 1 januari 2023 gewijzigde UFR-methodiek dus geen invloed heeft op de omvang van de mutaties die gedurende het jaar plaatsvinden. Het effect van deze wijziging vindt plaats per einde 2023 en is verantwoord onder de post 'Wijziging rentecurve'.

De benodigde intresttoevoeging is gebaseerd op de 1-jaarsrente van 3,264% (2022: 0,486% negatief) uit de DNB-rentetermijnstructuur primo boekjaar.

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

De toeslagverlening bestaat uit de toeslag per 1-1-2023 ad 16,1% en een inhaaltoeslag van 2,4%. In totaliteit stijgt de voorziening hierdoor met 227.797.

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds naar type deelnemer is als volgt opgebouwd

	Voor- ziening	Aantal 2023	Voor- ziening	Aantal 2022
Actieve deelnemers	628.158	2.016	490.226	1.752
Gewezen deelnemers met premievrije aanspraken	190.600	738	158.343	737
Pensioengerechtigden	701.730	1.731	553.058	1.712
	1.520.488	4.485	1.201.627	4.201

	2023	2022
[6] Overige technische voorzieningen		
<i>Ziekenvoorziening</i>		
Stand per 1 januari	5.289	16.240
Mutatie	-2.682	-10.951
Stand per 31 december	2.607	5.289
De ziekenvoorziening is in 2023 gedaald van 5.289 naar 2.607. Dit betreft de voorziening voor deelnemers die langer dan 42 weken ziek zijn maar nog niet arbeidsongeschikt. Het aantal zieke deelnemers is in 2023 gedaald van 16 naar 5. De samenstelling van de deelnemers in het bestand is echter wel behoorlijk gewijzigd.		
Totaal technische voorzieningen	1.523.095	1.206.916
[7] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Schulden uit hoofde van derivaten	104.303	126.508
Schulden uit hoofde van effectentransacties	4.993	1.538
Schulden uit hoofde van ontvangen collateral	27.143	33.464
Subtotaal	136.439	161.510
Belastingen en sociale premies	1.346	1.053
Schuld aan onderneming	3.409	0
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	507	1.018
Uitkeringen	0	132
Nog te muteren waardeoverdrachten	313	329
	142.014	164.042

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen en activa

Contracten

Er zijn meerjarige contracten afgesloten met de vermogensbeheerder en administrateur die jaarlijks opzegbaar zijn. De verwachte kosten 2024 liggen in lijn met 2023.

Niet uit de balans blijkend recht

Het fonds heeft eind 2023 € 29,1 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquiditeiten waarvan € 2,0 miljoen pending (eind 2022: € 34,2 miljoen waarvan € 0,7 miljoen pending) en € 2,8 miljoen in de vorm van (staats) obligaties waarvan € 0,2 miljoen pending als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten (eind 2022: € 1,2 miljoen). Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Het fonds heeft eind 2023 € 45,4 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van liquiditeiten waarvan € 4,9 miljoen pendine (eind 2022: € 25,0 miljoen) en € 86,9 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van (staats) obligaties waarvan € 4,1 miljoen pending (eind 2022: € 86,7 miljoen) en € 33,4 miljoen initial margin als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van derivaten. De verstrekte (staats) obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Gebeurtenissen na balansdatum

Toeslag 2024

Ultimo 2023 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 133,9%. De gemiddelde stijging van de prijzen in de maanden augustus tot en met oktober in 2023 ten opzichte van diezelfde periode in 2022 was negatief, -0,6%. Het bestuur heeft daarom besloten om geen toeslag te verlenen per 1 januari 2024 (over het jaar 2023). De inflatie van -0,6% moeten we in de toekomst verwerken in de pensioenen.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2023	2022
[8] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen		
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoedbeleggingen	5.138	5.230
Aandelen	5.161	3
Vastrentende waarden	4.805	877
Derivaten	-21.248	35.658
Overige beleggingen	0	7
Subtotaal	-6.144	41.775
Intrest banken vermogensbeheer	930	-241
Intrest waardeoverdrachten	39	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	-5.175	41.534
De directe beleggingsopbrengsten inzake aandelen zijn flink toegenomen in 2023 omdat er sinds de overgang van BlackRock naar State Street meer in discretionaire beleggingen in aandelen wordt belegd waar dividend wordt uitgekeerd i.p.v. in aandelen beleggingsfondsen voorheen.		
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Herwaarderingen</i>		
Vastgoedbeleggingen	6.290	-41.971
Aandelen	142.301	-129.846
Vastrentende waarden	37.285	-56.725
Derivaten	31.382	-187.893
Overige beleggingen	156	801
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	217.414	-415.634

	2023	2022
<i>Kosten van vermogensbeheer</i>		
Vastgoedbeleggingen	-161	-123
Aandelen	-294	-434
Vastrentende waarden	-704	-694
Derivaten	-79	-105
Overige beleggingen	-70	-95
(overige) Kosten van vermogensbeheer	-377	-224
Transactiekosten	0	0
Subtotaal kosten vermogensbeheer	-1.685	-1.675
Toerekening van deel kosten pensioenbeheer	-881	-748 ⁴⁰⁾
Totaal kosten vermogensbeheer	-2.566	-2.423
De directe kosten vermogensbeheer omvatten de zichtbare ('directe') kosten die het fonds op factuurbasis betaalt. De kosten zijn, indien mogelijk, toegerekend aan de verschillende beleggingscategorieën. De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten en deels verrekend in de aan- en verkoopprijzen.		
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	209.673	-376.523
[9] Premiebijdragen van werkgever en werknemers		
Pensioenpremie werkgever	43.121	34.141
Pensioenpremie werknemers	3.392	2.844
	46.513	36.985
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
– Reguliere pensioenpremie	46.341	36.806
– Premie ANW	172	179
	46.513	36.985

40) De vergelijkende cijfers zijn aangepast a.g.v. de toedeling van een deel van de pensioenuitvoerings- en administratiekosten aan kosten van vermogensbeheer.

	2023	2022
De premiebijdragen van werkgever en werknemers bedragen in totaal 27,6% (2022: 27,6%) van het gemaximeerde pensioengevende salaris. Daarnaast betalen de deelnemers 6% over het pensioengevend salaris boven het grensbedrag van € 115.254 (2022: € 102.942). De reguliere pensioenpremie is fors gestegen door de toename van het aantal actieve deelnemers. De aan het boekjaar toe te rekenen reguliere feitelijke premie is als bate verantwoord.		
Feitelijke premie	46.341	36.806
Kostendeekkende premie	47.250	56.845
Gedempte kostendeekkende premie	39.687	30.148
De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	36.467	45.393
– Opslag in stand houden vereist vermogen	9.117	10.259
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.666	1.193
	47.250	56.845
De gedempte kostendeekkende premie is als volgt opgebouwd:		
– Actuarieel benodigd	22.843	17.839
– Opslag in stand houden vereist vermogen	5.711	4.032
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.666	1.193
– Voorwaarelijke componenten	9.467	7.084
	39.687	30.148
De feitelijke premie is als volgt opgebouwd:		
– Reguliere opbouw (excl. ANW premie)	46.341	36.806
	46.341	36.806
De feitelijke premie is hoger dan de gedempte kostendeekkende premie. Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de wettelijke vereisten.		

	2023	2022
[10] Saldo van overdrachten van rechten ⁴¹⁾		
Overgenomen pensioenverplichtingen	16.677	0
Overgedragen pensioenverplichtingen	-927	0
	15.750	0
[11] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-45.408	-37.094
Partnerpensioen	-9.551	-7.584
Wezenpensioen	-129	-119
Arbeidsongeschiktheidspensioen	-461	-311
Anw-aanvulling	-177	-160
Overige uitkeringen	147	-147
Subtotaal	-55.579	-45.415
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-14	-8
Overlijdensuitkeringen	-142	-108
Subtotaal	-156	-116
Totaal pensioenuitkeringen	-55.735	-45.531
[12] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	-318.861	444.229
[13] Mutatie overige technische voorziening	2.682	10.951

41) In boekjaar 2022 is de verwerking van waardeoverdrachten opgeschort in verband met de transitie van de pensioenadministratie van TKP naar AZL. Hierdoor zijn in 2022 geen waardeoverdrachten afgerond en is het saldo op waardeoverdrachten gelijk aan 0. Het waardeoverdrachtproces is weer hervat.

	2023	2022
[14] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten ⁴²⁾		
Administratiekosten	-818	-763
Transitiekosten ⁴³⁾	0	-652
Governance		
– Bestuurskosten ⁴⁴⁾	-1.061	-902
– Beleggingscommissie	-28	-23
– Kosten governance organen (RvT & VO)	-57	-52
– Interne audit, actuariële functie en risicobeheer	-10	-9
Controlekosten		
– Accountant		
• Controle van de jaarrekening en DNB-jaarstaten ⁴⁵⁾	-54	-55
• Andere controleopdrachten m.b.t. transitie	0	-24
– Actuaris		
• Uitvoering jaarwerk	-8	-6
• Certificering jaarwerk	-29	-29
Avieskosten		
– Actuarieel advies	-146	-114
– Wtp	-160	0
– Overige advieskosten	-91	-124
Overige kosten		
– Contributies en bijdragen	-155	-126
– Communicatie	-68	-80
– Overige kosten	-20	-20
Subtotaal	-2.705	-2.979
Toerekening aan vermogensbeheer ⁴⁶⁾	881	748
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.824	-2.231

42) De vergelijkende cijfers zijn aangepast a.g.v. een iets andere en uitgebreidere indeling van de kosten.

43) Dit betreft eenmalige kosten voor de transitie bij de nieuwe uitvoerder.

44) Dit betreft vergoedingen bestuur (-10; 2022: -9), overige bestuurskosten (0; 2022: -10), bestuursbureau (-990; 2022: -762), vergaderkosten (-20; 2022: -60), aansprakelijkheidsverzekering (-35; 2022: -35) en opleidingen (-6; 2022: -26).

45) De kosten zijn toegerekend aan het boekjaar (-54; 2022: -55) met een eventuele afrekening (0; 2022: 0) van het voorgaande boekjaar.

46) De vergelijkende cijfers zijn aangepast a.g.v. de toedeling van een deel van de pensioenuitvoerings- en administratiekosten aan kosten van vermogensbeheer.

	2022	2021
[15] Overige baten en lasten	103	163
Saldo van baten en lasten	-101.699	68.043

	2023	2022
Actuariële analyse van het saldo		
Beleggingsopbrengsten	162.622	-367.464
Wijziging rentetermijnstructuur	-50.913	497.371
Premies en koopsommen	8.208	-9.780
Waardeoverdrachten	1.609	0
Kosten	1.232	-695
Uitkeringen	7	30
Kanssystemen:		
– Sterfte	1.499	-857
– Arbeidsongeschiktheid	407	-529
– Reguliere mutaties	-141	-246
Toeslagverlening	-227.797	-48.071
Wijziging actuariële grondslagen	-1.383	-10.171
Incidentele mutaties voorziening	2.848	8.292
Overige oorzaken	103	163
	-101.699	68.043

Personeel

Gedurende het boekjaar 2023 had Stichting Pensioenfonds Gasunie geen personeelsleden in dienst. De werkzaamheden worden verricht door vijf werknemers die in dienst zijn van N.V. Nederlandse Gasunie (Bestuursbureau).

Dwangsommen en boetes

In het verslagjaar zijn door de toezichthouders geen dwangsommen en/of boetes opgelegd.

Bezoldiging bestuursleden, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan

Gedurende het boekjaar 2023 zijn de volgende vergoedingen betaald.

Betaalde vergoedingen bestuur, RvT en VO	2023	2022
Bestuursvergoedingen	10	9
Vergoedingen Raad van Toezicht	55	50
Vergoedingen Verantwoordingsorgaan ⁴⁷⁾	2	2
Totaal	67	61

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

⁴⁷⁾ Alleen een pensioengerechtigd lid ontvangt een kostenvergoeding.

Resultaatbestemming

Bepalingen omtrent de resultaatbestemming

Het negatieve saldo van de staat van baten en lasten van 101.699 (2022: positief saldo 68.043) is onttrokken aan de Algemene reserve.

	2023	2022
	x € 1.000	x € 1.000
Algemene reserve	-101.699	68.043
	-101.699	68.043

Risicoparagraaf

(bedragen in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is, wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2023 van 125,6% en 2022 van 125,0%.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat bij de procentuele buffers rekening gehouden wordt met de veronderstelde positieve samenhang (correlatie) tussen renterisico, aandelen- en vastgoedrisico en kredietrisico. Daarnaast wordt rekening gehouden met het gegeven dat niet alle risico's zich tegelijk zullen manifesteren (diversificatie).

	2023		2022	
	€	%	€	%
Op basis van strategische beleggingsmix				
Renterisico (S1)	78.350	2,8	69.705	3,3
Aandelen- en vastgoedrisico (S2)	313.103	19,0	247.318	19,3
Valutarisico (S3)	114.615	2,2	64.502	1,1
Grondstoffenrisico (S4)	50.208	0,4	39.594	0,4
Kredietrisico (S5)	26.300	0,9	13.105	0,6
Verzekeringstechnisch risico (S6)	40.628	0,3	32.136	0,3
Concentratierisico (S8)	0	0,0	0	0,0
Actief beheer risico (S10)	0	0,0	0	0,0
Diversificatie- en correlatie-effect	-233.743		-165.160	
Vereist eigen vermogen voor risico fonds (strategisch)	389.461	25,6	301.200	25,0
Actuele dekkingsgraad		134,4%		151,8%
Beleidsdekkingsgraad		133,9%		144,3%
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,3%		104,3%
Feitelijk vereiste dekkingsgraad		126,0%		125,1%
Strategisch vereiste dekkingsgraad		125,6%		125,0%

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is per 31 december 2023 hoger dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor de vermogenspositie van het pensioenfonds gekarakteriseerd kan worden als voldoende.

Ultimo boekjaar 2023 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 133,9%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2022 van 144,3%, is de beleidsdekkingsgraad afgenomen met 10,4%-punt.

Deze afname is voornamelijk het gevolg van de toeslagverlening in 2023. Naast het feit dat deze toeslagverlening direct impact op de aanwezige dekkingsgraad heeft (daling van de aanwezige dekkingsgraad van 24,1%) werkt dit dus ook door in de 12-maandsgemiddelde beleidsdekkingsgraad.

Aansluiting beleggingen tussen de jaarrekening en de Risicoparagraaf o.b.v. look through:

	Stand ultimo 2023		Stand ultimo 2022	
	Voor look-through (conform jaar-rekening)	Na look-through (conform risico-paragraaf)	Voor look-through (conform jaar-rekening)	Na look-through (conform risico-paragraaf)
Vastgoedbeleggingen	235.596	235.596	184.459	208.054
Aandelen	955.300	955.300	875.767	847.669
Vastrentende waarden	903.660	901.720	807.089	806.719
Derivaten	-63.607	-64.208	-48.964	-49.829
Overige beleggingen	7.438	9.979	19.794	25.532
Totaal	2.038.387	2.038.387	1.838.145	1.838.145

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor beleggingen. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 18,5 (2022: 14,1).

Duratie van de pensioenverplichtingen 16,6 (2022: 16,8).

Het pensioenfonds dekt strategisch 50,0% van het renterisico af op basis van de swapcurve. Onder het Financieel Toetsingskader dient te worden uitgegaan van de DNB-methodiek voor de berekening van het renterisico. Het renterisico wordt daarbij vastgesteld door middel van looptijdafhankelijke renteschokken die worden toegepast op de DNB-rentetermijnstructuur (inclusief UFR). Dit wijkt aldus af van hoe het Pensioenfonds de (strategische) afdekking in de praktijk vormgeeft.

De strategische renteafdekking van 50,0% op basis van de swapcurve is eind 2023 equivalent met een renteafdekking van 50,2% op basis van de DNB-methodiek. De feitelijke renteafdekking op basis van de DNB-methodiek bedraagt 48,1% eind 2023.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijke renterisico bedraagt 81.756 (3,0%) en voor het strategisch renterisico 78.350 (2,8%).

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en alternatieve beleggingen in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2023		2022	
	€	%	€	%
<i>Verdeling aandelen en vastgoed per categorie:</i>				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	1.112.915	93,5	958.958	90,8
Opkomende markten (Emerging markets)	77.981	6,5	96.765	9,2
	1.190.896	100,0	1.055.723	100,0

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch aandelen- en vastgoedrisico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 319.173 (19,3%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 313.103 (19,0%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl veel van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om een gedeelte van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

Totaal beleggingen

2023				
	Totaal voor afdekking	Afdekking valuta- derivaten	Netto positie na afdekking	
	€	€	€	%
Euro	950.901 ⁴⁸⁾	343.399	1.294.300	63,5
Amerikaanse dollar	735.633	-281.841	453.792	22,3
Britse pond	41.352	-20.241	21.111	1,0
Japanse yen	65.463	-32.758	32.705	1,6
Zwitserse frank	42.099	0	42.099	2,1
Hong Kong dollar	26.470	0	26.470	1,3
Overige	167.910	0	167.910	8,2
	2.029.828	8.559	2.038.387	100,0

Totaal beleggingen

2022				
	Totaal voor afdekking	Afdekking valuta- derivaten	Netto positie na afdekking	
	€	€	€	%
Euro	847.272 ⁴⁹⁾	520.847	1.368.119	74,5
Amerikaanse dollar	644.799	-416.799	228.000	12,4
Britse pond	36.741	-30.525	6.216	0,3
Japanse yen	64.091	-54.166	9.925	0,5
Zwitserse frank	34.954	0	34.954	1,9
Hong Kong dollar	33.009	0	33.009	1,8
Overige	157.922	0	157.922	8,6
	1.818.788	19.357	1.838.145	100,0

Derivaten

Binnen aandelen en onroerend goed wordt een gedeelte van de belangen belegd in buitenlandse valuta waarvan een gedeelte niet afgedekt wordt. Door middel van valutaderivaten wordt het valutarisico in US Dollars, Japanse Yen en Britse Pond voor 50% afgedekt. In 2023 is het afdekkingspercentage terug gebracht van 80% naar 50%. De overige valutarisico's worden niet afgedekt omdat dit niet kostenefficiënt mogelijk is. Vanwege redenen van diversificatie wordt het valutarisico van de grondstoffenportefeuille ook niet afgedekt.

48) Procentueel deel Euro beleggingen vóór afdekking met valutaderivaten: 46,8%

49) Procentueel deel Euro beleggingen vóór afdekking met valutaderivaten: 45,7%

Indien de afrekening van deze transacties op 31 december 2023 zou hebben plaatsgevonden dan zou het af te rekenen bedrag € 8.568 hoger uitvallen dan de aankoopwaarde (2022: € 19.357 hoger).

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valutarisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valutarisico bedraagt 114.230 (2,2%) en voor het strategisch valutarisico 114.615 (2,2%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt in grondstoffen (commodities) en loopt het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt. In het standaardmodel is een berekening van de gevoeligheid van het eigen vermogen voor grondstoffen voorgeschreven. Het grondstoffenrisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in grondstoffen van 30%.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk grondstoffenrisico bedraagt 45.102 (0,3%) en voor het strategisch grondstoffenrisico 50.208 (0,4%).

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentendewaardenportefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' of 'geen rating' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd.

	2023		2022	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	377.045	41,8	427.930	53,1
AA	257.370	28,5	184.087	22,8
A	95.337	10,6	92.286	11,4
BBB	51.980	5,8	58.063	7,2
Lager dan BBB	2.280	0,2	829	0,1
Geen rating	117.708	13,1	43.524	5,4
	901.720	100,0	806.719	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd tot 1 jaar	426.561	47,3	521.881	64,6
Resterende looptijd van 1 tot 10 jaar	200.556	22,2	166.625	20,7
Resterende looptijd van 10 tot 20 jaar	100.001	11,1	51.347	6,4
Resterende looptijd vanaf 20 jaar	174.602	19,4	66.866	8,3
	901.720	100,0	806.719	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentendewaardenportefeuille. Naarmate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 26.204 (0,9%) en voor het strategisch kredietrisico van 26.300 (0,9%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnisch risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevensrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt 40.628 (0,3%) en voor het strategisch valutarisico 40.628 (0,3%)

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.

De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd

Ultimo 2023 en/of 2022 zijn de volgende beleggingscategorieën met 2% of meer van het balanstotaal aanwezig:

	2023		2022	
	€	%	€	%
Vastgoedbeleggingen				
CBRE Group Inc.	40.346	1,9	45.478	2,3
Altera Vastgoed	39.395	1,8	43.393	2,2
Aandelen				
BlackRock beleggingsfondsen	0	0,0	850.410	42,6
Apple Inc	42.535	1,9	0	0,0
Vastrentende waarden				
US Staatobligaties	142.064	6,6	148.215	7,4
Euro staatsobligaties	293.375	13,6	190.750	9,6
Hypotheken (DMFCO)	97.933	4,5	92.229	4,6
NN Euro Credit Fund	115.988	5,4	106.322	5,3
BlackRock ICS Euro Liq.fund	75.304	3,5	108.083	5,4
	1.717.170	79,5	1.584.880	79,4
Totale beleggingsportefeuille				
<i>Verdeling beleggingen per regio:</i>				
Europa EU	979.006	48,0	853.810	46,4
Europa niet EU	130.500	6,4	118.831	6,5
Midden- en Zuid-Amerika	15.778	0,8	16.956	0,9
Noord-Amerika	787.221	38,6	685.635	37,3
Azië ex Japan	59.478	2,9	76.842	4,2
Pacific	123.125	6,0	124.265	6,8
Overige	7.487	0,4	11.635	0,6
Derivaten	-64.208	-3,1	-49.829	-2,7
	2.038.387	100,0	1.838.145	100,0

Hoogte buffer

In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor concentratierisico (S8) gelijkgesteld aan 0%. Dit is gebaseerd op de veronderstelling dat een pensioenfonds een dusdanig gediversificeerde portefeuille aanhoudt dat het concentratierisico niet materieel is voor de vaststelling van het vereist eigen vermogen.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds wordt hiervoor geen buffer aangehouden.

Diversificatie- en correlatie-effect

Bij de becijfering van het totale vereist eigen vermogen dient gebruikt gemaakt te worden van de wortelformule. Hierdoor is het totale vereist eigen vermogen kleiner dan de optelsom van de afzonderlijke buffers. In de wortelformule wordt namelijk verondersteld dat niet alle risico's zich op hetzelfde moment zullen voordoen (diversificatie). Wel wordt uitgegaan van een positieve samenhang (correlatie) tussen het renterisico, het aandelen- en vastgoedrisico en het kredietrisico. Per saldo heeft dit een risico-verlagend effect. Bij het pensioenfonds is dit voor de feitelijke beleggingsportefeuille eind 2023 -230.951 en voor de strategische beleggingsportefeuille -233.743.

Groningen, 18 juni 2024

J. (Joost) Hooghiem (voorzitter)

A.J. (Ale Jan) Algra

A.J. (Adriaan) den Herder

J.S. (Johan) Douma (secretaris)

A.C.M. (Sandra) Melman

F.F. (Flip) van Koten

C.D. (Dick) Vermeulen

B.K. (Britta) van Boven

Overige gegevens

Statutaire bepalingen van resultaatbestemming

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het voorstel voor de resultaatbestemming 2023 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Gasunie te Groningen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Gasunie, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 20.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1.000.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuariel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Gasunie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangevane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen toereikend zijn.

Apeldoorn, 18 juni 2024

drs. J.L.A. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Gasunie

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2023 van Stichting Pensioenfonds Gasunie te Groningen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Gasunie per 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2023;
- de staat van baten en lasten over 2023;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen.

Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Gasunie (hierna: het pensioenfonds) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds Gasunie voert als ondernemingspensioenfonds de pensioenregeling uit voor de (oud) medewerkers van Gasunie en Gasterra. Het vermogensbeheer en pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners (AZL respectievelijk Caceis).

Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€20 miljoen (2022: €18,3 miljoen)
Toegepaste benchmark	1% van het pensioenvermogen per 31 december 2023, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1,0% van het pensioenvermogen. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van 2022.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven €1.000.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een ondernemingspensioenfonds. Wij hebben in het opdrachtteam specialisten opgenomen op het gebied van IT audit. Daarnaast hebben wij eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering derivaten.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controleaanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij verwijzen naar hoofdstuk 4 'integraal risicomanagement' van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode, klokkenluidersregeling en de incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Zoals in al onze controles, houden wij rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken, aangezien dit risico in alle organisaties aanwezig is. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht in de grondslagen in de jaarrekening, waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'. Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties, waaronder die met verbonden partijen.

Wij hebben geen frauderisico geïdentificeerd ten aanzien van de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennisgenomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisatie(s) en de raad van toezicht.

Uit onze evaluatie van het risico op mogelijke doorbreking van interne beheersmaatregelen of andere ongeoorloofde vormen van beïnvloeding van het proces van financiële verslaggeving, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controleaanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat

deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het kennis nemen van de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA), het lezen van notulen, het kennismaken van rapporten van de compliance officer en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennisgenomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controleaanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht in 'Continuïteit' in het onderdeel 'Toelichting op de jaarrekening' van de jaarrekening, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten/de vereisten rondom solvabiliteit en liquiditeit. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting '4. Stichtingskapitaal en reserves' van de jaarrekening. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids) dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2023 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden: – Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items: de indexatie van 16,1% per 1 januari 2023. – Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2023 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De gerealiseerde en ongerealiseerde waardeontwikkeling van beleggingen dienen in de staat van baten en lasten te worden verwerkt als indirecte beleggingsopbrengsten. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet (beurs)genoteerde fondsen. De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity, hedgefondsen en indirect vastgoed kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 'Toelichting op de jaarrekening - Grondslagen voor waardering van activa en passiva' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '1. Beleggingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2023 € 102 miljoen in niet-(beurs)genoteerde fondsen en per saldo voor € 63 miljoen negatief is belegd in derivaten. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2023. – Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd op basis van de gecontroleerde jaarrekeningen van de betreffende fondsen met daarin opgenomen de gecontroleerde waarde per aandeel of participatie per 31 december 2023. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. – Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingspecialisten betrokken. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen

Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2023, de indirecte beleggingsopbrengsten en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.
-------------------------	---

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan de subjectieve elementen ervaringssterfte en kostenopslag van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 'Toelichting op de jaarrekening - Grondslagen voor waardering van activa en passiva' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '5. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door aanpassing van de UFR methodiek en aanpassing van het leeftijdsverschil tussen hoofd- en medeverzekerde en de opslag voor éénmalige overlijdensuitkeringen op basis van nader onderzoek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 2,9 miljoen hoger uitgekomen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.
--------	---

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van het pensioenfonds. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2023. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2023: – Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. – Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. – Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data analyse, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2023 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan

de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Communicatie

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den-Haag, 18 juni 2024

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. J. Slager RA

Bijlage IV

Periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten, bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, eerste alinea van Verordening (EU) 2020/852

Productnaam: Stichting Pensioenfonds Gasunie

Identificatiecode juridische entiteiten (LEI): 35KMR27T8BNUOZCFLU31

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

1. Heeft dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

☒ ☒ ☐ Ja	☒ ☐ ☒ Nee
☐ Dit product heeft minimaal de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ____% ☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☐ in economische activiteiten die volgens EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden	☐ Dit product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, heeft het een minimum van ____% duurzame beleggingen. ☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden ☐ met een sociale doelstelling
☐ Dit product heeft minimaal de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ____%	☒ Dit product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een ecologische of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd, praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Stichting Pensioenfonds Gasunie verbindt zich niet tot duurzame beleggingen zoals die gedefinieerd zijn in Verordening (EU) 2019/2088. Het is echter wel mogelijk dat deze in 2023 deel hebben uitgemaakt van de beleggingsportefeuille van Stichting Pensioenfonds Gasunie. De beleggingsportefeuille van Stichting Pensioenfonds Gasunie bevatte in 2023 geen beleggingen met een duurzame beleggingsdoelstelling.

2. In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot? Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

Duurzaamheidsindicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

Beleggingen van het fonds in aandelen, bedrijfsobligaties, onroerend goed en hypotheeklen hebben in 2023 zowel ecologische- (E) als sociale karakteristieken (S) gepromoot, zoals bedoeld in artikel 8 van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

1. Het fonds heeft in 2023 belegd conform de normen en waarden van de deelnemers. Het fonds belegde daarom volgens de duurzaamheidsprincipes van de UNPRI en UN Global Compact. Het fonds heeft wat betreft de aandelenportefeuille uitgesloten op basis van directe betrokkenheid bij controversiële wapens en nucleair. Producenten van tabak zijn in 2023 ook uitgesloten, alsmede bedrijven die zich richten op arctisch boren, thermische kolen en "oil sands". In de bedrijfsobligatieportefeuille zijn in 2023 de beleggingen in bedrijven met een slechte ESG controversy score zoveel als mogelijk beperkt. Wat betreft bedrijven met de slechtste ESG controversy score, hierin belegt het fonds eind 2023 minder dan de benchmark. De ESG controversy score is bepaald op basis van ESG relevante incidenten en gemonitord door Sustainalytics. Voordat er sprake was van het uitsluiten van bepaalde bedrijven is eerst door engagen geprobeerd om de ESG controversy score te verbeteren.

2. Het fonds heeft in 2023 actief invulling gegeven aan de maatschappelijke rol die het als institutionele belegger kan spelen via het duurzaam beleggen beleid voor een beter milieu en een betere maatschappij. De aandelenportefeuille van het fonds heeft per eind 2023 een 19% hogere ESG-score dan de standaard benchmark. Het fonds streeft een 20% hogere ESG-score na. Het fonds gebruikt hiervoor ESG data van MSCI. De vastgoedportefeuille van het fonds heeft eind 2023 een hogere GRESB score (94) dan de gemiddelde GRESB score (90). Zowel wat betreft de aandelenbeleggingen als de onroerend goed beleggingen heeft het fonds in 2023 op Algemene vergaderingen van Aandeelhouders zodanig gestemd dat een bijdrage is geleverd voor een beter milieu en een betere maatschappij. Eind 2023 is het fonds belegd in 50 Europese staatsobligaties. Het fonds heeft 9 green bonds, 1 social bond en 4 sustainable bonds in de beleggingsportefeuille, dit is 15,8% van het totaal aan staatsobligaties.

3. Het fonds heeft in 2023 een bijdrage geleverd aan het beperken van de klimaatverandering. De aandelenportefeuille van het fonds is per eind 2023 belegd conform een op maat gemaakte ACWI Climate Transition Benchmark. De bedrijven waarin het fonds per eind 2023 belegd is hebben een CO2 voetafdruk van 287 (ton CO2/mEUR EVIC), 32% lager dan de CO2 voetafdruk van de standaard ACWI benchmark met 425 (ton CO2/mEUR EVIC). In de hypotheekportefeuille van het fonds zijn hypotheekgevers in 2023 aangemoedigd om energie besparende maatregelen te nemen. Aanvullende financiering om het huis te vergroenen is in 2023 met een korting verkregen. Het percentage energielabel A of hoger ligt hoger dan de benchmark. Eind 2023 behoort 29% van de woningen gefinancierd door de door het fonds verstrekte hypotheeklen tot de 15% meest energiezuinige woningen van Nederland met energielabel A en beter. Ook leverde dit een CO2 besparing door energiebesparende maatregelen. De kredietobligatieportefeuille van het fonds heeft per eind 2023 een CO2 voetafdruk van 706 ton per miljoen EUR omzet, de benchmark komt uit op 601 ton. Dit betreft scope 1 t/m 3. Wat betreft de hypotheekbeleggingen heeft het fonds, door energiebesparende maatregelen is de CO2 uitstoot gereduceerd van 1132 naar 1027 ton CO2 voor de volledige hypotheekportefeuille.

2.1 En hoe was de prestatie in vergelijking tot voorafgaande perioden?

Er is over 2022 niet gerapporteerd over bovengenoemde duurzaamheidsindicatoren.

2.2 Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?

Het fonds heeft geen duurzame beleggingen nagestreefd.

2.3 Hoe hebben de duurzame beleggingen die dit financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologisch of sociaal duurzame beleggingsdoelstellingen?

Omdat het fonds geen duurzame beleggingen gedeeltelijk heeft nagestreefd is dit niet van toepassing.

3. Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De **belangrijkste ongunstige effecten** zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Het fonds heeft in 2023 niet alle belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren in aanmerking genomen zoals die zijn gedefinieerd in de wet. Voor pensioenfondsen is er ruimte om te kiezen of zij dit wel of niet doen. Wel legt het fonds uit wat de redenen zijn voor het niet in aanmerking nemen van de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren. Het fonds neemt een aantal ongunstige effecten wel mee in het beleggingsbeleid. Het gaat daarbij om de volgende onderwerpen:

- CO2 voetafdruk bedrijven;
- Schending van de duurzaamheidsprincipes van UNGC en OESO;
- Blootstelling aan controversiële wapens;
- Blootstelling aan productie chemische stoffen;
- Blootstelling aan schending mensenrechten;
- Blootstelling aan omkoping en corruptie.

4. Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Waardepapier	Waarde (EUR)	% van portefeuille	Land
FRANCE TREASURY BILL BTF ZCP 30-10-24	45.731.235	2,2%	FR
GERMAN TREASURY BILL ZCP 15-05-24	45.100.645	2,2%	DE
APPLE INC	42.535.248	2,1%	US
MICROSOFT CORP	40.716.759	2,0%	US
GERMAN TREASURY BILL ZCP 21-08-24	39.152.600	1,9%	DE
UNITED STATES TREASURY BILL ZCP 16-04-24	22.734.461	1,1%	US
NETHER 0 01/15/52	20.671.027	1,0%	NL
RAGB 3.8 01/26/62	20.306.493	1,0%	AT
FRTR 2 05/25/48	20.240.783	1,0%	FR
AMAZON.COM INC	19.806.599	1,0%	US
DUTCH TREASURY CERTIFICATE ZCP 29-04-24	19.775.600	1,0%	NL
NVIDIA CORP	18.635.138	0,9%	US
NETHER 2 01/15/54	17.905.171	0,9%	NL
UNITED STATES TREASURY BILL ZCP 21-03-24	17.899.277	0,9%	US
UNITED STATES TREASURY BILL ZCP 04-04-24	17.148.147	0,8%	US

5. Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen was 0,0%.

5.1 Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De activa-allocatie van het fonds per eind 2023 is bepaald op de werkelijke gewichten voor Aandelen (48,1%), Staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds (21,0%), Grondstoffen (6,7%), Bedrijfsobligaties (5,7%), Hypotheken (4,8%), Onroerend goed beursgenoteerd (5,4%), Onroerend goed niet beursgenoteerd (5,0%) en Kas+renteswaps (3,3%). Op basis van onderstaande indeling valt hiervan:

- onder categorie #1A: totaal 0%;
- onder categorie #1B: Aandelen, Bedrijfsobligaties, Onroerend goed niet beursgenoteerd en Hypotheken, totaal 69,0%;
- onder categorie #2: Staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds, Grondstoffen, Onroerend goed beursgenoteerd en Kas+renteswaps, totaal 31,0%.

#1 Afgestemd op E/S kenmerken omvat de beleggingen van het gebruikte financiële product om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en die evenmin als duurzame belegging kwalificeren.

De categorie **#1 Afgestemd op E/S kenmerken** omvat:

- Subcategorie **#1A Duurzaam** omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- Subcategorie **#1B Overige E/S kenmerken** omvat beleggingen die zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken die niet als duurzame belegging kwalificeren.

5.2 In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	% van portefeuille
Overheden	25,8%
Informatietechnologie	12,4%
Consumentengoederen	11,5%
Vastgoed	11,4%
Financiële instellingen	9,7%
Industrie	6,2%
Gezondheidszorg	5,4%
Energie	2,3%
Supranationalen	2,1%
Grondstoffen	1,9%
Nutsvoorzieningen	1,4%
Door onderpand gedekt	1,3%
Overig	8,6%

6. In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

Niet van toepassing, aangezien dit onderdeel betrekking heeft op duurzame beleggingen.

6.1 Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen?

☐ Ja:

☐ In fossiel gas ☐ In kernenergie

☒ **Nee**

Activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgesteld in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

De twee onderstaande grafieken tonen in groen het minimumpercentage beleggingen dat is afgestemd op de EU-taxonomie. Aangezien er geen geschikte methode is om te bepalen of staatsobligaties zijn afgestemd op de taxonomie*, toont de eerste grafiek de afstemming op de taxonomie voor alle beleggingen van het financiële product, met inbegrip van staatsobligaties, terwijl de tweede grafiek de afstemming op de taxonomie toont voor uitsluitend de beleggingen van het financiële product anders dan in staatsobligaties.

***Voor deze grafieken omvatten "staatsobligaties" alle blootstellingen aan staatsschulden.**

6.2. Wat was het minimumaandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?

0%. Over 2023 was er geen minimumaandeel gedefinieerd omdat het fonds zich niet heeft gecommitteerd aan duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die zijn afgestemd op de EU-taxonomie.

6.3 Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?

In voorgaande periodieke verslagen is hier niet over gerapporteerd.

7. Wat was het minimumaandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie zijn afgestemd?

Niet van toepassing, aangezien dit onderdeel betrekking heeft op duurzame beleggingen.

8. Wat was het aandeel van sociaal duurzame beleggingen?

Niet van toepassing, aangezien dit onderdeel betrekking heeft op duurzame beleggingen.

9. Welke beleggingen zijn opgenomen in “#2 Overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

Beleggingen in staats(gerelateerde) obligaties en covered bonds, grondstoffen, onroerend goed beursgenoteerd en kas+renteswaps vallen onder categorie #2 Overige. Deze categorieën zijn in 2023 gebruikt om het renterisico van het fonds af te dekken, aan de verplichtingen te voldoen en rendement te genereren. Hiervoor golden geen ecologische of sociale minimumwaarborgen.

10. Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Gedurende 2023 zijn onderstaande maatregelen getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken:

Uitsluitingen

Voor de categorieën Aandelen, Obligaties en Vastgoed zijn uitsluitingen geformuleerd en is beleid vastgesteld.

Aandelen

Uitgesloten aandelenbeleggingen betreffen:

- Bewezen schendingen van de UN Global Compact principes:
 - bescherming van het milieu
 - mensenrechten
 - arbeidsomstandigheden
 - anti-corruptie
- Controversiële wapens en nucleair
- Tabak
- Sector kolenmijnen o.b.v. CO2 emissie

Obligaties

Bedrijfsobligaties

Beleggingen in bedrijfsobligaties zijn uitgesloten op basis van bewezen schendingen van de UN Global Compact principes op het gebied van:

- Kinderarbeid: direct en indirect en alle vormen van schending
- Controversiële wapens: alle vormen van schending
- Governance: alleen zeer zware schendingen
- Milieu: alleen zeer zware schendingen
- Gezondheid en veiligheid: alleen zeer zware schendingen
- Arbeidsrecht: alleen zeer zware schendingen
- Omkoping en corruptie: alleen zeer zware schendingen
- Samenleving en bevolkingsgroepen: alleen zeer zware schendingen

Daarnaast geldt het volgende ESG beleid:

- Uitsluiten bedrijven met laagste 20% ESG score per sector
- Overweging bedrijven met hoge ESG score

Staats(gerelateerde) obligaties

Met betrekking tot beleggingen in staats(gerelateerde) obligaties gelden de volgende voorwaarden:

- Er wordt niet belegd in landen waartegen ernstige sancties zijn uitgevaardigd door de Verenigde Naties.
- Er wordt alleen in staats(gerelateerde) obligaties van landen belegd die zich in de top 20% qua ESG scores bevinden. Daarnaast mag een land niet bij de slechtste 20% in een groep of in 2

groepen bij de slechtste 40% behoren voor de groepen Environment, Social, Governance en Economics.

Vastgoed

Het duurzaamheidsbeleid voor vastgoed is gestoeld op de ESG-pijlers:

- Ecologisch. Minimaal 75% van de portefeuille voorzien van een 'groen energielabel'.
- Sociaal. Vastgoedfondsen hanteren een (eigen) ethische code, verhuren niet aan partijen die op de uitsluitingslijst van het fonds staan en conformeren zich aan de principes voor Verantwoord Beleggen zoals opgesteld door de Verenigde Naties (UNPRI).
- Governance. Het fonds belegt alleen in vastgoedfondsen die:
 - deelnemen aan de "Global Real Estate Sustainability Benchmark"; GRESB en hierin de hoogste status, "Green Star", dragen c.q. maatregelen hebben genomen waarmee deze status binnen 2 jaar kan worden behaald.
 - transparant en integer besturen. Het management van de vastgoedfondsen opereert hierbij op open en transparante wijze richting alle stakeholders;
 - rapporteren conform INREV (niet beursgenoteerde vastgoedfondsen) en ERPA (beursgenoteerde vastgoedfondsen) standaarden.

Engagement

De vermogensbeheerders voor de beleggingscategorieën aandelen, bedrijfsobligaties en onroerend goed zijn in gesprek gegaan met ondernemingen waarin wordt belegd.

Stemmen

Daarnaast hebben de vermogensbeheerders voor de beleggingscategorieën aandelen en onroerend goed actief gebruik gemaakt van aandeelhoudersrechten om lange termijn waarde creatie te bevorderen bij de ondernemingen waarin wordt belegd.

11. Hoe heeft dit product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Referentie-benchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product de ecologische of sociale kenmerken verwezenlijkt die dat product promoot.

Voor dit financiële product is geen specifieke index als referentiebenchmark aangewezen om te meten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die het promoot. Daarom is deze vraag niet van toepassing.

11.1 Waarin verschilt de referentiebenchmark van de brede marktindex?

Niet van toepassing, omdat er geen specifieke index als referentiebenchmark is aangewezen om te bepalen of dit financiële product is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.

11.2 Hoe heeft dit financiële product gepresteerd wat betreft de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische of sociale kenmerken?

Niet van toepassing, omdat er geen specifieke index als referentiebenchmark is aangewezen om te bepalen of dit financiële product is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.

11.3 Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Niet van toepassing, omdat er geen specifieke index als referentiebenchmark is aangewezen om te bepalen of dit financiële product is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.

11.4 Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?

Niet van toepassing, omdat er geen specifieke index als referentiebenchmark is aangewezen om te bepalen of dit financiële product is afgestemd op de ecologische en/of sociale kenmerken die het promoot.